

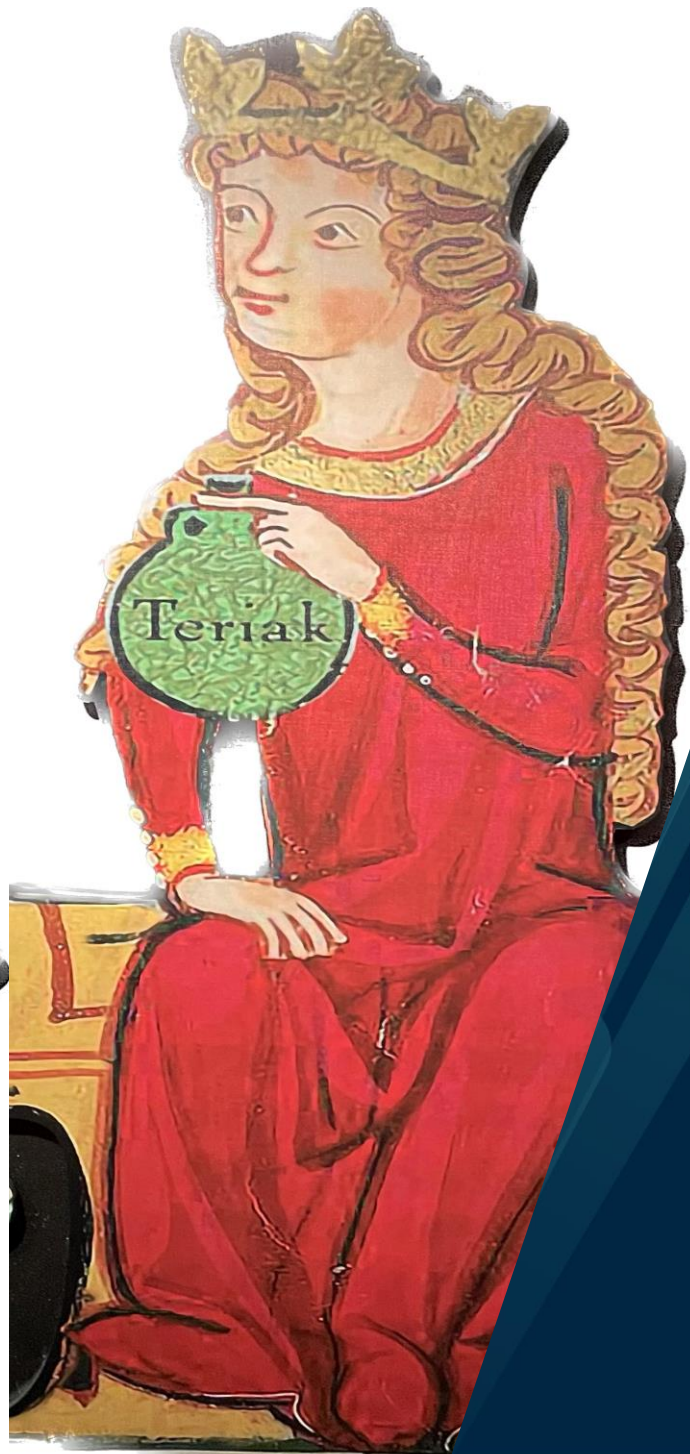
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Kristina og Blanka: to kvinneliv fra middelalderens Tønsberg

En studie av historiebruk frem til nyere tid

Gine Bugge Sande

Masteroppgave i HIS-3980, våren 2023

Figur 1 – Kristina og Blanka slik de er fremstilt på utstillingen «Høyt Hevet» i Tønsberg, Vestfoldmuseene. Foto: privat

Forord

Fem år på lektorutdanningen i historie er ved veis ende, markert med innleveringen av denne masteroppgaven. Det er både sørgmodig og samtidig litt godt å bli ferdig. Det har tidvis vært svært krevende, men mest av alt veldig gøy å få fordype seg og dyrke egne interesser. Jeg har mye å være takknemlig for, og det er mange som fortjener en takk.

Først og fremst må jeg få takke veilederen min, Sigrun Høgetveit Berg, for uvurderlig hjelp på masteroppgaven. Du har hele veien gitt meg tett og svært god oppfølging, mange støttende ord, og ikke minst vært en god samtalepartner om løst og fast. Engasjementet ditt for det du driver med smitter over på meg.

Takk til de ansatte på UB som alltid har stått parat til å svare på kronglete spørsmål om stort og smått. Dere møter alle studenter med et smil, og har strukket dere langt for å hjelpe meg. Videre må jeg også få takke IKA Kongsberg, nærmere bestemt Bjørn Ole Hovda, for god hjelp og oppfølging knyttet til arkivmaterialet.

Sist, men ikke minst må jeg takke familien og venner for å ha vært en bauta i livet. Mamma og pappa har alltid prioritert og oppmuntret meg, og for det er jeg evig takknemlig. Det skal bli godt å snart se dere mer igjen. Da er det samtidig vemodig å trekke frem mine gode studievenner Martin, Elin, Amalie og Siri. Dere har trofast holdt ut og støttet meg da jeg har trengt det som mest. Dere vet selv hvor spesielle dere er. Tusen takk for fem fantastiske år.

Tromsø, du er god og jeg kommer til å savne deg.

Gine Bugge Sande

Tromsø, 2023

Innhold

Forord.....	II
1 Innledning.....	1
1.1 Tema.....	1
1.2 Problemstilling og avgrensning	2
1.3 Tidligere forskning.....	2
1.4 Metode, kilder og kildevalg	5
1.5 Historiebruk.....	9
2 Bakgrunn: Tønsberg, Norge og Europa	11
2.1 Tønsbergs posisjon i middelalderen.....	11
2.2 Skandinavisk politisk dragkamp	12
2.3 Kvinners makt og spillerom	14
3 Prinsesse Kristina.....	16
3.1 Ekteskapsinngåelse.....	17
3.2 Reisen til Spania	20
3.3 Valg av ektemann	21
3.4 Kristinas død og hennes ettermæle	23
4 Dronning Blanka	26
4.1 Økonomisk krise og Blanka som politisk aktør.....	29
4.2 Den hellige Birgitta, opposisjon og Blankas ettermæle	32
5 Kulturelle strømninger og interessebølger	38
5.1 Kristina - den romantiserende og tragiske heltinnefortellingen.....	38
5.2 Blanka - fra skurk til ulykksalig heltinne	40
5.3 Sammenligning og oppsummering.....	42
6 Byjubileet i 1971.....	44
6.1 Jubileum fra et historiebruksperspektiv.....	44
6.2 Målsetting.....	46
6.3 Kvinneskikkelser i fokus – skuespillets tema blir valgt.....	47
6.4 Søket etter en gjennomgangsfigur	49
6.5 Kristina-feber.....	50
7 Drøfting.....	53
7.1 Saga vs. diplom.....	53
7.2 Storhetstid vs. nedgang- og unionstid.....	58
7.3 Konklusjon og avsluttende kommentar	61
Referanseliste.....	64
Kilder.....	64

Litteratur.....	65
Vedlegg.....	67

Figurtabell

Figur 1 – Kristina og Blanka slik de er fremstilt på utstillingen «Høyt Hevet» i Tønsberg, Vestfoldmuseene. Foto: privat.....	0
Figur 2 – Statue av prinsesse Kristina laget av Brit Sørensen i forbindelse med Tønsbergs byjubileum i 1971, avduket i 1974. Foto: privat.	16
Figur 3 – Ukjent kunstner og dato, "Blanka drottning av Sverige grevinna av Namur", ©Nasjonalmuseumet i Sverige.....	26
Figur 4 – Dronning Blanka som avbildet på hennes kongelige segl (øverst) og tegningen av seglet utført av C.F. Lindberg (nederst), ©Wikimedia.....	67
Figur 5 – Kristina slik hun fremstilles i "Kongedatterens Bruddefart: et Digt i tolv Romancer" av Andreas Munch (1911, s. 22), illustrert av Lorenz Frølich.....	68
Figur 6 – Maleri av Albert Edelfelt (1877), ©Finlands Nasjonalgalleri.....	69
Figur 7 – Første strofe i Hans Henrik Hallbäcks "Rida, rida ranka", ©Wikisource	69
Figur 8 – Oversikt over treff og brukte søkeord i Tønsbergs Blad i databasen til Nasjonalbiblioteket, ref. kap. 1.4.3 - Kilder og kildevalg.	70
Figur 9 – Vignettene av Ingeborg, Kristina og Blanka (egen tolkningsrekkefølge) illustrert av Hans Gerhard Sørensen, ©Tønsberg kommune.....	70
Figur 10 - Det valgte motivet til Tønsberg byjubileum 1971, illustrert av Hans Gerhard Sørensen, ©Tønsberg kommune	71
Figur 11 – Jubileumsmyntene med motiv av H.G. Sørensens Kristina og Tønsbergs byvåpen fram til 2020. Våpenet baserer seg på et bysegl fra middelalderen. Foto: privat.....	71

1 Innledning

1.1 Tema

Da Tønsberg feiret sitt byjubileum i 1971, markerte de seg som en by med en lang forhistorie med røtter tilbake til middelalderen. I den forbindelse var det ønskelig å trekke frem og minnes kjente historiske personer, nærmere bestemt middelalderens kvinner, med tilknytning til byen. Kristina Håkonsdatter ble med dette valgt som en gjennomgangsfigur og resten er, som uttrykket tilsier, historie. Illustratør Hans Gerhard Sørensens tale i forbindelse med avdukingen i 1974 av Brit Sørensens Kristina-monument, illustrerer tydelig posisjonen Kristina fikk i bybildet i etterkant av feiringen:

Om ikke Kristina, Håkon Håkonssons datter, er Tønsbergs skytshelgen, så er det likevel sikkert at tønsbergenserne har trykket henne til sitt hjerte. I maktkampen i norsk høymiddelalder er historien om Tønsberg-prinsessen og hennes skjebne noe som rører de romantiske strenger hos våre historieinteresserte medborgere.¹

Kristina ble, som elitekvinner flest i middelalderen, giftet bort som følge av datidens alliansepolitikk. I 1257 reiste hun med et norsk følge til Spania for å gifte seg med en av brødrene til kongen av Castilla. Bare fire år etter døde hun av tilsynelatende uforklarlige årsaker. Det vanker ingen tvil om at hennes fortelling har fått rotfeste blant lokalbefolkningen i Tønsberg. I dag blir hennes historie brukt i svært varierte former og fortellingene er i større og mindre grad lik den som først ble uttrykt av Sturla Þorðarson i *Håkon Håkonssons saga*. Valget tidlig på 70-tallet kunne derimot ha falt på det andre alternativet, Blanka av Namur. Den norsk-svenske dronningen reiste fra dagens Belgia, og ankom Tønsberg i 1335. Historien hennes er i stor grad preget av politiske intriger og datidens renkespill.

Bergens-fødte Kristina har sannsynligvis oppholdt seg tidvis i Tønsberg, og det var også der giftermålspakten kom på plass. For Blanka sin del kan vi med sikkerhet si at hun fikk Tønsberghus og fehirdele som morgengave, men det er usikkert om bryllupet ble avholdt i byen selv. Mye tyder også på at hun har hatt en sentral politisk posisjon før hun endte sine dager innenfor bymurene i 1363. De to kvinnene har fått svært ulik oppmerksomhet og mottakelse i årenes løp fra de selv levde og frem til i dag.

¹ Erling Dittmann og Per Thoresen, *Sagabyen forteller: Tønsberg fra dronning Åsa til Kloster-Lasse 850-1550* (Tønsberg, 1992), 89.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Prinsesse Kristina Håkonsdatter og Blanka av Namur ble fremhevet som mulige alternativer som hovedmotiv ved byjubileet i 1971. I dagens Tønsberg pryder Kristina gatene med sitt navn og historie, og blir til stadighet trukket fram i media. Blanka er på sin side langt mindre kjent blant lokalbefolkningen. Oppgaven vil derfor være tematisk avgrenset til disse to kvinnene, selv om andre alternativer også kunne vært fremhevet. Problemstillingen lyder som følger: *Hvorfor er det fortellingen om Kristina som «vinner kampen» over Blanka og får historisk hegemoni i Tønsberg?* For å kunne drøfte hvordan historiene om Kristina og Blanka har blitt til og fremdeles blir brukt, må man også se på hvordan historiene om dem har blitt og fremdeles blir skapt.

Kvinneskikkelsenes historie i middelalderen er selvsagt svært spennende å studere i seg selv, men også relevant i utarbeidingen med denne oppgaven. For å forsøke å komme nærmere et svar på problemstillingen, må man også kunne forstå hvilke liv de to kvinnene levde, hvordan fortellingene om dem er blitt til og hvordan disse har blitt videreformidlet opp gjennom årene. Selve jubileumsfeiringen vil i liten grad undersøkes, snarere vil avgjørelsene som ble gjort i forkant av feiringen og virkningene av den, være av interesse. Oppgaven fordrer et nokså bredt perspektiv og en redegjørelse av hvilke fortellinger om kvinnene som har vært rådende.

Historiebruk er utfordrende å arbeide med fordi det omfatter svært store deler av samfunnet, og formidlingen av historie endrer seg fra situasjon til situasjon og tiden det er skrevet i. Historieinteresserte er ikke historikere i profesjonell forstand, og derfor stiller de seg og bruker fortiden på ulike måter. En historiker vil være langt mer bundet i sin formidling ved at det moderne historiefaget i større grad er tuftet på omfattende kildekritikk. Som den norske historikeren Kjeldstadli sier: «Historiske undersøkelser og framstillinger består i å anvende *rester* eller *levninger* av en fortid til å rekonstruere denne fortida».² En sentral underproblemstilling har derfor vært hvorvidt historikernes interesse og formidling, samt kildematerialet i seg selv, kan sies å ha bidratt til denne utviklingen.

1.3 Tidligere forskning

Denne historiografiske gjennomgangen vil konsentrere seg om forfattere og verk som tar for seg fremstillinger av og forskningsspørsmål tilknyttet Kristina og Blanka. Gjennomgående for de to kvinnene er at det i liten grad er skrevet egne historiske verker om dem, men at de snarere blir nevnt i sammenheng med mennene i deres liv. Jeg har derfor tatt sikte på å trekke

² Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 2 utg. (Universitetsforlaget, 1999), 169.

frem de verkene som i større grad enn andre tar for seg de to kvinnene. Ettersom Blanka ble ansett også som svensk dronning, finnes det flere svenske bidrag til forskningen. Jeg har derimot valgt i denne fremstillingen å hovedsakelig fokusere på de norske forskningsbidragene.

For å kunne si noe om de to kvinnene, er det nødvendig å se på konteksten til deres rolle og posisjon i middelalderen. I den forbindelse har jeg derfor sett nærmere på kvinners, spesifikt dronningers rolle i samfunnet. Selv om Kristina aldri var dronning så ble hun antakeligvis oppdratt til dronningrollen, og hennes posisjon som en høytstående, kongelig kvinne kan dessuten sies å ha en del likheter i forbindelse med f.eks. ekteskap. De to danske historikerne Jeppe Büchert Netterstrøm og Kasper H. Andersen har skrevet en del om dronningrollen i middelalderen og hvordan rollen og forståelsen av den har utviklet seg over tid.³ Historiker Steinar Imsen har på sin side, undersøkt union-dronningenes posisjon i det skandinaviske politiske systemet i seinmiddelalderen.⁴ Han ser et skille i dronningrollen fra Blankas tid, og fremstillingen hans inneholder derfor også forklaringer på hvordan situasjonen var for elitekvinnene før henne. I begge disse fremstillingene vil politiske ekteskapsinngåelser og kvinners rolle i det maktpolitiske landskapet bli undersøkt.

Historiker Bjørn Bandlien har i *Å finne den rette* undersøkt holdninger til kjærlighet og ekteskapsinngåelse basert på skriftlige kilder fra ca. 800-1350.⁵ I boka undersøker han møtet mellom de tradisjonelle norske/islandske forestillingene mot de europeiske forestillingene om kjærlighet og ekteskap. Blant annet i ridderfortellingene er det eksempler der kvinners samtykke var avgjørende. Bandlien spør derfor i hvilken grad disse idealene virket inn på aristokratiets oppfattelse av kvinners valgmuligheter. Han hevder å ha funnet et skille i holdningene fra rundt år 1200 og fremover. Tidligere forståelse av kjærlighet var at dette var en svakhet hos mannen som først skulle vokse frem etter ekteskapet var inngått. Etter 1200 skulle mannen «vinne» kvinnen gjennom sine personlige egenskaper. Boka er relevant fordi den tar opp diskursen om ekteskap i middelaldersamfunnet og drøfter kvinners reelle

³ Jeppe Büchert Netterstrøm og Kasper H. Andersen, "Dronningemagt i middelalderen: En innledning," i *Dronningemagt i middelalderen: Festskrift til Anders Bøgh*, red. Jeppe Büchert Netterstrøm og Kasper H. Andersen (Aarhus University Press, 2018).

⁴ Steinar Imsen, "Late Medieval Scandinavian Queenship," i *Queens and Queenship in Medieval Europe*, red. Anne Duggan (Woodbridge: The Boydell Press, 1997).

⁵ Bjørn Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder* (Oslo: Den norske historiske forening, 2001).

valgmuligheter i en tid der arrangert ekteskap var et faktum. Den trekker også spesifikt frem Kristina som et eksempel.

Peter Andreas Munch var den første norske historikeren som skrev om Kristina og Blanka i moderne tid, og har i senere kilder fått æren for å ha trukket Kristina frem i dagens lys. I 1851 begynte han å utgi *Det norske Folks Historie*, som tar for seg Norges historie fra 961 og frem til 1397.⁶ Gjennomgangen av Kristina inneholder kilder fra det spanske kildegrunnlaget og delvis også korrespondanse med spanske historikere. Han har vært et viktig bidrag i historieforskningen og i arbeidet med denne oppgaven, men det er nødvendig å understreke hans sentrale posisjon i «Den norske historiske skolen». Der har det vært av særlig interesse å skrive om historiske perioder og temaer som omhandlet Norges politiske selvstendighet.⁷ Verket hans tenderer derfor mot en svært positiv framstilling av Norge som nasjon og påpeker landets sentrale posisjon i eldre tider.

Einar Jenssen skrev i 1980 et hefte med navnet «Prinsesse Kristina: myte og virkelighet».⁸ Det kan virke som at heftet har blitt til som en følge av at Jenssen opplevde at det var en del misvisende opplysninger om prinsessen. Som han selv skriver i forordet er han ikke utdannet historiker, men han har likevel forsøkt seg på en historisk studie. Etter flere forsøk har det ikke vært mulig å oppdrive hans faktiske bakgrunn. Jenssen har benyttet seg av det spanske biblioteket og arkivet, i tillegg til engelske, tyske, franske, danske og norske kilder. I senere tid har dette heftet blitt stående som det rådende verket om Kristina blant historieinteresserte.

Halvdan Koht skrev i *Historisk Tidsskrift* bind 5 (1924) artikkelen «Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur».⁹ Som tittelen tilsier handler denne om hvordan bryllupet kom i stand, men sier lite om ekteparets liv i etterkant av giftermålet. Den bygger på kildemateriale som Koht fikk gjennom en reise til Brussel, og han har dermed lest flamske, engelske og franske kilder. Koht fremstår derfor som et viktig supplement til Munch, både fordi han kan ha lest materiale som Munch ikke hadde lest og fordi ny kunnskap kunne ha sett dagens lys siden Munch første gang skrev om Blanka.

⁶ P.A. Munch, *Det norske Folks Historie* (Tønsberg Forlag, 1858).

⁷ Astri Andreasen et al., *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*, 2 utg. (Det Norske Samlaget, 2015), 180-81.

⁸ Einar Jenssen, "Prinsesse Kristina: myte og virkelighet. Et forsøk på en historisk studie", *Gamle Tønsberg* 7 (1980/2012).

⁹ Halvdan Koht, "Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur", *Historisk tidsskrift* 5, nr. 5 (1924).

I 1992 utga historiker Grethe Authén Blom sitt tobindsverk *Norge i union på 1300-tallet*.¹⁰ Den tar for seg kongedømmet, politikken og den administrative situasjonen fra Magnus Erikssons begynnende regjeringstid i 1319 og frem til sønnen Håkon Magnussons død i 1380. Den involverer derfor livet og styringen til de involverte mennene i Blankas liv. Likevel er det kun skrevet et eget underkapittel om Blanka som stedfortreder til kongen, men hun dukker stadig opp i gjennomgangen av Magnus styresett. Boka kaster derfor lys over Blanka som politisk aktør og hennes sentrale politisk posisjon.

Dosent Henric Bagerius og historiker Christine Ekholst har studert bruken av seksuelle overtredelser i propaganda rettet mot konger og dronninger i senmiddelalderen. Sammen har de undersøkt hvordan man innenfor politisk kritikk brukte utroskap og likekjønnet begjær for å påpeke feilene ved middelalderens styre. Artikkelen deres fra 2016 peker spesifikt på Blanka og Magnus, og beskyldningene de stod ovenfor i deres regjeringstid.¹¹

Som denne gjennomgangen av tidligere forskning viser, har det blitt skrevet en del om Kristina og Blanka. Likevel er hovedtendensen i forskningslitteraturen at de blir trukket fram først og fremst i bisetninger i forbindelse med mennene i deres liv. Det kan til dels forklares ut ifra manglende kildegrunnlag i forhold til mennene. Som midtpunkt finner vi dem som oftest i kortfattet biografier eller populærvitenskapelige tidsskrift. Her kan nevnes bl.a. *Norges dronninger: Gjennom 1000 år* av Nils Petter Thuesen,¹² *Våre dronninger: fra Ragnhild Eriksdatter til Sonja* av Steinar Imsen,¹³ og tidsskriftene *Spor* og *Levende historie*. Går vi utenfor historiefagets kildekritiske historieforskning, finnes det også fremstillinger fra tidligere tider. I perioden fra de to kvinnenes død og fram til i dag, har de blitt holdt i live i litteraturen på ulikt vis og til ulik tid. Denne stadige gjenoppdagelsen av deres liv og virke vil jeg komme tilbake til i kapittel fem om kulturelle strømninger og interessebølger.

1.4 Metode, kilder og kildevalg

I denne oppgaven vil jeg bruke komparativ metode og peke på likheter og ulikheter mellom Kristina og Blanka, samt framstillingen og bruken av dem. Jeg vil hevde det er gode grunner til å sammenligne kvinneskikkelsene til tross for visse ulikheter. De var begge en del av eliten, én prinsesse og én dronning, og var slik en del av det øverste samfunnsjiktet. Selv om

¹⁰ Grethe Authén Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2 (Trondheim: Tapir, 1992).

¹¹ Henric Bagerius og Christine Ekholst, "The Unruly Queen: Blanche of Namur and Dysfunctional Rulership in Medieval Sweden," i *Queenship, Gender, and Reputation in the Medieval and Early Modern West, 1060-1600*, red. Zita Eva Rohr og Lisa Benz, *Queenship and Power* (Springer International Publishing, 2016).

¹² Nils Petter Thuesen, *Norges dronninger gjennom tusen år* (Oslo: Tiden, 1991).

¹³ Steinar Imsen, *Våre dronninger: fra Ragnhild Eriksdatter til Sonja* (Grøndahl og Dreyer, 1991).

det er i underkant av hundre år imellom dem, tilhører de mer eller mindre samme tidsepoke, Blanka dog i en slags overgangsfase mellom høy- og senmiddelalderen. Som kvinner flest fra høye samfunnslag, var de underlagt det politiske intrikate systemet basert på ekteskapsinngåelser på kryss og tvers av landegrensene. Grunnfortellingen om kvinnene er derfor nokså lik; én kvinne reiser ut av Norge, en annen inn. På hvert sitt vis har de også hatt en slags utenfra-posisjon i forhold til Tønsberg, ettersom Kristina var fra Bergen og Blanka opprinnelig var fra dagens Belgia. Likevel skal de ha oppholdt seg i byen over lengre perioder.

For å kunne si noe om fenomener i fortiden i forhold til utvikling over tid, er det nødvendig å kontekstualisere, særlig ettersom fremstillingene av kvinnene har vært preget av svært ulike synspunkter. Oppgaven krever slik en nærlesing og tolkning av kildematerialet før man kan se nærmere på historisk utvikling og historiebruk i nyere tid. Denne fremgangsmåten har ført til at jeg har arbeidet med både middelalderkilder og moderne kilder. Denne kombinasjonen har tidvis vært krevende, men også fruktbart ettersom kildene har kastet lys over og utfylt hverandre.

Det kan tidvis være svært vanskelig å finne disse kvinnene i kildematerialet ettersom de omtales under flere navn, hvilket kan være en potensiell feilkilde i arbeidet med denne oppgaven. Prinsesse Kristina blir deriblant omtalt som Kristin i sagaen, men har i ettertid blitt kjent som Kristina. Ettersom dette navnet er mest brukt i våre dager, har jeg valgt å benytte meg av den moderne varianten. Ellers er det også noen kilder som bruker den latinske og engelske versjonen, Christina. Det samme vil være gjeldende for dronning Blanka. Jeg vil bruke den norske skrivemåten, men hun er også kjent under navnene Blanca, Blanche, Bianca, Blantz, Blanz og Blantze. I tillegg er flere primær- og sekundærkilder skrevet på ulike språk som jeg ikke har forutsetning for å kunne lese eller uttale meg om. I disse tilfellene vil jeg i større grad basere meg på sekundærlitteraturens tolkning av primærkildene, og det overveiende synet i forskningslitteraturen. Det er derfor med visse forbehold at jeg uttaler meg om de to kvinneskikkelsene.

Sagaer er verdifulle kilde til eldre historie. *Håkon Håkonssons saga* ble skrevet i 1265, to år etter Håkons død, av Sturla Þorðarson som var nevøen til Snorre Sturlason.¹⁴ Ifølge sagaen var den skrevet på oppdrag av kong Håkons sønn, Magnus Lagabøte. Det er en samtidssaga, noe som innebærer at hendelsene som skildres og forfatterens egen levetid ligger i et nært

¹⁴ Sturla Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, oversatt av Anne Holtsmark, (Oslo: Aschehoug, 2008).

tidsrom til hverandre. Slik har det vært mulig for forfatteren å bygge på samtidige nedtegnelser og muntlige beretninger. Det er rimelig å tro at Þorðarson har hatt tilgang til bl.a. brev og opptegnelser fra det kongelige arkiv, samt det sentralkirkelige arkivet i Nidaros. Det gjør denne sagaen til den mest detaljrike og pålitelige av kongesagaene.¹⁵ Samtidig er den partisk og fungerer som et talerør for Sverre-ættas politiske program. I tillegg har det blitt påpekt fra bl.a. historiker Knut Helle at sagaen muligens inneholder spor av konflikt mellom forfatterens personlige syn og hans oppdrag.¹⁶ Historiker Bjørn Bandlien understreker at Þorðarson i sagaen har lagt vekt på kongefamiliens bryllupsfester. Bandlien poengterer at der andre sagaskrivere har vært opptatt av *hvem* kongene giftet seg med, kan det tyde på at Þorðarson har konsentrert seg om *hvordan* kongene giftet seg.¹⁷

De viktigste kildene til norsk middelalderhistorie på 1300-tallet er diplomaterialet. Regesta Norvegica (RN) er en kronologisk samling av ulike aktstykker i Norge fra middelalderen. Den består av korte, men utfyllende sammendrag over innholdet i hvert dokument. Dersom man ønsker å lese fullteksten, det vil si en transkribert versjon på originalspråket, kan man gjøre dette i Diplomatarium Norvegicum (DN). I tillegg inneholder RN innførsler som viser til andre bevarte, tapte, trykte og utrykte dokumenter som kan være av relevans. Personnavn og stedsnavn er normalisert og oppført i moderne form, hvilket betyr at den samme personen oppføres likt i korpuset til tross for at skrivemåten kan være ulik i diplomaterialet. De er begge digitalisert frem til 1430 (RN) og 1570 (DN), slik at materialet til denne oppgaven vil være tilgjengelig og søkbart også på internett. Tidvis har det vært felleskongedømme i de nordiske rikene slik vi ser under Blankas regjeringstid. Ettersom DN og RN kun tar for seg dokumenter som har med Norge og norske forhold å gjøre, har det vært nødvendig å supplere med det svenske diplomaterialet. Diplomatarium Suecanum (DS) har i likhet med RN tilsvarende kortfattede, kronologiske sammendrag av en rekke aktstykker. Disse finnes også digitalt i Svenskt Diplomatariums hovudkartotek över medeltidsbrevens (SDHK). Der DS-nr. refererer til den trykte utgaven, refererer SDHK-nr. til en digitalisering av det samme materialet, men med et nytt organiseringsnummer. Kilderefereringen til det svenske materialet i denne oppgaven vil derfor ha både DS-nr. og SDHK-nr. ettersom disse ikke samsvarer med hverandre. For det norske materialet har jeg valgt å referere til DN-nr. dersom dette eksisterer,

¹⁵ Knut Helle, *Norge blir en stat 1130-1319: Handbok i Norges historie* (Universitetsforlaget, 1974), 108.

¹⁶ Helle, *Norge blir en stat 1130-1319*, 109.

¹⁷ Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, 197.

hvis ikke vil det bli referert til RN-nr. I fotnoten vil også årstallet til diplommet bli angitt for enkelthetens skyld.

Den hellige Birgitta levde fra 1303 til 1373, og var en religiøs forfatter og politisk aktør med nær tilknytning til Blanka. Hun skal ha hatt en rekke åpenbaringer som ble nedskrevet og senere utgitt på latin i 1392. *Reuelaciones celestes* [overs. Himmelska uppenbarelser] inneholder omtrent 700 åpenbaringer som senere i 1957-1959 har blitt oversatt til svensk i sin fullstendighet av Tryggve Lundén.¹⁸ Det opprinnelige verket er delt opp i bøker med tilhørende kapitler eller åpenbaringer. Disse bøkene er skrevet med romertall og strekker seg frem til bok VIII. Etter denne har vi ulike samlinger av diverse materiale, der den viktigste i denne sammenhengen vil være «Ektr.» som må anses som vedlagte visjoner. I Lundéns firebindsoversettelse inneholder V.1 Birgittas bok I-III, V.2 inneholder IV og V, V. 3 bok VI-VIII og V. 4 det vedlagte materialet. Når jeg har valgt å referere til disse i fotnotene vil Lundéns bind og sidetall komme først, etterfulgt av Birgittas romerinndeling med tilhørende kapitler. Tematisk kan åpenbaringene deles inn i ulike grupper. De mest relevante for meg vil være formaninger og budskap tilknyttet personer, deriblant Magnus og Blanka. I åpenbaringene mottar kongen gjerne råd om riksstyringen, mens dronningen oppfordres til et frommere liv. Kilder til Birgittas åpenbaringer er relevante fordi de gir et innblikk i noe av misnøyen mot kongeparet og er et tydelig uttrykk for de politiske motstemmene på den tiden. Det er også antatt at åpenbaringene var opphavet til en rekke rykter om bl.a. homofili og forgiftning, som har blitt stående som «sannheter» frem til vår egen tid. Fra et historiebruksperspektiv vil det derfor være svært interessant å undersøke hvordan kongeparet blir portrettert og minnes i dag.

Ettersom denne oppgaven innehar et historiebruksperspektiv, vil også nyere kilder til Kristina og Blanka være interessante. I det interkommunale arkivet i Kongsberg (IKAK) har jeg undersøkt materiale tilknyttet Tønsberg byjubileum i 1971, alt fra forberedelsene av markeringen til selve utførelsen. På samme vis som arkivet kan avisene gi et innblikk i samtidens interesser. Jeg har i all hovedsak brukt disse for å supplere arkivmaterialet, og ikke minst undersøke interessen til de to kvinnene i forbindelse med historiebruk. De fleste aviser ligger tilgjengelig på Nasjonalbiblioteket, men ikke alle er digitalisert for hver årgang.

¹⁸ St. Birgitta, *Revelationes celestes*, [Himmelska uppenbarelser], oversatt av Tryggve Lundén, vol. 1-4 (Malmö: Allhem, 1957-1959).

Avisene er blitt brukt hovedsakelig kvalitativt, men jeg har også valgt å bruke treff i databasen kvantitativ for å kunne si noe om utviklingen over tid.

Utfordringen med bruk av aviser er at det ofte gir svært mange treff, og derfor har det vært nødvendig å begrense søket. I denne oppgaven har jeg valgt å konsentrere meg om Tønsbergs Blad ettersom dette er en lokalavis i området som jeg undersøker. Avisen ble grunnlagt i 1870 og er kjent for å ha vært knyttet til partiet Høyre fram til 1990-tallet. I 2003 skiftet de fra å være en fullformats avis til å bli en tabloid avis. Jeg har undersøkt avismaterialet fra perioden 1945-1975, for å se utviklingen av interesse og omtale fram mot og i årene rett etter jubileet. Likevel har jeg også foretatt et søk i Tønsbergs Blad utenfor denne perioden for å undersøke hvor mange treff søkeordene ga også før og etter den gitte tidsavgrensningen, og for å få en indikasjon på tidligere og videre utvikling.

Det er aldri feilfritt eller enkelt å velge ut hvilke søkeord man ønsker å bruke ettersom dette vil prege treffene man får opp. En utfordring i forbindelse med denne oppgaven er at Kristina og Blanka kan skrives på forskjellige måter. Jeg har derfor valgt å søke med de vanligste formene «Kristin» og «Kristina», samt «Blanca» og «Blanka». For å få opp flest mulig relevante forslag har jeg også valgt å søke med deres titler. Søkeordene og antall treff som de ga, har jeg samlet i en tabell (se fig. 8 i vedlegget). Eventuelle andre aviser som det eksplisitt refereres til eller avisartikler etter 1975, har jeg enten kommet over ved hjelp av kildehenvisninger i sekundærlitteraturen eller snublet over i søken etter historiebruk i dag.

1.5 Historiebruk

Betegnelsen «historie» rommer flere betydninger, og handler både om det som har skjedd og framstillingen av det som skjedde. Fortiden vil aldri komme tilbake igjen i sin opprinnelige form fordi den er tapt for alltid, alt vi har er framstillinger av denne fortiden. Historiebruk, i sin videste forstand, handler derfor om hvordan et samfunn bruker og fremstiller denne fortiden.¹⁹ Det kan omhandle alt fra forskningslitteratur, merkedager, til bruken av bilder og politiske meningsutsagn. Historiebruk bør derfor også ses i sammenheng med historiebevissthet fordi bruken gjerne skaper en forbindelse mellom fortid, nåtid og fremtid. Mange har skrevet om historiebruk, og denne oppgaven vil ta utgangspunkt i arbeidet til Ola Svein Stugu, Knut Kjeldstadli og Håkon Rune Folkenborg, som langt på vei utfyller hverandre.

¹⁹ Håkon Rune Folkenborg, *Én fortid - mange fortellinger: Introduksjon til historiebruk* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2018).

Folkenborg har en systematisk oversikt over ulike historiebrukskategorier som vil være et nyttig analytisk redskap for å orientere seg i det mangfoldige begrepet «historiebruk».²⁰ Det er en forenklet oversikt som tar utgangspunkt i tre overordnede egenskaper ved historiske framstillinger. Disse er form, funksjon og område. Historiebruksformer handler om hvordan historie blir formidlet i form av lyd, skrift og/eller billedlig. Det vil f.eks. være skjønnlitteratur, filmer eller minnesmerker. Historiebruksfunksjonen omhandler egentlig brukens formål. Blir historien tatt i bruk for å virke identitetsskapende, underholdende, legitimerende eller eksplorativ-forskende? Som oftest vil det være snakk om flere funksjoner i det samme tilfelle. Av disse vil identitetsskapende være den viktigste i sammenheng med denne oppgaven, mye pga. nøkkelposisjon som identitet har innenfor historiebruksfeltet. Som Folkenborg selv sier: «Å knytte kjente historiske personer til bestemte steder har identitetsskapende funksjoner for de som har tilknytning til stedet».²¹ Den siste kategorien er historiebruksområder, og er gjerne koblet til ulike samfunnsområder. Disse er i Folkenborgs framstilling vitenskapelig-, kommersiell-, offentlig- og politisk-ideologisk historiebruk. Innenfor disse områdene stilles det ulike krav til historiefaglig etterrettelighet. Derfor vil også historiebruksområdet gjerne styre historiebruksfunksjonene og -formene. Grensene mellom bruksområdene kan derimot være svært vanskelig å trekke. I denne oppgaven vil kommersiell og offentlig historiebruk være de viktigste.

²⁰ Folkenborg, *Én fortid - mange fortellinger*, 31-52.

²¹ Folkenborg, *Én fortid - mange fortellinger*, 39.

2 Bakgrunn: Tønsberg, Norge og Europa

For å kunne si noe om Kristina og Blanka sine liv og påvirkning i nyere tid, er det nødvendig å sette ramme for perioden som de levde i. Dette kapittelet tar derfor sikte på å plassere de to kvinneskikkelsene inn i en større kontekst, og grovt sett skissere de regjerende kongenes politiske innvirkning i samtiden. I denne sammenhengen har jeg valgt å legge vekt på Tønsbergs posisjon i middelalderen, den skandinaviske politiske dragkampen og elitekvinnenes makt og spillerom.

2.1 Tønsbergs posisjon i middelalderen

De første benevnelsene om Tønsberg kan vi finne i Snorres *Heimskringla*, der det blir nevnt at Harald Hårfagre «lagði inn til Túnsbergs; þar var þá kaupstaðr». ²² Denne hendelsen har blitt datert til å være rundt år 871. Ettersom Tønsberg blir nevnt dette året, har tanken vært at byen må ha eksistert en gang før dette, men det er uvisst om når. På bakgrunn av denne dateringen har i nyere tid Tønsberg markert seg selv som Norges eldste by, og årstallet har blitt stående som byens «fødselsår». Arkeologisk finnes det ingen sikker bystruktur der før 1000-tallet, i best fall utover 900-tallet. På 1100-tallet var det allerede et forsvarsanlegg bygd av trematerialer på det som i dag kalles Slottsfjellet, men som ble kalt for Berget i middelalderen. Håkon IV Håkonsson og hans sønn Magnus Lagabøte har vært viktige bidragsytere i utbyggingen av borganlegget i stein og etablering av Tønsberg som residensby. Kongen styrte riket ut ifra der han til enhver tid befant seg, og Tønsberg ble med dette brukt som et av kongens mange oppholds- og forvaltningssteder. ²³ Fra 1300-tallet stod borganlegget ferdig, og var med dette blitt Norges største i middelalderen. Tønsberg ble da en av fem skattedistrikter, fehirder, i riket. De andre var Trondheim, Bergen, Oslo og Båhus. ²⁴ Byens geografiske beliggenhet var av strategisk betydning i forhold til politikken som ble ført. Tidligere under Håkon Håkonsson var Bergen av særlig betydning pga. byens plassering hvilket var nyttig i en vestorientert utenrikspolitikk. Utover 1200-tallet og 1300-tallet ble derimot oppmerksomheten trukket mot sør og øst. Dette førte til at Tønsberg og Oslo ble strategiske og politiske støttepunkter. ²⁵ Den posisjon hadde byen fram til borganlegget ble brent ned av svenske styrker i 1503.

²² Snorre Sturlasson og C. R. Unger, *Heimskringla, eller Norges kongesagaer* (Christiania: Brøgger & Christie, 1868), 57.

²³ Ole Georg Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, 2 utg., vol. 1 (Oslo: Universitetsforlaget, 2007), 250.

²⁴ "Fehirde," Store norske leksikon, 2021, 10. september, lest 28. april 2023.

²⁵ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 250.

2.2 Skandinavisk politisk dragkamp

Samfunnsmakten i middelalderen var fordelt på to; kongen og kirken. Kongen hadde gjerne gode militærressurser og lovgivende makt. Kirken var på sin side bedre organisert og økonomisk rustet enn kongemakten, og var dessuten åndelig forvaltet gjennom folks tro. Gjennom samarbeid mellom de to institusjonene kunne de opprettholde og utvide sin posisjon. Det forhindret dem likevel ikke fra stadige konflikter seg imellom og et ønske om å overgå den andre i makt. Dermed varierte styrkeforholdet deres igjennom hele middelalderen.²⁶

Det politiske systemet var sterkt påvirket av ekteskap ettersom dette la grunnlaget for territoriell kontroll, bandt nettverk mellom kongeriker og høytstående familier, samt kunne virke fredsmeklede imellom utfordrerne. Ektefellene skulle være jevnbyrdige og fra samme sosiale nivå, særlig utover 1200-tallet, og måtte derfor ofte hentes fra utlandet. Allerede på 900-tallet ble det etablert en tradisjon i de nordiske rikene for utenlandske ekteskapsinngåelser, og på 1000-tallet var de fleste europeiske dronningene hentet fra andre land.²⁷ Det kongelige ekteskapet var slik et symbol på samfunnsmessig organisering der dronningens fremste plikt var å produsere en etterkommer til tronen. Gjennom ekteskapsinngåelser kunne lederne skape allianser med andre mektige menn og utrette sin innflytelse. Systemet var derimot svært skjørt og kunne enkelt føre til store omveltninger, skiftende allianser, motstridende krav og vel så mange motstandere som støttespillere.

Håkon IV Håkonssons regjering markerte på flere måter et skifte fra tidligere perioder. En lang borgerkrigstid var over, og videre fulgte en fredsperiode. Med færre innenriksproblemer var det økt mulighet for å styrke rikets posisjon utad. Dette faktumet blir understreket også med at Håkon var den siste kongen i middelalderen som giftet seg med en norsk kvinne, ettersom påfølgende konger ifølge Moseng et.al. opplevde posisjonen i Norge som svært sikker.²⁸ Det førte til at de ikke anså det som nødvendig å knytte allianser med innenlandske utfordrere, og i stedet kunne søke partnere utenfor eget land. Utenrikspolitikken under Håkon var særlig rettet mot vest, men også nordover inn på Nordkalotten og sørover i danske territorier. Det norske riket nådde slik sin største utstrekning under hans regjering.

Bispedømmene i Vesterhavet var underlagt erkebiskopen i Nidaros. Gjennom et samarbeid med kongen ble det mulig å vinne fotfeste i disse landområdene, hvilket bestod av Grønland,

²⁶ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 143-45.

²⁷ Netterstrøm og Andersen, "Dronningemagt i middelalderen: En innledning," 38.

²⁸ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 148.

Island, Færøyene, Shetland, Orknøyene, Hebridene og Man. Disse oversjøiske besittelsene har gjerne blitt omtalt som «Norgesveldet», et problematisk begrep ettersom det hentyder til et stornorsk herredømme. Områdene blir i kildene ofte omtalt som skattland til det norske riket, men ikke nødvendigvis ansett som en del av riket.²⁹

Håkon Håkonsson var også en stor initiativtaker når det kom til å få høvisk litteratur oversatt. Dette var underholdningslitteratur som tok sikte på å danne kvinner og menn innenfor visse idealer. Bandlien påpeker at Håkons interesse for disse europeiske romansene kan ha vært basert på ønske om å bli et ledende europeisk kongehus eller et ønske om å endre hirdmenneses seder. Med andre ord var det nok ikke kjærlighetsaspektet ved disse fortellingene som interesserte han.³⁰

Året 1319 har i moderne tid blitt betraktet som innledningen til Norges lange unionstid.³¹ Mannslinjen etter Håkon IV Håkonsson, døde ut med barnebarnet Håkon V Magnusson dette året. Gjenlevende arvinger var bare Ingebjørg Håkonsdatter som var gift med den svenske hertugen Erik Magnusson. Sammen hadde de fått sønnen Magnus Eriksson. Magnus ble i 1319 som treåring valgt som konge i både Norge og Sverige etter morfarens og farens død. Kongefellesskapet mellom de to rikene førte til et tettere forhold og allianse mellom Norge og Sverige.

Landegrensene i middelalderen var ikke like fastsatte slik som de er i dag og ble ofte flyttet. Ekspansjon og territoriell kontroll, en sterk utenrikspolitikk, var mulig når eget rike hadde få innenriksproblemer. Krise i naborikene kunne derfor utnyttes for å oppnå egen vinning. Situasjonen i Danmark var kaotisk ettersom det var strid omkring tronfølgespørsmålet, og store deler av landet var blitt pantsatt til tyske fyrster. Det ble derfor gjort forsøk på å få kontroll over Skåne som lå i datidens Danmark. Som et ledd i denne politikken ble Magnus søster gift med Albrekt II av Mecklenburg. Ekteskapet brakte slik det tyske fyrstehuset nærmere det norsk-svenske kongefellesskapet som senere skulle bli en utfordrer for den dynastiske kongemakten.³²

Magnus ble myndig i 1331-1332, og hans regjeringsperiode var preget av store utfordringer både innenriks og utenriks. Den aggressive politikken ført ovenfor Danmark ble videreført

²⁹ Steinar Imsen, "Introduction," i *The Norwegian domination and the Norse World c.1100-c.1400*, red. Steinar Imsen (Trondheim: Tapir Academic Press, 2010).

³⁰ Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, 190.

³¹ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 170.

³² Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 171-73.

med Magnus, og i begynnelsen støttet av norske og svenske stormenn. Det oppstod derimot senere misnøye ettersom kongen forsøkte å begrense deres medvirkning og makt. På grunn av sin Skåne-politikk befant Magnus seg i stor grad i Sverige, noe som begrenset norske stormenns innflytelse over utenrikspolitikken, og skapte norske opprør. Forsøk på korstog mot Østersjøen og krigføring var økonomisk tappende. Stormennene fryktet at norske ressurser skulle gå til å støtte en utenrikspolitikk som ikke var i favør for Norge.³³ Da også Svartedauden inntraff Norge og Sverige på midten av 1300-tallet, forverret dette den økonomiske situasjonen på kort sikt, og utløste samtidig en agrarkrise. Årstallet 1319 og regjeringen under Magnus Eriksson har blitt ansett i norsk historieskriving som en nedgangsperiode sett i sammenheng med påfølgende kriser. Synet har vært at Norge som rike nå mistet sin selvstendighet og kulturelle særegenhet ettersom de påfølgende unionene skulle oppløse det gammelnorske skriftspråket og -kulturen.³⁴ Dette vil bli drøftet i kapittel syv.

2.3 Kvinners makt og spillerom

Ekteskapets betydelige posisjon i samfunnet, var av stor betydning for kvinners makt og spillerom. Hva bruden måtte ønske, ble derimot ikke vurdert og kvinnen fungerte i all hovedsak som en slags garanti og pant på den inngåtte avtalen. Slik var elitekvinnene et dynastisk bindeledd, hvilket ga dem også en mer sikker stilling. Samtidig ble hennes rolle mer passiv og «feminin», og kvinnens maktposisjon har gjerne vært vanskelige å se i kildematerialet fordi den ofte har foregått bak kulissene.³⁵ Dronningmakt har vært svært varierende gjennom hele middelalderen, med både sterke og svake dronninger i alle fasene av perioden og over hele Europa. Variasjonene må derfor forklares ut ifra dynastisk, politisk og individuell agens.³⁶ Tidligere forskning på dronningrollen har gitt uttrykk for at kvinner fikk en svekket stilling i samfunnet under høy- og senmiddelalderen, som oftest forklart ut ifra en økt byråkratisering og sentralisering i tiden. Det ser derimot ut til at dette synet er i ferd med å endre seg, og flere forskere tar nå til ordet for at snarere det motsatte kan være tilfellet.³⁷ Elitekvinnens posisjon i samfunnet må først og fremst ses i sammenheng med ekteskapet, og i forlengelsen av dette dronningrollen.

³³ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 173-76.

³⁴ Steinar Imsen, *Noregs nedgang* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2002), 7, 77.

³⁵ Netterstrøm og Andersen, "Dronningemagt i middelalderen: En innledning," 24, 30.

³⁶ Netterstrøm og Andersen, "Dronningemagt i middelalderen: En innledning," 26, 35.

³⁷ Deriblant de som har stilt seg kritiske til dette narrative er Steinar Imsen i flere av sine verk, Jeppe B. Netterstrøm og Kasper H. Andersen i «Dronningemagt i middelalderen: En innledning», og Henric Bagerius og Christine Ekholst i «The Unruly Queen».

Steinar Imsen argumenterer for at dronningrollen ble styrket på flere plan på midten av 1200-tallet.³⁸ For det første trådte kvinnene klarere fram som offentlige personer ved at det ble vanligere at de eide segl og skrev brev. Flere og flere ble også kronet og kirkelig vigset, hvilket styrket deres posisjon i forhold til andre kvinner og ga dem kirkelig vern. Den kanoniske rett bidro til en styrking av deres posisjon ved å favorisere ektefødte barn og fordømme utenomekteskapelige koner og deres barn. Senere ble dette ytterligere forsterket i Norge med tronfølgelovene av 1260, 1273 og 1302, da ektefødte dronningbarn ble stilt over uekte barn i arverekkefølgen, og kongearven kunne føres videre i kvinneleddet.³⁹ Også på det økonomiske plan ser det ut til å ha skjedd en endring. De viktigste faktorene i dronningens økonomi var medgift og morgengavene, som skulle sikre konen økonomisk dersom kongen falt ifra før henne. På 1300-tallet ser det derimot ut til å ha vært et vendepunkt. Morgengaven ble i økt grad ansett som separat eiendom som dronningen stod fritt til å administrere, framfor i tidligere tider der kvinnen ikke kunne kreve full eiendom til tross for at området ble ansett som hennes.⁴⁰

Noen av dronningene har utøvd makt i egen rett, mens andre har hatt en mer indirekte innflytelse. Enkedronningen kunne regjere riket som en formynderske for hennes umyndige sønn som var tronarving, slik som vi ser i tilfellet med Ingebjørg ovenfor Magnus Eriksson. Ellers kunne også dronninger opptre som stedfortredere og regjere ved kongens fravær.⁴¹ Disse ulike sidene av maktutøvelsen har gjerne blitt oppfattet som maskuline eller feminine, og en kvinne kunne oppfattes som maskulin dersom hun var grenseoverskridende. Det kunne være av stor betydning fordi dette gjerne ble brukt som middel av de som ønsket å kritisere den regjerende monarken.⁴²

³⁸ Imsen, *Våre dronninger*, 35-38.

³⁹ Imsen, *Våre dronninger*, 36-37.

⁴⁰ Imsen, "Late Medieval Scandinavian Queenship," 65.

⁴¹ Netterstrøm og Andersen, "Dronningemagt i middelalderen: En innledning," 22-23.

⁴² Bagerius og Ekholst, "The Unruly Queen," 103.

3 Prinsesse Kristina

Prinsesse Kristina skal ifølge sagaen ha blitt født i 1234 i Bergen.⁴³ Hennes far var Håkon IV Håkonsson, også kalt Håkon den gamle, og hennes mor var Margrete Skulesdatter. Sammen fikk de barna Olav, Håkon den unge, Kristina og Magnus. Deres skjebner kan kort oppsummeres slik: Olav dør som barn. Håkon den unge blir en samkonge med faren frem til han selv dør. Kristina giftes bort til spanskekongens bror, men dør tidlig. Magnus blir konge av Norge etter farens død, får tilnavnet «Lagabøte», og er i dag den mest kjente av søsknene.

Kilder til kvinner og deres livssituasjon i denne perioden er som oftest sparsommelige, derfor hører vi ikke noe nevneverdig om Kristina før det kom et forslag om giftermål fra øst vinteren 1250-1251.⁴⁴ Kong Håkon satt for tiden i Trondheim og sendemennene kom på oppdrag fra Aleksander Nevskij i Holmgard, også kalt Novgorod. De foreslo på vegne av sin konge, et giftermål mellom Aleksanders sønn og Kristina. Håkon skal ha sendt menn tilbake til Novgorod, men det sies i sagaen at det ikke ble mer prat om giftermålet fordi det var en utrygg politisk situasjon i de østlige områdene.⁴⁵

Figur 2 – Statue av prinsesse Kristina laget av Brit Sørensen i forbindelse med Tønsbergs byjubileum i 1971, avduket i 1974. Foto: privat.

⁴³ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 186.

⁴⁴ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 305.

⁴⁵ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 306.

3.1 Ekteskapsinngåelse

Spania blir første gang nevnt da Håkon den unge i 1255 sendte menn, derunder Elis prest som fører, med gaver til kongen av Castilla.⁴⁶ På denne tiden var Spania slik vi kjenner landet i dag, fragmentert i flere småkongedømmer. Spanskekongen det her refereres til er Alfonso X som var regent over Castilla og León. Sagaen gir etter min mening uttrykk for at dette var et godt møte ettersom gavene skal ha «blitt hos kongen en stund» slik sagaen formulerer det.⁴⁷ Videre gis det inntrykk av at sendemennene fra Norge reiste tilbake fulgt av Alfonsos menn som ble ført av kongens notar sira Ferant. I diplomaterialet kan vi lese en instruks gitt av Henry III av England i september 1256 om at sendemennene til Alfonso skal gis et skip som de kan bruke til sitt ærende i Norge.⁴⁸ Kong Håkon ble fortalt at de hadde ankommet Ramøysund, i nærheten av Kristiansand, av Elis prest da Håkon var på reise i Øst-Agder høsten samme år.⁴⁹ Årsaken til møtet skal ha vært at spanskekongen ønsket å være kong Håkons venn, og ikke minst binde dette vennskapet med «de sterkeste slektskapsbånd».⁵⁰ Mennene ble invitert til å overvintre i Tønsberg der de til våren skulle få et svar fra Håkon om deres ærend.

Det er knyttet en del usikkerhet til bakgrunnen for den norske reisen til Spania, hvorvidt forslaget kom fra norsk eller spansk hold. I kildematerialet jeg har sett nærmere på, deriblant P.A. Munch, J. Mariana og E. Jenssen, er de alle skjønt enige om at dette var et spansk initiativ. De er derimot uenige om bakgrunnen for nordmennes tur til Spania, årsaken til ekteskapsforslaget, samt tolkningen av sagamaterialet. Munch hevder, i likhet med sagaen, at bakgrunnen for reisen til Spania var å gi den spanske kongen gaver ettersom han var kjent over hele Vest-Europa.⁵¹ Det kan tenkes at gavegivingen har vært for å bygge allianser og vennskap på en bred basis. Den spanske presten og historikeren Juan de Mariana som levde på 15- og 1600-tallet, sier ingenting om at et slikt møte overhode fant sted, men forteller at spanskekongen «sent to *conclude* a Match with Christina».⁵² Ordlyden gir uttrykk for at det har vært snakk om et ekteskap med den norske prinsessen, men at det er først ved kongens ordre om å sende mennene til Norge at han ønsket å sikre seg en endelig avtale. Det kan tenkes at samtalen som Mariana skriver om har vært mellom Alfonso og hans rådmenn, men

⁴⁶ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 322.

⁴⁷ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 322.

⁴⁸ DN XIX, nr. 267, 14. september 1256

⁴⁹ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 328-29.

⁵⁰ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 328.

⁵¹ P.A. Munch, *Det norske Folks Historie: Deel 4, Bind 1* (Tønsbergs Forlag, 1858), 148.

⁵² Min kursivering. Juan de Mariana, *Historiae de rebus Hispaniae*, [The general history of Spain, 1699], oversatt av John Stevens, (London, 1592), 212.

det er ikke utenkelig at kongen kan ha løftet frem forslaget med den norske delegasjonen. Jenssen på sin side hevder at all kontakt med norskekongen må ha vært et initiativ fra Alfonso, men at Þorðarson har forsøkt å gi inntrykk av noe annet. Dette synet mener han styrkes av en rekke tvetydigheter i sagaen og øvrig kildemateriale. De norske sendemennenes besøk ved det spanske hoffet blir ifølge han ikke nevnt i Alfonsos krøniker, likevel impliserer Þorðarson i sagaen at møtet var godt. At en delegasjon som kommer langveisfra ens ærend for å gi gaver til kongen ikke er blitt nevnt i de spanske kildene, er ifølge Jenssen utenkelig.⁵³ I tillegg skal Håkon Håkonsson ifølge sagaen ha hørt om spanjolenes ankomst og ekteskapsforslag fra Elis prest, som vi vet var en del av Håkon den unges delegasjon til Spania. Dersom Elis var personen som skal ha gitt kongen denne beskjedene, gir sagaen ifølge Jenssen uttrykk for at de norske og spanske sendemennene har slått følge. Da vil det virke rart at brevet utstedt av Henrik III, hvilket forhold med Håkon Håkonsson var godt, ikke nevner noe om at spanjolene befinner seg sammen med de returnerende norske sendemennene.⁵⁴ I så måte tolker Jenssen at sagaen gir uttrykk for at initiativet sprang ut fra norske interesser, men han hevder dette må være oppspinn fra Þorðarson side, og at det i realiteten har fullt og helt vært et spansk initiativ.

Det har ifølge Jenssen «blitt hevdet fra norsk hold» at ekteskapet ble innvilget etter Håkon Håkonssons ønske om å styrke sine muligheter til å bli tysk-romersk keiser.⁵⁵ Da Konrad IV døde i 1254 fulgte en politisk kamp om keisertittelen. Opphavet om at kong Håkon hadde noen krav på tittelen kommer fra verket *Chronica Majora* av den engelske munken Matthew Paris, som forteller at pave Innocent IV i 1251 hadde utvalgt den norske kongen til denne stillingen, hvilket Paris hevder å ha hørt fra Håkon selv.⁵⁶ Jenssen betviler kildens troverdighet ettersom det blant annet ikke finnes andre bevarte kilder som styrker dette utsagnet. Dessuten ville Håkons potensielle motiver med sikte på tittelen ødelagt hans forhold til den engelske tronen.⁵⁷ Faktisk gir Jenssen og Munch uttrykk for at det var Alfonsos ønske om keisertittelen som førte til ekteskapsforslaget, men også her er de uenige. De sterkeste kandidatene var Alfonso og den engelske kongen Henrik IIIs bror Richard av Cornwall, som begge hadde blitt valgt av hvert sitt parti tyske valgfyrster som konge av romerne.⁵⁸ Dette er

⁵³ Jenssen, "Prinsesse Kristina", 21.

⁵⁴ Jenssen, "Prinsesse Kristina", 20.

⁵⁵ Jenssen, "Prinsesse Kristina", 18-19.

⁵⁶ Matthew Paris, *Chronica Majora*, [Matthew Paris's English history: from the year 1235 to 1273], oversatt av John Allen Giles, vol. 2 (London, 1853), 415.

⁵⁷ Jenssen, "Prinsesse Kristina", 19, 21.

⁵⁸ Munch, *Det norske Folks Historie: Deel 4, Bind 1*, 148.

en tittel som refererer til valgte tyske konger som ennå ikke har blitt kronet til keiser. På denne tiden var det kun paven som kunne krone keiseren.

Munch legger frem særlig to grunner til at Alfonso må ha ønsket en ekteskapspakt mellom den spanske og norske kongefamilien.⁵⁹ Den første årsaken hevder han å være at Alfonso har hørt at pave Innocent IV en gang hadde tenkt å tilby Håkon den tyske keisertittelen, slik det fremstår av Matthew Paris. Den andre årsaken var at Håkon var en av Nord-Europas mektigste konger og en forbindelse med han ville være høyt ønskelig. Han legger til at en slik forbindelse ville være særlig viktig dersom Alfonso ønsket å få tilgang til keisertittelen gjennom andre midler enn økonomi. Som nevnt kunne ekteskap ha en særs viktig politisk verdi. Jenssen på sin side, betviler Matthew Paris kilden og hevder at Alfonso så seg nødt til å søke støtte utenlands ettersom han ikke hadde den samme økonomiske velstanden som Cornwall.⁶⁰ Han legger derfor ekteskapets økonomiske fordeler til grunn for Alfonsos motiver.

Synspunktet om at Alfonso først skal ha tiltenkt Kristina for seg selv, avfeies av Munch fordi dette ikke kan stemme med kronologien.⁶¹ Mariana er én kilde som gir uttrykk for dette. Det står skrevet at Alfonso ønsker å skilles fra sin kone Violante fordi det virker som hun er ufruktbar. I neste setning skriver Mariana at kongen sender sine menn for å sikre ekteskapet med Kristina.⁶² Det kan derfor virke som at forfatteren indikerer at disse to hendelsene har en forbindelse med hverandre. Da Kristina ankommer Toledo i 1254 venter dronningen derimot barn, og i neste linje fortelles det at kongen endret mening om dronningen og ønsket å fortsette ekteskapet.⁶³ Igjen blir hendelsene fortalt på en slik måte at det kan virke som Mariana insinuerer at de har en sammenheng. Tidsregningen er derimot feil, slik Munch påpeker, ettersom de spanske kildene har satt reisen til Kristina fra Norge i 1254. Brevet fra Henry III om den spanske delegasjonens reise til Norge, er derimot datert til 1256. På dette tidspunktet hadde Violante flere barn med Alfonso.

Håkon den gamle og Håkon den unge skulle møtes i Oslo for å diskutere dette ekteskapsforslaget, men Håkon den unge dør derimot 5. mai 1257 i Tønsberg.⁶⁴ Således reiste Håkon den gamle til Tønsberg for å møte med erkebiskopen og «alle landets viseste menn»

⁵⁹ Munch, *Det norske Folks Historie: Deel 4, Bind 1*, 150.

⁶⁰ Jenssen, "Prinsesse Kristina", 20.

⁶¹ Munch, *Det norske Folks Historie: Deel 4, Bind 1*, 150-51.

⁶² Mariana, *Historiae de rebus Hispaniae*, 212.

⁶³ Mariana, *Historiae de rebus Hispaniae*, 213.

⁶⁴ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 330-31.

for å be om råd. Ifølge sagaen ble ekteskapet ansett som et godt valg, og kongen lovte derfor at Kristina skulle reise til Spania på det vilkår at hun og kongens sendemenn skulle få velge hvem av brødrene hun skulle gifte seg med.⁶⁵ Dette kravet er i seg selv svært uvanlig å se i skriftlige kilder på denne tiden. Det at spanjolene går med på dette kravet kan indikere at det var et stort ønske om å få igjennom en ekteskapsavtale med den norske kongen. Ifølge Munch har det vært svært få ektefødte kongsdøtre som har blitt bortgiftet fra Norge, og de vi kjenner til har blitt giftet bort til England og Danmark.⁶⁶

3.2 Reisen til Spania

Videre i sagaen følger en beskrivelse av forberedelsene til reisen, deriblant får Håkon lagd en stor snekke, og medgiften blir skildret som den største en norsk kongsdatter hadde fått, med et innhold som rommet både edle metaller og pelsverk.⁶⁷ Prinsessen og følget reiser først til Yarmouth i England i 1257. Neste gang vi hører noe om reisefølget i sagaen fortelles det at de har seilt derfra til Normandie og fortsetter sin reise til lands. Det var uenighet om hvilken reisevei de skulle ta, men det blir bestemt at følget skal avlegge kongen av Frankrike et besøk. Der får reisefølget råd om hvilken vei de bør ta mot Spania, og de får passasje til å reise gjennom riket til Narbonne ved Middelhavet og derfra videre til Catalonia-regionen. De har tatt den østlige kystveien gjennom byene Girona og Barcelona før de har vendt vestover mot Aragon-regionen og videre til Léon- og Castilla-regionen. Her kom de frem ved juletider i 1257.⁶⁸

Det blir sagt i sagaen at Kristina likte reisen godt, særlig desto lenger sør de kom, og ikke minst at hun ble møtt med stor ære gjennom ferden i Spania. Gjentatte ganger skal følget ha blitt tatt godt imot på deres reise, de blir tilbudt gaver, og Kristinas hest skal ha blitt leid inn i byene av høytstående menn. Þorðarson påstår at ingen har blitt like ærefullt mottatt siden Sigurd Jorsalfar.⁶⁹ Én av de som ble betatt av Kristina skal ifølge sagaen ha vært svogeren til Alfonso, Jaime I, kongen av Aragon. Han skal ha sendt et brev til Alfonso, og spurt om å få gifte seg med Kristina. Alfonso skal ha latt prinsessen selv velge hva hun ønsket å gjøre med dette forslaget om giftermål, og han skal ha sagt at svogeren var en kjekk mann og stor høvding. Følget eller rådmennene til Kristina visste derimot at han var gammel og derfor var det ikke ønskelig med et slik ekteskap.⁷⁰ Jenssen på sin side mener dette må være oppspinn fra

⁶⁵ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 332.

⁶⁶ Munch, *Det norske Folks Historie: Deel 4, Bind 1*, 161.

⁶⁷ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 333-34.

⁶⁸ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 342-43.

⁶⁹ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 343.

⁷⁰ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 344.

sagaen. Ifølge han ville ikke Jaime risikert en konflikt med Alfonso, som visste at Kristina skulle forplikte seg til en av kongens brødre.⁷¹

3.3 Valg av ektemann

Alfonso listet opp sine fire brødre og fortalte hvordan disse var. Den eldste av brødrene, Fredrik, var en god ridder og jeger, men han hadde hareskår. Henrik var den beste ridderen av brødrene, men blir ifølge sagaen avvist av Alfonso ettersom han har drevet opprør mot sin far og kongen selv. Det kan derfor virke som at han blir avvist som et reelt alternativ. Sancius blir deretter trukket fram som en god og skikket erkebiskop. Til slutt nevner han Philippus. Han skal visstnok bli erkebiskop av Sevilla, men kongen sier at han ikke passer til å bli klerk. Årsaken til dette er at han ønsker å more seg på jakt. Hans lynne beskrives i positiv forstand, altså som en munter, liketil og god mann. Utseende vil derimot kongen ikke si noe om fordi det kan nordmennene se på egen hånd. Likevel beskrives han her som vakker og en stor mann som kan slåss med bjørner og villsvin. Sagaen forteller: «Nordmennene skjønte at kongen likte ham best av brødrene sine, og det gjorde jomfruen og hennes følge også, og derfor valgte hun ham med sine venners råd».⁷²

I hvilken grad Kristinas samtykke kan anses som uvanlig eller ei, kan forklares ut ifra Bandliens forskning på middelalderens holdninger til kjærlighet og ekteskap. Det mest normale i samtidssagaene er at vi ikke hører om kvinnens vilje ved selve ekteskapsinngåelsen, men i enkelte tilfeller blir det skrevet om kvinners preferanser. I ridderfortellingene, som var i omløp i Norge gjennom bl.a. Håkon Håkonssons omsettelsesarbeid, finnes det derimot eksempler der kvinners samtykke var avgjørende.⁷³ Bandlien har derfor undersøkt i hvilken grad idealene fra høvisk litteratur slik som ridderfortellingene, har virket inn på aristokratiets oppfattelse av kvinners valgmuligheter i sagaene. Bandlien påpeker at Kristinas reise i *Håkon Håkonssons saga* er skildret med usedvanlig grundighet. Den har, ifølge han, et preg av høvisk legende over seg. Kristina er selv hovedrollen i denne delen av sagaen, og det høviske ligger i dens skildringer av storslagenhet knyttet til hennes bryllup og mottakelse i Spania.⁷⁴

Ifølge kanonisk rett måtte kvinners samtykke være på plass for at ekteskapet skulle være gyldig, men slik var det ikke i praksis. Selv om samtykket ble akseptert som et formelt krav, forble kjærligheten vurdert i forhold til objektive normer mer enn subjektive følelser. Innenfor

⁷¹ Jenssen, "Prinsesse Kristina", 27.

⁷² Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 344.

⁷³ Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, 139.

⁷⁴ Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, 197-200.

den høviske litteraturen var det ektemannens handlinger, omtalt som heroisk samtykke, som var det viktige ved ekteskapsinngåelsen.⁷⁵ I ridderfortellingene er ofte kjærligheten tematisert. Skildringen av ekteskapet i sagaen har en høvisk side ved seg i de tilfellene der bryllupet skildres som noe storslagent og prektig, men mangler det romantiske aspektet som vi ellers finner i ridderfortellingene poengterer Bandlien. Sagaen har et særlig fokus på brødrenes personlige egenskaper. Framstillingen av Kristinas valg og samtykke må ha vært þorðarsons måte å bygge bro mellom heroiske og geistlige normer om mannlighet og ekteskapet, hevder Bandlien.⁷⁶ Med ridderlitteraturen oppstod det, ifølge han, objektive normer for hva en god ridder var, noe som førte til en ny norm å bedømme menn etter. Det er derfor i svært snever forstand at Kristina kan sies å ha et individuelt og subjektivt valg av partner, da det i fremstillingen av brødrene står i klartekst hvem Kristina bør velge. Når det da er et fravær av et slikt individualistisk aspekt, må Kristinas samtykke anses som et heroisk samtykke ifølge Bandlien. De geistlige har nok på sin side godkjent en slik praksis, så lenge kvinnen ikke uttrykkelig nektet.

På askeonsdag i 1258 samtykket partene, og bryllupet ble fastsatt til søndagen etter påske. Kristina skal ha bedt Philippus om at en kirke skulle bygges for kong Olav den hellige. þorðarson forteller «Men her trengtes ikke mange ord, alt hun bad om, ble gjort».⁷⁷ Selve bryllupet står det lite om, her nevnes det bare at det ble holdt «med den største prakt som være kunne i det landet».⁷⁸ Kort tid etter oppløses det norske følget, og en gruppe dro tilbake til Norge høsten samme år. De forteller hvordan spanskekongen hadde tatt dem imot og ikke minst hva han hadde lønnet dem med på deres avreise. Gavene han ga bort var verdt 800 mark rent sølv. Vennskapet mellom kongene var derfor godt, og Håkon kunne stole på støtte fra spanskekongen så lenge han ikke havnet i ufred med kongen av Frankrike, kongen av England eller hans egen svoger, kongen av Aragonia.⁷⁹ Håkon lovte det samme så lenge Alfonso ikke kriget mot den svenske, danske eller engelske kongen.⁸⁰ Herifra og utover i sagaen hører vi ikke noe mer om Kristina, Alfonso eller spanske anliggender.

⁷⁵ Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, 35, 207.

⁷⁶ Bandlien, *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*, 198-201.

⁷⁷ þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 345.

⁷⁸ þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 345.

⁷⁹ þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 347.

⁸⁰ RN I, nr. 957, i.d. 1258.

3.4 Kristinas død og hennes ettermæle

Etter bryllupet flyttet Kristina med sin mann til Sevilla, og dør barneløs bare fire år etter i 1262.⁸¹ Det har vært mye diskusjon omkring Kristinas gravsted og levninger. Munch hevder at det er grunn til å tro at hun ligger gravlagt i Covarrubias basert på spanske kilder. I landsbyen skal det visstnok ha oppstått en myte om at det ligger en dansk konge begravd der. Ettersom det ikke har dødd noen dansk konge i Spania, anser Munch det som sannsynlig at dette er Kristina.⁸² Et argument som taler for dette, kan ytterligere belyses av historikeren Tormod Torfæus i *Norges historie*.⁸³ Han kritiserer andre forfatteres uvitenhet, deriblant historikeren J. Mariana, for å blande dansker og nordmenn så vel som Danmark og Norge sammen i kildene. For islandsk-norske Torfæus har det nok falt naturlig å trekke en skillelinje mellom Danmark og Norge, men det kan ha vært mer unaturlig for andre forfattere. Fra 1380 ble landene forent under én konge, og selv om dette var en personalunion ble helstaten ofte omtalt som Danmark eller den danske krone. Det kan forklare hvorfor spanske Mariana, som levde på 1500-tallet og som baserte seg på det spanske kildegrunnlaget, skriver at Kristina var en dansk kongsdatter.⁸⁴ Allerede i middelalderen blandet de danske og norske interessesfærene seg med hverandre, slik at det var gjentatte ganger at danske konger styrte Norge og motsatt. Følgelig kan dette være grunnen til at det har blitt en forveksling knyttet til prinsessens hjemland.

Dødsårsaken til prinsessen har vært gjenstand for en rekke spekulasjoner både i norske og spanske kilder. I den forbindelsen har det blitt skapt en rekke mytelignende årsaksforklaringer. Blant disse finner vi en tro på at hun kan ha dødd av det varme klimaet, at hun døde av gremmelse for at hun ikke ble dronning, død gjennom en sterk hjemlengsel, død av kjærlighetssorg og trolig mange flere forklaringer. Det har vært vanskelig å nøste opp i hvor disse forestillingene har oppstått og til hvilken tid, men de er likevel interessante fra et historiebruksperspektiv. Særlig fortellingen om hjemlengsel og kjærlighetssorg kan vi se tendenser til under byjubileet, og vil derfor bli nærmere undersøkt i kapittel fem og seks.

På 1900-tallet ble norske diplomater engasjerte i fortellingen om Kristina, og blant annet Karl Wedel Jarlsberg forsøkte i 1928 å følge det spanske kildematerialets hentydninger til en dansk kongegrav i Covarrubias. Ettersom det var et godt stykke mellom Sevilla der Kristinas svoger

⁸¹ "Kristina Håkonsdatter," Store norske leksikon, 2020, 12. august, lest 18. oktober 2022.

⁸² Munch, *Det norske Folks Historie: Deel 4, Bind 1*, 189.

⁸³ Tormod Torfæus, *Historia rerum Norvegicarum*, [Norges historie, 2008], red. Torgrim Titlestad. oversatt av Åslaug Ommundsen et al., vol. 2 (Eide forlag, 1711), 418.

⁸⁴ Mariana, *Historiae de rebus Hispaniae*, 212.

Alfonso lå begravet og Covarrubias, spekulerte Jarlsberg om Kristina kunne ha dødd i Covarrubias og slik blitt værende der.⁸⁵ Etersom ektemannen Philippus var patron for kirken, var det ikke utenkelig at prinsessen lå der ifølge han. Jarlsberg antok at en av steinsarkofagene i landsbyen må ha tilhørt Kristina. Den samme konklusjonen kom også Magnus Grønvold frem til i 1936 basert på moderne spanske historikers antagelser.⁸⁶ Den offisielle fortellingen om funnet av sarkofagen er at den ble oppdaget i forbindelse med en restaurering av kirken i 1952. Da skal en gruppe håndverkere ha åpnet sarkofagen, oppdaget et delvis mumifisert skjelett ikledd en kjortel, i tillegg til en metallkam som skal ha ligget i kisten.⁸⁷ Sognepresten Fader Rufino Vargas ble kontaktet, og han dysset ned saken slik at håndverkerne ikke skulle bli tatt for gravskjending. Samtidig begynte Vargas å undersøke arkivene i kirken for å finne ut av hvem det var som lå i kisten. Først i 1958 ble sarkofagen offisielt åpnet og det ble gjort en rettsmedisinsk undersøkelse som konstaterte at det var en kvinne, ca. 172 cm høy i alderen 26-28 år.⁸⁸ Ifølge en samtale Jenssen hadde med håndverkerne fra åpningen i 1952, skal de også ha funnet en pergamentbit og noen lærknapper i sarkofagen som de så skal ha gitt til fader Vargas.⁸⁹ Pergamentet er tapt, men innskriften skal ha inneholdt resepter mot øresmerter. Det ble dratt slutningen i 1958 om at den gravlagte trolig hadde dødd av en øresykdom. Dersom levningene viste seg å være Kristinas, hadde man kanskje funnet en dødsårsak. Dette skapte naturligvis overskrifter i flere norske aviser, og skulle bli et viktig punkt under feiringen av byjubileet.

Det er derimot ikke alle som er enige i denne fremstillingen. Professor og lege Per Holck har medvirket ved flere arkeologiske utgravninger og har undersøkt det spanske kildegrunnlaget og den rettsmedisinske undersøkelsen.⁹⁰ Han understreker i sin artikkel fra 2021 at den spanske historikeren Jose Luis Monteverde forteller om åpningen av sarkofagen allerede i 1951. Da skal den ha blitt flyttet på oppdrag av *Patrimonia Artistica Nacional*⁹¹ siden sarkofagen var alvorlig ødelagt. Ifølge Holck tyder dette på at åpningen ikke var et uhell eller en misforståelse, men snarere utført på oppdrag fra myndighetene. Både Holck og Jenssen reagerte på at det ikke fantes flere gjenstander i sarkofagen. Kristinas rang skulle tilsi at hun hadde blitt gravlagt etter datidens skikker. Jenssen påpeker at dette ville tilsi bl.a. hodeplagg,

⁸⁵ K. Wedel Jarlsberg, "Fra Tønsberg til Covarrubias", *Vestfoldminne* 2 (1928).

⁸⁶ Magnus Grønvold, *Bak de ville Pyreneer: et streifetog gjennom våre dagers Spania* (Gyldendal, 1936), 23-28.

⁸⁷ *Aftenposten*, 28.03.1958, Kongedatterens brudeferd.

⁸⁸ Arnt Stefansen, "En prinsesses saga", *Levende historie*, nr. 2 (2007): 52.

⁸⁹ Jenssen, "Prinsesse Kristina", 54-58.

⁹⁰ Per Holck, "Prinsesse Kristin Håkonsdatters grav i Covarrubias, Spania - er identifisering til å stole på?", *Michael* 18 (2021).

⁹¹ Oversatt av Holck til «Den nasjonale kunst-/kulturarven».

sko og en skinnforet kappe, i tillegg til et krusifiks. Sarkofagen kan derfor vært utsatt for gravrøveri.⁹² Det er også merkelig at gjenstandene som skal ha vært til stede i 1952, ikke var på plass ved den offisielle undersøkelsen i 1958. Det ser ut til at ingen vet hvor disse gjenstandene nå befinner seg. Generelt blir den rettsmedisinske rapporten kritisert av Holck og Jenssen for å være vag og lite deskriptiv, uten hentydning til metodene som har blitt anvendt. I tillegg er Holck svært skeptisk til de to legenes bakgrunn som ifølge han ikke har noen erfaring med vitenskapelig rettsmedisin.⁹³ Dessuten var legenes nøyaktige angivelse av levningens levealder ifølge han, neppe mulig på 50-tallet. Kroppshøyden er også usedvanlig høy ettersom høyden for norske kvinner denne gangen var ca. 155-160 cm. Holck konkluderer derfor med at en ny undersøkelse med moderne teknologi vil kunne fastslå langt mer informasjon i dag. Det vil kunne bidra til en identifikasjon og muligens årsak til vedkommendes død.⁹⁴ Spørsmålene omkring dødsårsaken til Kristina lever derfor videre i nyere tid, og blir fremdeles debattert.

⁹² Jenssen, "Prinsesse Kristina", 41.

⁹³ Holck, "Prinsesse Kristin Håkonsdatters grav i Covarrubias, Spania - er identifisering til å stole på?", 127.

⁹⁴ Holck, "Prinsesse Kristin Håkonsdatters grav i Covarrubias, Spania - er identifisering til å stole på?".

4 Dronning Blanka

Dronning Blanka var fra Namur i Flandern som ligger i dagens Belgia. Hennes fødselsår er ukjent, men er estimert til å være et sted mellom 1315 og 1320. Slektningene hennes var en del av datidens mektigste europeiske fyrstehus. Moren, Marie av Artois, slektet deriblant med den tyske keiseren og den engelske kongen.⁹⁵ Vi vet relativt lite om Blanka før hennes giftermål med kong Magnus Eriksson. Magnus ble som treåring konge i Sverige og Norge i 1319 etter at morfaren som satt på tronen i Norge døde.⁹⁶ Moren til Magnus var den norske prinsessen Ingebjørg, datter av Eufemia av Rügen og kong

Figur 3 – Ukjent kunstner og dato, "Blanka drottning av Sverige grevinna av Namur", ©Nasjonalmuseumet i Sverige

Håkon V Magnusson, som igjen var sønn av Magnus Lagabøte. Giftermålet mellom paret må ha blitt avtalt og forberedt i 1334 og 1335, og bryllupet må ha stått senhøsten 1335.⁹⁷

Magnus Eriksson valgte Blanka som sin kone, men det nevnes ikke i kildene hvorfor han valgte nettopp henne. Det har derfor vært tilknyttet en del antakelser omkring dette spørsmålet. Munch fremlegger to hypoteser, men legger til grunn for dem at Magnus aldri hadde sett Blanka og at hun ikke tilhørte noe stort fyrstehus, til tross for at han nevner morens tilknytning til de europeiske kongehusene i en fotnote.⁹⁸ Den første hypotesen går ut på at den svenske kongen, Albrekt II av Mecklenburg var gift med Magnus' søster Eufemia Eriksdatter,

⁹⁵ Thuesen, *Norges dronninger gjennom tusen år*, 55.

⁹⁶ DN VIII, nr. 50, 26-28. juni 1319

⁹⁷ P.A. Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden* (Tønsbergs Forlag, 1858), 187.

⁹⁸ Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*, 186. Det kan virke som at Munch enten ikke var kjent med hele slektstreet til Blanka, eventuelt at han ikke anså forbindelsene som betydelig.

og kan ha vært den som har foreslått giftermålet.⁹⁹ Brødrene til Blanka skal ha vært mye i Preussen for å delta på korstog mot hedningene i kongeriket, og sannsynligvis har de reist over Hamburg, Lübeck og andre Mecklenburg-havner. Dermed kan Albrekt II ha kjent til dem og ansett det som hensiktsmessig å innlede et ekteskap mellom Magnus og deres søster. Mer sannsynlig, ifølge Munch, er hans andre hypotese om at brødrene kan ha stiftet direkte bekjentskap med Magnus. Det kan ha foregått ved at brødrene har reist med skip til Skåne eller Norge, som en del av reisen deres mot Østersjøområdet.

Koht hevder at Munchs «gjetninger» likevel ikke forklarer giftermålets tilblivelse.¹⁰⁰ Dersom det var slik Munch trodde, at Magnus verken hadde sett Blanka på forhånd eller at han ville oppnådd en betydningsfull forbindelse med fyrstehus gjennom et ekteskap, så ville giftermålet være uforklarlig. Slik Koht ser det, var et kongelig giftermål så viktig på denne tiden at det enten måtte begrunnes i politiske hensyn eller i personlig hengivenhet, eventuelt begge deler. Kritikken som Koht anlegger Munch er berettiget, men det bør legges til at en del opplysninger ikke har sett dagens lys før etter Munchs tid. Deriblant har Koht nøstet opp i Blankas slektstre på fars- og morsiden, og oppdaget at Blanka slektet til tyske keisere, konger i Frankrike, England og Bøhmen, samt flere mindre fyrster. Denne oversikten er derimot alt for omfattende til å ta for seg her.¹⁰¹

Tidlig i 1334 utnevnte Magnus drottsete¹⁰² i Norge og Sverige, og fra mai 1334 er han umulig å oppspore i kildene fram til han dukker opp igjen i november i Stockholm. Koht hevder at det er mye som tyder på at Magnus kan ha reist til utlandet, trolig med det formål å finne en fransk dronning.¹⁰³ Ludvik av Nevers, greven av Flandern, utsender to leidebrev fra kong Magnus datert 12. februar¹⁰⁴ og 14. juni¹⁰⁵ 1334 til kongen av Frankrike. I det sistnevnte brevet får Magnus fri adgang til å reise gjennom Flandern. I tillegg har Ludvik 16. juni 1334, bare to dager etter det sendte leidebrevet til kong Magnus, utstedt et leidebrev til Johan II av Namur og hans brødre. Koht hevder derfor at det er nærliggende å tro at Magnus har møtt på disse mennene, muligens også Blanka, og at det er slik giftermålet har blitt avtalt.¹⁰⁶ Selve avtalen må ha funnet sted en gang mellom juni og august ettersom et leidebrev fra 24. august

⁹⁹ Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*, 186-87.

¹⁰⁰ Koht, "Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur", 566-67.

¹⁰¹ For videre lesing se: Koht, "Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur", 567-75.

¹⁰² Drottseter var riksførstandere som skulle styre i kongen sted, særlig i perioder der kongen var borte fra landet.

¹⁰³ Koht, "Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur", 578-79.

¹⁰⁴ RN IV, nr. 1034, 12. februar 1334.

¹⁰⁵ RN IV, nr. 1051, 14. juni 1334.

¹⁰⁶ Koht, "Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur", 580.

1335 til den engelske kongen forteller at Blanka skal gifte seg med kong Magnus.¹⁰⁷ To dager senere, 26. august, har vi også en kvittering til Marie av Artois fra biskop Philippe som har lagt ut for utstyr i Paris til Blanka som skal reise til Norge.¹⁰⁸ Ettersom Magnus på denne tiden og den påfølgende måneden var i Tønsberg, er det grunn til å tro at Blanka har blitt tatt imot og at paret ble forent der. Muligens kan også bryllupet ha blitt holdt i Tønsberg, men det er usikkert. I 1336 lot paret seg krone i Stockholm for begge rikene under ett.

I morgengave skal Blanka ha fått Tønsberghus og Tønsberg feirdsle i Norge, og Lindholm slott og Ljodhus sted med tilhørende fogderi i Sverige.¹⁰⁹ Morgenbrevet er dessverre tapt, men vi vet at Blanka må ha fått disse områdene ettersom morgengaven blir referert til i andre, senere kilder.¹¹⁰ Dessuten kan det lengre oppholdet som Magnus hadde i Tønsberg, ha vært forårsaket av at han nettopp forsøkte å forhandle med det norske riksstyret om morgengaven. Disse norske områdene var av økonomisk interesse blant rådsaristokratiet, dessuten hadde en dronning i norsk sammenheng aldri fått et helt len eller midler av denne størrelsen, ifølge Blom.¹¹¹ Således må dette ha vært svært upopulært, og kan forklare en del av den norske misnøyen mot Magnus. I tiden som fulgte var det flere norske opprør mot Magnus. Det er i forbindelse med denne morgengaven og administrasjonen av den, at Imsen hevder å kunne se et vendepunkt i dronningrollen tilknyttet Blanka.¹¹² Som nevnt, var morgengaven mer en symbolsk handling som skulle sikre dronningen dersom kongen døde før henne. Noen råderett over området hadde kvinnene derimot ikke, frem til Blanka.

I mars 1339 fikk paret sitt første barn, Erik Magnusson, og i 1340 fikk de sitt andre barn, Håkon Magnusson. Helle påpeker at navnene til sønnene følger hver sin tradisjon, én svensk og én norsk, hvilket kan tyde på at Magnus har ønsket at sønnene skulle få styre i hvert sitt rike. I tillegg ble Håkon oppdratt i Norge, mens Erik ble oppdratt i Sverige.¹¹³ 15. august 1343 ble det avholdt et møte mellom Magnus og det norske riksrådet. Herrene ønsket at Håkon skulle bli konge av Norge, og de lovt lojalitet til sønnen og dronningmoren Blanka. Vilkåret var at Magnus skulle få beholde retten til å styre frem til sønnen ble myndig, samt at Erik

¹⁰⁷ DN XIX, nr. 547, 25. august 1335.

¹⁰⁸ RN IV, nr. 1129a, 26. august 1335.

¹⁰⁹ DN VI, nr. 154, 21. juli 1337

¹¹⁰ Slik som DN II, nr. 319 fra 6. mai 1353 i forbindelse med et bytte av morgengaven.

¹¹¹ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 117, 358.

¹¹² Imsen, "Late Medieval Scandinavian Queenship," 65.

¹¹³ Knut Helle, *Under kirke og kongemakt 1130-1350*, red. Knut Helle, Even Lange, og Sølvi Sogner. Aschehougs norgeshistorie, (Oslo: Aschehoug, 1995), 225-26.

skulle få bli konge i Sverige.¹¹⁴ Fra 1355 regjerte Håkon i eget navn, men Magnus beholdt imidlertid kontrollen over begge sidene av Oslofjorden, Island og Hålogaland.¹¹⁵

4.1 Økonomisk krise og Blanka som politisk aktør

Dronningene fikk, ifølge nyere forskning, i økende grad styrket eller i det minste endret sin stilling i samfunnet på midten av 1200-tallet, både på det familiære, økonomiske og administrative plan.¹¹⁶ Blanka hadde eget segl og sekret (fig. 4), skrev brev og hadde egen kansler. Fra brevene kommer det frem at hun har lært seg svensk og norsk, samt hjulpet Magnus i politikken. Både i Norge og Sverige var en dronnings deltakelse i regjeringsarbeidet tradisjonelt tilknyttet et formynderstyre. Gjennom tronfølgeaven av 1302 ser vi derimot at det ble åpnet opp for at kvinner kunne regjere i eget navn.¹¹⁷ Avtalene i 1343-1344 angående tronfølgen tyder på at Blanka var tiltenkt en plass i et slikt formynderstyre, ettersom stormennene lovet troskap til dronningen og hver sin kongssønn. Munch spekulerer om Blanka kan ha hatt overstyre og regjert i kong Magnus' navn.¹¹⁸ Ifølge Blom kan det tyde på at Blanka ble ansett som en stedfortreder for kongen, på bakgrunn av en håndfull brev nedtegnet i Magnus' navn med beseglingsformuleringen «ok insighlat vare kære pusu (hustru) Blancee hiauerande».¹¹⁹ Likevel er kildegrunlaget såpass sparsommelig at det blir vanskelig å trekke denne slutningen, i tillegg til at utlån av segl ser ut til å ha vært vanlig.¹²⁰

Blanka tok også for seg andre regjeringsoppgaver. Flere ganger donerte hun til diverse kirkelige stiftelser, hvilket ble ansett som regjeringshandlinger på denne tiden.¹²¹ Hun deltok aktivt i det offentlige liv og var ved Magnus side på en rekke reiser, deriblant på en lengre reise rundt omkring i Norge i 1350 da Svartedauden herjet.¹²² Den viktigste politiske oppgaven til Blanka har nok likevel vært å hjelpe Magnus økonomisk. 19. mars 1351 holdt hun et stort rådsmøte i Jönköping i sin manns navn som var på felttog i Livland. Møtet avklarte i samråd med pavens nuntius,¹²³ Johannes Guilaberti, at ettersom rikene Norge og Sverige var i stor krigsfare, skulle det bli utlånt penger til forsvarsmidler fra den romerske

¹¹⁴ DN II nr. 258; DS nr. 3725; SDHK-nr. 4906, 15. august 1343

¹¹⁵ Unn Falkeid, *Den hellige Birgitta: Enken som utfordret Europa* (Oslo: Kagge, 2021).

¹¹⁶ Imsen, *Våre dronninger*, 35-38.; Imsen, "Late Medieval Scandinavian Queenship," 65.; Bagerius og Ekholst, "The Unruly Queen," 101-02.

¹¹⁷ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 406.

¹¹⁸ Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*, 666.

¹¹⁹ DN XIII, nr. 21, 16. november 1359; DN II, nr. 355, 5. desember 1359; DN II, nr. 372, 1. juli 1363; Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 406.

¹²⁰ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 405-06.

¹²¹ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 407.

¹²² Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 407.

¹²³ Nuntius er pavestolens omreisende, diplomatiske representant.

kirke mot en fastsatt tilbakebetalingsplikt.¹²⁴ Magnus hadde gjennom sine korstog til østersjøområdet gjenopptatt konflikter med Novgorod, og slik havnet i en vanskelig finansiell posisjon. Andre årsaker til kongens store finansielle behov har nok i stor grad skyldtes den aktive Skåne-politikken, der Magnus arbeidet for å beskytte området mot tyskerne.¹²⁵ I tillegg kom pesten til Norge og Sverige i perioden 1348-1350. Dette utløste, som nevnt i tidligere kapitler, en agrarkrise som ytterligere forsterket problemene med økonomien. I en rekke andre diplomer kan vi lese at Blanka ofte står som medbesebler og dermed garantist for de finansielle overføringene, samt at hun står oppført som kausjonist. Dersom Magnus skulle dø, var hun derfor forpliktet til å tilbakebetale gjelda som skyldtes. Det samme så vi et tilfelle av under rådsmøtet i 1351, der Blanka i tillegg til en rekke andre stormenn stilte som kausjonister og la ved medgiften sin som garanti.¹²⁶ Slik Blom påpeker var nok Blanka alt annet enn passiv under møtet, og deltok aktivt i forhandlingene og forsto innholdet i avtaledokumentet.¹²⁷

Ifølge låneavtalen med kirken av 1351 var det satt opp flere betalingsfrister, og hele gjelden skulle være betalt 24. juni 1352.¹²⁸ Høsten 1355 kom det derimot frem i et domsbrev fra kurien at gjelden fremdeles ikke var betalt enda fristen hadde gått ut, samt at flere av kausjonistene hadde dødd.¹²⁹ Den 25. februar 1356 sendte derfor paven et purrebrev til Magnus, og truet med å bruke rettsmidler mot han dersom det ikke ble betalt.¹³⁰ Den vesentlige posisjonen som Blanka hadde i regjeringsarbeidet kommer tydelig fram her, ettersom hun får et lignende brev fra paven med samme datering.¹³¹ I dette brevet henvendte han seg direkte til dronningen og ba henne om å utøve sin innflytelse på kongen for å få han til å betale gjelda. Dette kan vitne om Blankas betydningsfulle stilling og omdømme. Videre fulgte en rekke purringer til kongen i årene fremover, hvilket ender med at Sverige faller under interdikt fra 1358 til 1363.¹³²

Det skjedde en ombyutting av dronningens morgengave 6. mai 1353.¹³³ Morgengaven som Blanka fikk ved sitt bryllup i 1335 bestod av Tønsberghus, Tønsberg fehirdsle, Lindholm slott

¹²⁴ DN VIII, nr. 157, 19. mars 1351.

¹²⁵ Helle, *Under kirke og kongemakt 1130-1350*, 225.

¹²⁶ DN VIII, nr. 157, 19. mars 1351.

¹²⁷ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 408-09.

¹²⁸ DN VIII, nr. 157, 19. mars 1351.

¹²⁹ DN VIII, nr. 163, 24. oktober 1355.

¹³⁰ DN VI, nr. 231a, 25. februar 1356.

¹³¹ DN VI, nr. 231; DN XVII, nr. 907, 25. februar 1356.

¹³² Falkeid, *Den hellige Birgitta*, 208.

¹³³ DN II, nr. 319, 6. mai 1353.

og Ljodhus med tilhørende fogderi.¹³⁴ Den norske gaven, Tønsberghus og Tønsberg fehirdsle, ble derimot i 1353 byttet ut med Båhus, Marstrand og Elvesyssel. Årsaken til overføringen skal ha vært et ønske om å samle og sentralisere besittelsene til dronningen. Ettersom Magnus beholdt kontrollen i Norge på begge sider av Oslofjorden til tross for at Håkon var blitt myndig, så var dette egentlig et bytte mellom kongeparets besittelser. Håkon var likevel med på å godkjenne denne handlingen. Videre blir det sagt i diplommet fra 1353 at hun skal ha samme rådighet over disse områdene slik som hennes tidligere morgengave. Opprinnelig var morgengavens primærfunksjon å sikre enkedronningen en inntekt, men i Blankas tilfelle kan vi se at hun har overtatt forvaltningen av områdene mens Magnus lever.¹³⁵ Inntekter og forvaltning tilkom Blanka, dvs. hun hadde rett til å utnevne stattholdere og råde over inntektene i sine landområder.¹³⁶ Selv om Hemin Heminsson, kansleren til dronningen, omtalte regnskapet fra hennes områder som «kongens skatt», så kan dette ha vært en sedvanemessig talemåte. Siden skatten var fra dronningens områder burde den i teorien vært omtalt som «dronningens skatt».¹³⁷

I årene 1358-1359 tyder det på at Blanka har sin residens i Tønsberg. Etter denne overflyttingen har vi svært få brevbelegg, men de få vi har gir uttrykk for at hun bodde der over lengre tid, trolig frem til sin død i 1363. Det har blitt hevdet, deriblant fra Munch, at dronningen flyttet dit for å unnsnippe rykter og sladder, men dette blir kun spekulasjoner ettersom vi ikke har nok kildegrunnlag til å støtte opp om denne idéen. Blom viser til at det kan være finansielle årsaker til at Blanka reiste dit.¹³⁸ Lengre opprør og en hard utenrikspolitikk i Sverige kan ha gått hardt utover dronningens inntekter. Slik kan kong Magnus ha valgt å henvise henne til Tønsberg for å delegere og forsørge over inntektene til det norske området. Høsten 1363 dør Blanka, men dødsårsaken er ukjent. Ifølge testamentet til kongeparet valgte de seg et gravsted i klosteret i Vadstena i 1347,¹³⁹ men ettersom Albrekt av Mecklenburg nå var herre i denne landsdelen så vet vi ikke hvor Blankas levninger er begravd.

Situasjonen i Sverige var fremdeles prekær med mye oppstand, hvilket kan forklare hvorfor Magnus ikke befalte åpningen og sendingen av sin kones fatebur¹⁴⁰ fra Tønsberghus før 7.

¹³⁴ DN VI, nr. 154, 21. juli 1337.

¹³⁵ Imsen, *Våre dronninger*, 55.

¹³⁶ Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*, 580.

¹³⁷ Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*, 580.

¹³⁸ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 410.

¹³⁹ DN V, nr. 193, 15. juli 1347.

¹⁴⁰ Her: dronningens skattekammer.

januar 1364.¹⁴¹ De gjenværende eiendelene etter dronningen var høyst beskjedne; noen stoffer det var skjært i, litt silkegarn og krydder, kirkeutstyr, storseglet, et par bordkniver og fire sølvskjeer, samt tre smaragder i et skrin. I tillegg til: «æit par bord duka sëm ofta hafua veret aa borde [...] æit par linlaka sëm ofta hafua veret j sængh».¹⁴² I forskningslitteraturen er alle skjønt enige om at dette var et fattigslig bo for en dronning. Blom presenterer derimot en spennende hypotese.¹⁴³ Hun sier selv at man bør være forsiktig med å trekke slutninger basert på inventarlisten, både i forståelsen av at Blanka levde under kummerlige forhold, men også i forståelsen av hennes egen hypotese. Ettersom ingen av klesplaggene til Blanka blir nevnt, hevder hun at det er rimelig å tro at hun kan ha gitt disse bort til kvinnene som pleide henne. Slik kan også ringer og andre smykker ha blitt donert. Listen bør derfor, ifølge Blom, anses som en rest av Blankas personlige løsøre. Dessuten kan hun ha valgt å leve et tilbaketrukket, fromt liv slik Birgitta rådet henne til en gang i 1344-1349:

Rikedomar äro mödosamma [...] och allt världsligt fåfängligt [...]. Fördenskull är det tryggare att lämna mycket och sålunda hava mindre räkenskap att avlägga än att insnärjas i mångahanda och behöva avlägga en lång och mödosam räkenskap.¹⁴⁴

Regjeringsperioden under Magnus og Blanka var preget av store kriser med pest og uår. Magnus lånte penger fra flere og pantsatte kron- og privatgods, samtidig som Blanka ble stående som en slags «statsgarantist». Generelt var det stor misnøye blant stormennene og flere motsatte seg dem, deriblant deres egen sønn Erik. Resten av regjeringstiden til Magnus var preget av mange tap, og i 1364 mistet han kontrollen over det meste av Sverige. Kongeparet opplevde krass kritikk fra sine motstandere med en aktiv svertekampanje og signifikant ryktespredning drevet imot dem, og det meste av dette kan spores tilbake til Birgitta.

4.2 Den hellige Birgitta, opposisjon og Blankas ettermæle

Birgitta Birgersdotter, også kjent som Den hellige Birgitta, fikk i oppgave å rettlede dronningen da hun kom til Norden i 1335. Hun er kjent for sine mange åpenbaringer fra Gud, og tematisk handler disse ofte om moral og politikk. I begynnelsen ga Birgitta råd til kongeparet, og forholdet ser ut til å ha vært godt. Fra testamentet til kongeparet fra 1347, er det satt av store donasjoner til Birgittas klosterstiftelse i Vadstena og paret ønsket selv at dette

¹⁴¹ DN III, nr. 335, 7. januar 1364.

¹⁴² DN III, nr. 344, 19. november 1363.

¹⁴³ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 412-13.

¹⁴⁴ St. Birgitta, *Revelationes celestes*, [Himmelska oppenbarelser], oversatt av Tryggve Lundén, vol. 2 (Malmø: Allhem, 1957-1959), 32. IV:4.

skulle bli deres hvilested.¹⁴⁵ I 1344 døde mannen til Birgitta, hun begynte å leve et strengere religiøst liv og fikk flere åpenbaringer.¹⁴⁶ Utover 1350-årene økte spenningsforholdet mellom Birgitta og kongeparet, trolig på grunn av hennes innblanding i parets anliggende. Da Birgitta reiste til Roma i 1359 og periodevis oppholdt seg der frem til sin død i 1373, ser vi at angrepene mot kongeparet intensiverte i både mengde og råskap. Overgangen fra gode råd til åpenlys kritikk er tydeligst i bok VIII, og det er også her vi finner hennes kongespeil. Det er en litterær sjanger, ofte utformet som en dialog mellom far og sønn, der sønnen opplæres av sin far.¹⁴⁷ Hovedårsaken til at forholdet ble så dårlig bunner i de politiske forholdene på slutten av 1340-årene, da motsetningen mellom kongehuset og det svenske aristokratiet økte. Birgitta ble et tydelig talerør for denne opposisjonen.¹⁴⁸

De aller første åpenbare gnisningene finner vi etter at Håkon ble født, da ekteparet ble enige om å leve i seksuell avholdenhet med hverandre.¹⁴⁹ Bakgrunnen for dette valget er ukjent, men flere kilder oppgir at kongeparet skal ha fått flere barn i tillegg til Erik og Håkon. Blant annet nevner Munch dette i en fotnote, der han forteller at de i 1347 fortalte paven at de ønsket sine barn gravlagt på Ås kloster i Halland.¹⁵⁰ Jeg har ikke klart å oppspore kilden til dette, men en åpenbaring fra Birgitta en gang før 1350 kan hentyde til disse barna. Ifølge åpenbaringen skal Jesus ha beskrevet Blanka som «en huggorm, som har en skökas tunga, drakars galla i hjärtat och det bittraste gift i köttet. Därför bliva hennes ägg giftiga.»¹⁵¹ Kanskje kan eggene være en metafor for barna som må ha dødd i en tidlig alder. Ettersom kongeparet allerede hadde to sønner, kan det være at de har blitt enige om en slik kyskhetsavtale. Da Birgitta skal ha blitt bedt av paret om å spørre om Guds vilje i denne saken, lot ikke kritikken vente på seg. En dronnings plikt var å produsere etterkommere for kongen, og Kristus skal gjennom Birgitta ha uttrykt: «Vem vågar då att förändra det som är förnuftigt stadfäst och helgat genom Guds lag?». ¹⁵² Ifølge denne åpenbaringen lå begrunnelsen for avtalen i at dronningen hadde valgt å avstå fra samlivet for å slippe fødselssmerter. Tross den tydelige tilbakemeldingen har paret ikke lystret umiddelbart

¹⁴⁵ DN V, nr. 193, 15. juli 1347.

¹⁴⁶ St. Birgitta, *Revelationes celestes*, [Himmelska uppenbarelser], oversatt av Tryggve Lundén, vol. 1 (Malmø: Allhem, 1957-1959), 9.

¹⁴⁷ Falkeid, *Den hellige Birgitta*, 68-70.

¹⁴⁸ Imsen, *Våre dronninger*, 53.

¹⁴⁹ Det er usikkert når dette har funnet sted, men det må ha vært etter Håkons fødsel i 1340. Lundén har selv datert dette til en gang før 1350. St. Birgitta, *Revelationes celestes*, [Himmelska uppenbarelser], oversatt av Tryggve Lundén, vol. 3 (Malmø: Allhem, 1957-1959), 278. VIII:11.

¹⁵⁰ Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*, 592.

¹⁵¹ Birgitta, *Revelationes celestes*, vol. 2, 60. IV:17.

¹⁵² Birgitta, *Revelationes celestes*, vol. 3, 278. VIII:11.

ettersom vi har påfølgende åpenbaringer. I bok VIII:12 forkynnes det at dronningen nå må være kjærlighetsfull og klok, mens Kristus i bok VIII:14 ber Blanka om å anse Guds rådtunge, og truer henne på livet om hun ikke snart lyster.¹⁵³

Kritikken fra Birgitta rettet mot paret var ikke alltid like berettiget, noe som korstogspolitikken virkelig uttrykker. En av de store pådriverne til korstog mot øst var Birgitta. I flere åpenbaringer rådet hun Magnus til å drive korstogsforberedelser. Magnus fulgte dette rådet, men korstogene feilet i stor grad, noe som kan ha ført til at Birgitta ble negativt innstilt til kongeparet. Som følge av hærføringen endte som nevnt Magnus opp med å låne penger fra pavemakten, og fikk videre problemer med å betale tilbake dette pga. flere kriser. Den svenske historikeren Michael Nordberg¹⁵⁴ er tydelig i sin kritikk av Birgitta, og hevder hun forsøkte å frasi seg alt ansvar ved å legge problemene over på Magnus. Ifølge Nordberg kritiserte Birgitta kongen visstnok fordi han ikke hadde en tilstrekkelig *liten* nok hær, men snarere en altfor *stor* hær. Videre oppgir Nordberg at denne «orsaksforklaring till militært misslyckande torde vara nästan unik i världshistorien.»¹⁵⁵

Dersom kongen feilet eller var upopulær ble den politiske kritikken gjerne rettet mot dronningen og kongens favoritt for å indirekte angripe kongen.¹⁵⁶ Det ser vi også er tilfellet med Blanka og kongens «yndling» Bengt Algotsson. Bengt var fra en mektig svensk familie. Han ble en av Magnus nærmeste rådgivere, og skal ha forsøkt å styrke kongemakten mot riksrådsaristokratiet noe som førte til at han ble svært upopulær. I en åpenbaring skal Kristus ifølge Birgitta ha forbydd at kongen tok en slu smigrer som sin rådgiver, og sammenlignet rådgiveren med en varg.¹⁵⁷ Videre kritiseres også dronningen i denne åpenbaringen, der det blir sagt at hun har kommet på avveie. Blanka skal ifølge Birgitta eller Jesus ha søkt vargens «säd».¹⁵⁸ Det kan tolkes dit hen at Blanka beskyldes for å ha et forhold med Bengt. Den samme beskyldningen rettes også mot kongen i flere åpenbaringer. Blant annet skal djevelen i en av Birgittas åpenbaringer ha fortalt at Magnus har utført visse synder. Disse syndene blir

¹⁵³ Birgitta, *Revelationes celestes*, vol. 3. VIII:12 (s. 279) og VIII:14 (s. 280).

¹⁵⁴ Michael Nordberg, *I kung Magnus tid: Norden under Magnus Eriksson 1317-1374* (Norstedts, 1995), 106.

¹⁵⁵ Nordberg, *I kung Magnus tid*, 106.

¹⁵⁶ Bagerius og Ekholst, "The Unruly Queen," 107.

¹⁵⁷ Birgitta, *Revelationes celestes*, vol. 3, 281. VIII:16.

¹⁵⁸ «Säd» kan bety korn, frø og/eller sæd. I dette utsagnet brukes det flere ord som kan assosieres til jordbruk og natur, slik som «äktenskapets frukt» og «slå djupa rötter». Likevel tolker jeg Birgitta i den retningen at dette er allegoriske bilder som sier noe om kyskhetsavtalen til kongen og dronningen, samt Blankas påståtte intime forhold med Bengt. Birgitta, *Revelationes celestes*, vol. 3, 281. VIII:16.

ikke utbrodert ytterligere, men skal lede tankene til at Magnus har hatt et kjærlighetsforhold med Bengt.¹⁵⁹

Samtidig som frustrasjonen spredte seg ved hoffet, var det fremdeles store innenriks- og utenriksproblemer. Erik Magnusson, eldstesønnen til Blanka og Magnus, var svært utilfreds med at yngstebroren var blitt konge i Norge når han selv bare var tronfølger i Sverige.¹⁶⁰ Riksrådaristokratiets misnøye rundt finanspolitikken, innskrenking av deres innflytelse og Bengts stadig økende rikdommer, førte til at stormennene støttet Erik sitt opprør mot faren i 1356. Det resulterte i at Sverige ble kraftig svekket, og ble delt mellom far og sønn i 1357, mens Bengt ble sendt til eksil før han senere ble drept. Danskekongen Valdemar IV støttet Magnus, Blanka og Håkon i stridighetene, samtidig som Albrekt av Mecklenburg utnyttet situasjonen ved å ta kontroll over områdene i sør. Riket ble igjen forent i 1359 da far og sønn kom fram til en forsoning, men kort tid etter dør Erik av pest og Magnus blir igjen enehersker i Sverige. Da skiftet Valdemar allianse med Albrekt som resulterte i at danskekongen erobret Skåne, Blekinge, søndre Halland, og satte kurs mot Gotland og Baltikum.¹⁶¹ Videre fortsatte kritikken å hagle både fra adelen og kirken, og utgiftene fra korstogene, krigføringen med sønnen og den store gjelden overfor paven bedret ikke situasjonen.

I 1361 skrev Birgitta teksten som har fått kallenavnet «opprørsvisjonen». I motsetning til andre bevarte tekster, så er denne en av få som er skrevet i hennes egen hånd, og blant de hardeste visjonene rettet mot Magnus.¹⁶² Birgitta presenterte overfor en gruppe adelsmenn en plan for å avsette kongen.¹⁶³ Hun rådet dem til å gå til kongen og fortelle at de hadde hørt det styggeste ryktet i riket om at han drev utukt med menn. Videre skulle mennene oppfordre kongen til å abdisere og overlate kronen til Håkon. Dersom Magnus nektet å adlyde skulle de i hemmelighet samle kongeriket ledende menn og gjøre budskapet offentlig. Birgittas faktiske rolle i opprøret er uklar, men mye tyder på at hun har spilt en viktig rolle i denne prosessen. Magnus endte opp med å måtte oppgi kravet på svensketronen.

I årene etter at Magnus ble avsatt og fengslet ble det skrevet en pamflett som gikk under navnet *Libellus de Magno Erics Rege* sannsynligvis skrevet en gang i perioden 1365-1371. Forfatteren er anonymisert, men det er nærliggende å tro at den kommer fra Birgitta-sirkelen

¹⁵⁹ Birgitta, *Revelationes celestes*, vol. 3, 302-19. VIII:48.

¹⁶⁰ Imsen, *Våre dronninger*, 54.

¹⁶¹ Falkeid, *Den hellige Birgitta*, 208.

¹⁶² Falkeid, *Den hellige Birgitta*, 208.

¹⁶³ St. Birgitta, *Revelationes celestes*, [Himmelska uppenbarelser], oversatt av Tryggve Lundén, vol. 4 (Malmø: Allhem, 1957-1959), 176-78. Extr.:80.

ettersom den tydelig bygger på innholdet fra åpenbaringene. Motivet til teksten er å rettfærdiggjøre avsettelsen av kongen, og er en tekst preget av propaganda. Interessant nok blir Blanka anklaget for å være roten til alt det onde som har forekommet i årenes løp i Sverige. Teksten skildrer hvordan riket var fylt med rikdommer, lykke og fred frem til Magnus reiste for å finne seg en brud.¹⁶⁴ Ekteskapsinngåelsen med Blanka plantet slik en råde i riket. Etter ett års forløp fra giftermålet begynte kongen å ta dårlige valg, hans høybårne menn ble arrogante, lysten økte i Sverige og Gud utsatte riket for pest som følge, forteller pamfletten. I sentrum for kritikken stod likevel ekteparets avtale om seksuell avholdenhet. Ifølge pamfletten blir dette ansett som et politisk problem, og det står videre: «Efter någon tid förlopp besegrades emellertid på djävulens tillskyndan konungen av vällusten, och givande efer för denne började han könsumgänge mot natur och moral».¹⁶⁵

Videre fortelles det i pamfletten om et trekantdrama mellom kongen, dronningen og Bengt. Kongeparet skal ha fått varme følelser for han, og elsket han mer enn sine egne sønner.¹⁶⁶ Her understrekes det at Bengt fikk nesten hele riket og alle betydelige borger i landet. Blanka får også skylden for alt som gikk dårlig tilknyttet utenrikspolitikken og danskekongen. Pamfletten forteller at ettersom Blanka feilet med å få Magnus i sitt soverom, vokste hennes frekkhet og selvstendighet.¹⁶⁷ Da Erik sendte Bengt i eksil skal hun derfor ha blitt så fra seg at hun foretok en reise til danskekongen. Der tilbød hun han Sør-Sverige i bytte mot Bengts beskyttelse. Sønnen Erik skal deretter ha blitt ansett som en stor trussel mot Bengt sikkerhet, og derfor skal Blanka ha forgiftet Erik og hans kone slik at de døde. Bagerius og Ekholst påpeker at det er nokså vanlig i middelalderen at særlig utenlandske kvinner i deres regjerende land, ble tiltalt for å bruke gift til sin fordel, slik som Blanka ble i Sverige.¹⁶⁸ På dødsleiet skal Erik ifølge pamfletten ha utropt: «De som fött mig till världen, skilja mig från världen.»¹⁶⁹

Kritikken av dronningens overdrevne makt, var en metode for å indirekte påstå at kongen hadde mistet sin egen. Overskridelser utover de heteronormative rollene blir i pamfletten brukt for å forklare den politiske uroen i riket.¹⁷⁰ Ser vi derimot utover pamfletten så ble

¹⁶⁴ Salomon Kraft, "En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö", *Historisk tidskrift* 47 (1927): 5.

¹⁶⁵ Kraft, "En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö", 6-7.

¹⁶⁶ Kraft, "En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö", 7.

¹⁶⁷ Bagerius og Ekholst, "The Unruly Queen," 110.

¹⁶⁸ Bagerius og Ekholst, "The Unruly Queen," 110-11.

¹⁶⁹ Kraft, "En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö", 7.

¹⁷⁰ Bagerius og Ekholst, "The Unruly Queen."

Blankas midlertidige rettigheter til å styre og representere rikene akseptert av samtidens mennesker. Studier av dronningrollen viser at en kvinnes innflytelse og makt var i stor grad avhengig av omstendighetene, og den udefinerte rollen til dronningen kan derfor ha vært et lett mål.¹⁷¹

Store deler av ryktene omkring kongeparet satte sine spor i den påfølgende historieskrivingen, og ble ikke kritisert før i nyere tid. Den generelle framstillingen og oppfatningen av kongeparet ble også påvirket. Som den svenske skjønnlitterære forfatteren Anna Sparre så fint illustrerer i sin roman der Magnus sier til Blanka: «'Nu är vår saga all [...]. Märker du inte hur vårt liv mister sin glans? Allt går ifrån oss, makten, riket och härligheten. Vi går snabbt mot vår undergång'»¹⁷² Blanka forbindes fremdeles i dag med sønnens død, til tross for at det har blitt konstatert at han må ha dødd av pest. Magnus går ofte under tilnavnet «Smek», et nikk til påstandene om hans homofile dragnings. Det ser derimot ut til at de begge har fått noe bedre omtale etter lang tid og at minnet om dem har fått økt innpass i det moderne samfunnet.

¹⁷¹ Bagerius og Ekholst, "The Unruly Queen," 102, 12.

¹⁷² Anna Sparre, *Drottning Blanka* (Saga Egmont 2018). Kap. 11 s. 8-9.

5 Kulturelle strømninger og interessebølger

Fortiden, det som har skjedd, kommer aldri tilbake i sin opprinnelige form og innhold. Det som imidlertid lever videre i vår bevissthet, er forestillinger om hva som har skjedd, og hvordan og hvorfor dette skjedde.¹⁷³

Fortiden slik den virkelig var, har vi ikke lenger tilgang til. Alle fremstillinger av fortiden er derfor rekonstruksjoner av en tapt tid, konstruert av nåtidens mennesker. Det er også årsaken til at historiefremstillinger til stadighet blir redigert ut ifra samfunnets praksis og interesser. Slik er vi både historieskapende og historieskapte. Også hvordan vi bruker historien er i stadig endring, og i motsetning til historikernes bestrebelse på å tilnærme seg fakta, trenger ikke all historiebruk ha samme utgangspunkt eller mål. Interessen for Kristina og Blanka ser ut til å ha kommet i bølger. Disse strømningene vil være nødvendig å tydeliggjøre for å kunne besvare problemstillingen som tar sikte på å drøfte bildet av og ideen om Kristina og Blanka blant Tønsbergs befolkning. I dette kapittelet vil jeg derfor se nærmere på sammenhengen mellom kvinnene og det som har blitt skrevet om dem både innenfor historiedisiplinen og gjennom andre kulturelle uttrykk. Det vil være en grov og kortfattet gjennomgang av de viktigste omtalelsene fram mot Tønsberg byjubileum i 1971. I den forbindelsen har jeg også forsøkt å gi innblikk i hvilke forestillinger som er rådende i materialet.

5.1 Kristina - den romantiserende og tragiske heltinnefortellingen

Etter at historien om prinsesse Kristina ble skildret i sagaen, har hennes fortelling mer eller mindre ligget brakk frem til nyere tid. I Spania finnes det tilfeller der Kristina blir nevnt, deriblant av historieskriverne Juan de Mariana og Enrique Flórez fra 1500- og 1700-tallet. Felles for det spanske materialet er at Kristinas død forklares ved at hun skal ha gremmet seg i hjel for at hun ikke giftet seg med Alfonso, og slik ble dronning av Castilla.¹⁷⁴ Historiefaget var enda ikke blitt en disiplin og var ikke bundet til kildegrensingen på samme måte som det er i dag.

Dette negative bildet står i sterk kontrast til det første norske bidraget som oppstod med P.A. Munch i forbindelse med hans historieverk fra 1851-1863. På 1800-tallet i Norge var det en generell interesse for å finne det egenartede ved den norske kulturen, og søke tilbake til norsk selvstendighet fra Danmark og Sverige. Middelalderen var på mange måter en god kilde til dette. Det kommer fram i Munchs fremstilling av fortellingen om Kristina at hennes giftermål må anses som noe storartet og unikt i norgeshistorien.

¹⁷³ Folkenborg, *Én fortid - mange fortellinger*, 19.

¹⁷⁴ Jarlsberg, "Fra Tønsberg til Covarrubias", 257-58.

Dikteren Andreas Munch lot seg også inspirere av sin fetter og skrev «Kongedatterens brudefart» i 1861 som skildrer Kristina i et svært romantisk lys.¹⁷⁵ Hun ønsket ikke å reise til Spania i forbindelse med ektepakten, men fremstilles likevel ikke som en «enkel» spillebrikke som bare blir sendt ned til Spania. Gjennom Lorenz Frølich sine illustrasjoner fra 1911-utgaven, ser vi en sterk kvinneskikkelse som holder fast i stevnen fremst på skipet i uværet (fig. 5). Underveis i diktet forelsker hun seg i den spanske trubaduren som fulgte med det spanske sendefølget, og til slutt viser han seg å være Philippos i forkledning. En meget lik fortelling er skrevet av Edvard Magnussen i boka *Prinsessens brudeferd* fra 1941.¹⁷⁶

En ny bølge av interesse oppstod på slutten av 1950-tallet da den mulige sarkofagen til Kristina for alvor ble oppdaget og åpnet. Det ble omtalt både i spanske og norske aviser. I 1958 skal det ha blitt satt opp en minnetavle i Covarrubias til ære for prinsessen.¹⁷⁷ Deriblant skal den norske generalkonsulen Einar Lütken ha bragt med seg en gave fra Spania til den norske kongen. Dette var en kopi eller modell av Kristinas sarkofag, med en lokk av prinsessens hår og et stykke tøy fra de jordiske levningene.¹⁷⁸

En bestemt kvinneskikkelse skildres av kunsthistoriker Harry Fett i krøniken «En kongedatters bryllupsferd» opprinnelig utgitt i 1912, men trukket tilbake pga. en injuriersak. Senere ble den gitt ut i 1950, før den igjen fikk nytt liv i forbindelse med byjubileet.¹⁷⁹ I den siste utgaven fra 1971, ble den utgitt med scenebilder fra skuespillet til Kåre Holt som skulle bli særlig viktig under jubileet. Krøniken av Fett skildrer en kvinne med stor utbrytertrang som ønsker en spansk ektemann etter at hun har lest høviske romanser. Fortellingen skiller seg ut fra andre utgivelser ved at den er preget av melankoli. Kristina virker svært ensom i Spania og skal derfor ha ønsket å bygge en St. Olavskirke for å søke trøst i det kjente.

I Tønsbergs Blad blir ikke Kristina nevnt nevneverdig før i 1967, som var året da planleggingen av jubileet virkelig startet. Det er merkelig at ikke sarkofagen skapte mer blest i lokalavisa da den faktisk ble funnet i 1958, men fra 1967 og utover skrives det mer om henne (fig. 8). Skuespillet til Kåre Holt ble lagd på bestilling i forbindelse med byjubileet.¹⁸⁰ Han

¹⁷⁵ Andreas Munch, *Kongedatterens Brudeferd: et Digt i tolv Romancer* (København: G. E. C. Gads forlag, 1861/1911).

¹⁷⁶ Edvard (Edv.) Magnussen, *Prinsessens brudeferd: historisk roman fra Norgesveldets tid* (Oslo: Magnussen, 1941).

¹⁷⁷ *Aftenposten*, 14.04.1958, Norsk prinsesse død i Spania i 1262 får sin minnetavle.

¹⁷⁸ *Aftenposten*, 18.11.1959, Gaven til Kongen.

¹⁷⁹ Harry Fett, *En kongedatters bryllupsferd: En krønike om Kristina*, vol. 3, Cicero-publikasjon, (Tønsberg, 1971).

¹⁸⁰ Kåre Holt, *Kristina av Tunsberg: Friluftsskuespill til Tønsbergs 1100-års jubileum* (Oslo: Gyldendal, 1971).; Kåre Holt, *Kristina av Tunsberg: Slottsfjellteateret 6.-12. juni 1971* (Tønsberg: Slottsfjellteateret, 1971).

inntar en slags midtposisjon mellom A. Munch og Fett. Kristina skildres som vanlig i norsk sammenheng som en meget god kvinne. Hun er derimot forelsket i den norske gjøgleren, og truer sin far med å sulte seg i hjel eller drikke av et giftbeger dersom hun blir sendt til Spania. Selvoppofrende reiser hun mot sin vilje for å redde livet til gjøgleren som er truet av hennes far. Selv om fortellingen stanser med hennes reise så gir den inntrykk av at det hele ender i en tragedie ettersom folket utbryter at nå må Kristina være glad og lykkelig for dette giftermålet. Muligens kan Holt ha vært inspirert av Blankas fortelling, med tanke på at persongalleriet inneholder en priorinne med navnet Birgitta, samt en hentydning om et giftbeger.

5.2 Blanka - fra skurk til ulykksalig heltinne

I Blankas tilfelle ser det ut til at interessen har holdt seg mer stabil over årene sammenlignet med Kristina, og med dette har nok også synet på dronningen stått nokså støtt. De islandske annalene og rimkrøniken *Förbindelsedikten*¹⁸¹ har i etterkant av Blankas levetid skildret Eriks død som forgiftning. Førstnevnte spesifiserer ikke av hvem, mens sistnevnte forteller at mordet ble utført av Blanka. Pamfletten og krøniken ble ukritisk tatt i bruk av den første svenske historieskriveren Ericus Olai. Hans verk *Chronica Regni Gothorum* tok for seg Sveriges historie fram til hans egen tid, og er skrevet på slutten av 1460-tallet.¹⁸² Dette mønsteret fortsatte videre på 1500-tallet med historieskriveren Olaus Petri og Johannes Magnus som på enkelte punkt var enda krassere i sin kritikk.¹⁸³ Det var ikke bare i historieskrivingen at Blanka fikk gjennomgå, men også i dramaene. På 1600-tallet kom skuespillet «Blanckamäreta» av Johannes Messenius. Ingressen er toneangivende: «Detta är en sannfärdig TRAGEODIA om det gruvliga mord, som Magnus Smek fordom, genom drottning Blankas råd och dåd, gjorde på sin son».¹⁸⁴ På 1700-tallet skrev både Olof von Dalin og kong Gustav III om dronningen. Likt som tidligere ble Blanka framstilt som en ambisiøs, grådig og uforsonlig kvinne.¹⁸⁵

Først mot slutten av 1700-tallet ble kongeparet fremstilt i et mer nyansert lys av historikeren Sven Lagerbring som var opptatt av at det skulle legges frem bevis ved slike grove

¹⁸¹ *Erikskrøniken* skildrer perioden 1229-1319 og *Karlskrøniken* skildrer perioden 1389-1452. Til disse har det blitt lagt til en ny del, *Förbindelsedikten*, som tar sikte på å skildre hendelsene mellom disse krønikene. Dette tillegget er skrevet en gang mellom 1452-1457. Den er svært fiendtlig mot kongeparet og bygger bl.a. på pamfletten og åpenbarelsene. Nordberg, *I kung Magnus tid*, 298.

¹⁸² For mer spesifikk informasjon om de islandske annalene, rimkrøniken og Ericus Olai, se sidereferering og fotnote 46 i Munch, *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*, 657-58.

¹⁸³ Nordberg, *I kung Magnus tid*, 300.

¹⁸⁴ Johannes Messenius, «Blanckamäreta» sitert i Sixten Thorén, "En medelstiddrottning genom hävderna", *Vestfoldminne* (1975): 20.

¹⁸⁵ Thorén, "En medelstiddrottning genom hävderna", 21-22.

beskyldninger. Han fant lite belegg for at Blanka skal ha drept Erik, og stilte også spørsmål ved beskyldningene i forhold til Bengt. Et mer positivt bilde av dronningen oppstod med tiden, og til dette bidro også P.A. Munch.¹⁸⁶ En absolutt og eksplisitt positiv holdning til dronningen ser vi nok derimot først og fremst på 1800-tallet med finlandssvenskene Zacharias Topelius og Albert Edelfelt. Forfatteren Topelius skrev en variant av «Ride, ride ranke»-rimet i 1871, rammet inn av en fortelling om Blanka og sønnen Håkon. Den unge kongssønnen rir på beinet til Blanka og i denne versjonen bærer hesten navnet til dronningen. Det inspirerte i sin tur kunstneren Edelfelt til å male et bilde i 1877. Maleriet fikk stor oppmerksomhet og inspirerte videre Henrik Hallbäck til å skrive diktet «Rida rida ranka, hästen heter Blanka» som det senere ble komponert musikk til av August Ekenberg (fig. 6 og 7).¹⁸⁷

Selv om det oppstod en romantisering av bildet på Blanka, var det ikke ensbetydende med en fullstendig endring av fremstillingene om dronningen. I skjønnlitteraturen var fremdeles mordmotivet i fokus. Emilie Risberg skrev i 1869 verket *Beatrix: En hägringsbild ur folkunga-sagaen*. Mordet blir likefullt utført av Blanka, men i denne historien er det et uhell som fører til at Blanka gir sønnen et giftbeger. Den velkjente dramatikeren August Strindberg var ikke like tam i sin fremstilling *Folkungasagan* fra 1899 som brakte tilbake mønsteret fra tidligere tider.¹⁸⁸

Det ser likevel ut til at det er kunsten til Edelfelt og delvis rimet som i stor grad har blitt stående i folks minne om dronningen. I hvert fall gir omtalen av Blanka i Tønsberg Blad uttrykk for en svært positiv framstilling. Jeg har lagd en tabell (se fig. 8 i vedlegget) over antall treff som søkeordene mine har gitt i forbindelse med Tønsbergs Blad på Nasjonalbiblioteket. Sammenlignet med Kristina er Blanka nevnt en del mer i avisen fra 1950-tallet og fram til 1967. En avisartikkel kan fortelle oss at hun allerede i 1903 fikk en gate oppkalt etter seg i Tønsberg by, og avisartikkelen fra 1956 fremstiller henne i et svært godt lys:

Dronning Blanca var meget vakker, mild og elskverdig av karakter. Hun hadde et godt humør og en klar forstand og ble Magnus en god ektefelle. Det var ikke hennes skyld, at det gikk til akters med kongemakten i den tid hun var dronning.¹⁸⁹

Her ser vi en fremstilling av en uskyldig dronning, og aktelsen kommer også til uttrykk i andre avisartikler i Tønsbergs Blad fra perioden. Da kronprinsesse Märtha døde ble hun

¹⁸⁶ For en mer inngående gjennomgang av bidragsytere se: Thorén, "En medelstiddrottning genom hävderna".

¹⁸⁷ Thorén, "En medelstiddrottning genom hävderna".

¹⁸⁸ Thorén, "En medelstiddrottning genom hävderna", 23-24.

¹⁸⁹ *Tønsbergs Blad*, 04.02.1956, Dronning Blancas gate.

sammenlignet med Blanka i avisa: «Kronprinsesse Märthas navn vil leve i samme glans. Hun var *vår* tids Blanca i videre forstand».¹⁹⁰ Det finnes også flere eksempler på «reenactment», dvs. historisk levendegjøring, i form av at b.la. speiderlaget som i 1962 hadde kledd seg ut og gjenskapt da Blanka steg i land i Tønsberg.¹⁹¹

I forbindelse med avismaterialet er det også nødvendig å trekke frem billedhugger Carl E. Paulsen som var en viktig aktør og bidragsyter for å få navnet til Blanka opp og frem i lyset. Navnet hans dukker ofte opp i sammenheng med dronningen og han hadde et sterkt ønske om at hun skulle minnes av lokalbefolkningen. Deriblant skal han ha ønsket å lage en statue av henne.¹⁹² I 1963 ble han valgt frem som formann i den lokale Slottsfjellkomiteen, og hans ideer ser ut til å ha vært den spede begynnelsen på en jubileumsfeiring. F.eks. skal det ha blitt avholdt et «Blanca-show» med en presentasjon av dronningen med tilhørende autentiske drakter, som kan minne litt om Kåre Holts skuespill om Kristina.¹⁹³ Under et møte med Tønsberg Handelsstands Forening skrev Paulsen et kåseri som senere ble utgangspunkt for en diskusjon om hva som kunne gjøres for å trekke turister til byen.¹⁹⁴ Blant Paulsen flere forslag var det en idé om å rekonstruere Kristinas reise i et tablå, og et ønske om å få en kopi av Edelfelts maleri (fig. 6) til Tønsberg, samt å få laget prospektkort av Blanka til salg.

5.3 Sammenligning og oppsummering

Ut ifra denne gjennomgangen av interessebølger, er det en del ting som utpeker seg. Det ser ut til at interessen for Kristina har fått fotfeste først og fremst i Norge, men at hun også har vært viktig i Spania. Blanka har på sin side hovedsakelig fått svensk anerkjennelse, men i senere tid ser vi at hun har blitt sentral også i norsk sammenheng. Eventuelle spanske og belgiske kilder er ukjente for meg slik at det kan være svært sentrale verk og aktører som har påvirket interessen, men som likevel ikke er med her. Årsaken til at Blanka tidlig skapte interesse i Sverige bør nok ses i forbindelse med at det var der kongeparet befant seg mye av tiden. Sønnen Håkon har nok på sin side i større grad blitt ansett som en «norsk» konge, siden han vokste opp her. Dessuten kan unionen med Danmark-Norge også ha påvirket utviklingen i form av at danske forfattere kan ha skrevet noe om saken uten at jeg har fått mulighet til å undersøke dette i denne oppgaven. Det er heller ikke utenkelig at hun tidlig ble en del av den svenske tradisjonen, og slik forble i den over en lang periode. Dessuten har mønsteret i denne

¹⁹⁰ *Tønsbergs Blad*, 21.04.1954, Ved Norges hjerte.

¹⁹¹ Her kan f.eks. nevnes *Tønsbergs Blad*, 14.07.1962, Dronning Blankas ankomst høydepunktet i speiderlandsleiren i går.

¹⁹² *Tønsbergs Blad*, 17.11.1951, Minnesmerket over de falne fra Sem avsløres morgen.

¹⁹³ *Tønsbergs Blad*, 28.06.1963, Carl E. Paulsen vil ha pent vær Olsok-kvelden.

¹⁹⁴ *Tønsbergs Blad*, 19.02.1964, Tønsberg har alt å by turistene.

tradisjonen blitt basert på bl.a. *Erikskrøniken* som helt klart anses som et svensk verk. For avisene sin del har jeg ikke funnet belegg for at lokalbefolkningen anser Blanka som «bare» en svensk dronning. Ikke så overraskende blir hun trukket frem i forbindelse med Tønsberg og da blir det alltid sagt at hun var en norsk dronning, eventuelt dronning i Norge og Sverige.

Tematisk har fortellingen om Kristina blitt formidlet som både en romantisk og en tragisk historie, noen ganger også i kombinasjon. Det har holdt seg rimelig stabilt fram til jubileet. Tidvis blir Kristina-perioden omtalt og gjenfortalt som en storhetstid, og vi må tilbake til de spanske forfatterne for å finne negative beskrivelser av henne. I enkelte skildringer kan hun fremstå som sta og uvitende, f.eks. i Fetts fortelling, men disse karakteristikkene kan gjerne unnskyldes ut ifra et perspektiv om at hun er ung og uerfaren. Blanka på sin side er en mer sammensatt skikkelse. Lenge dominerte mordmotivet, men også hun ble i større grad romantisert etter at det ble klart at det var lite belegg for dette i kildene. I seg selv blir hun beskrevet i svært godt ordlag i avisene før jubileet, men dersom det pirkes borti historien kommer man ikke unna en mer tragisk fortelling. Da unnslipper hun sjeldent utfordringene i sin levetid, la det være seg ryktespredning, pest, økonomiske problemer eller opprør. Dersom denne bakgrunnen på noen måte blir trukket frem i avisene, blir det gjerne sagt at det ikke var hennes skyld.

Blanka har hatt en jevnere kulturell strømning over årenes løp enn Kristina, i den grad at hun tidlig ble plukket opp og funnet frem igjen på nytt og på nytt. Prinsessen blir i hovedsak først trukket frem på 1800-tallet og siden glir hun inn og ut av oppmerksomhetens lys i likhet med Blanka. Noe overraskende er det at åpningen av sarkofagen ikke ser ut til å ha fått noen nevneverdig plass i Tønsbergs Blad før nærmere ti år etter den ble åpnet. Nasjonalt fikk hun noe mer oppmerksomhet, hvilket kan muligens tyde på at den originalt bergenske prinsessen i liten grad ble forbundet med Tønsberg by før jubileet. Det vil derimot kreve ytterligere forskning for å kunne bekrefte dette. I Tønsbergs Blad er det derimot Blanka som har inntatt en sentral plass. Årsaken kan selvsagt være at aktører slik som Paulsen har vært en sterk pådriver og at Blanka gjennom han har fått særlig spalteplass. Fra 1967 skjer det derimot et skifte i avisene. Tidligere var det Blanka som dominerte, men herfra og utover tar Kristina over. Det kan nok knyttes til jubileets forberedelser som ser ut til å ha startet, samt bestemmelsene rundt temaet til Kåre Holts skuespill.

6 Byjubileet i 1971

Byjubileet som ble avholdt i 1971 var en markering av at Tønsberg fylte 1100 år, basert på «fødselsåret» hentet fra sagamaterialet. I tiårene før 1971 var det kun blitt feiret mindre jubileum tilknyttet byen. Slottsfjelltårnet var blitt reist i 1888 som et minnesmerke som følge av tusenårsjubileet. Likevel var det først ved det store byjubileet i 1971 at det var en virkelig markering av Tønsberg som middelalderby. Planleggingen og gjennomføringen av feiringen markerer på flere måter et skille i graden av anerkjennelse som de to kvinneskikkelsene, Kristina og Blanka, fikk i Tønsberg by. Særlig valget av gjennomgangsfigur ser ut til å ha vært et vendepunkt i utviklingen. Problemstillingen i oppgaven tar sikte på å svare på hvorfor Kristina har vunnet historisk hegemoni i Tønsberg til fordel for Blanka. Dette er et komplekst spørsmål som vil bli drøftet i dette og det neste kapittelet.

6.1 Jubileum fra et historiebruksperspektiv

Jubileum er svært interessant å undersøke i konteksten av historiebruk fordi disse markeringene forteller noe om samtidens interesser og krever at det tas en rekke valg. Disse valgene innebærer også å velge bort andre alternativer, og reflekterer hva som har blitt ansett som viktig å minnes. Det er svært vanskelig å skille mellom minne og historie ettersom de henger tett sammen og handler om det samme; å gjenkalle og presentere fortiden. Anne Eriksen forsøker likevel å trekke det hun selv kaller et karikert skille mellom dem.¹⁹⁵ Historie beskriver hun som skrift, tanker, resonnement og kunnskap, og minner som erfaringer, opplevelser og sanseintrykk. Metoder for å gjøre historie om til minner for dagens mennesker er ifølge Eriksen stedliggjøring og historiske minneriter. Når historien legges til et fysisk sted får den en ny tilgjengelighet for folk enn når den historiske tiden fremstår som en fjern enhet langt unna oss selv. Jubileumsfeiring kan anses som et slikt historisk minnerite.

Offentlig historiebruk kjennetegnes som forsøk på å skape en forbindelse mellom fortiden og nåtiden i det offentlige rom, og er den mest allsidige historiebrukskategorien. Den kan knyttes til mange framstillingsformer slik som minnesmerker, gatenavn og museum, og er offentlig finansiert og allment tilgjengelig.¹⁹⁶ Stugu understreker at «Bygging av museum og monument er ein fysisk måte å halde fast minne på og blir gjerne grunngeve med at levande, personbaserte minne forsvinn. Samstundes er både fysisk og immateriell minneinnsamling ein måte å skape og halde fast identitet på».¹⁹⁷ Ettersom innholdet i offentlige markeringer angår

¹⁹⁵ Anne Eriksen, *Historie, minne og myte* (Oslo: Pax, 1999), 85-100.

¹⁹⁶ Folkenborg, *Én fortid - mange fortellinger*, 47, 111.

¹⁹⁷ Ola Svein Stugu, *Historie i bruk*, 2. utg. (Oslo: Det Norske Samlaget, 2016), 34.

alle i samfunnet, stilles det høyere krav om allmenn relevans. Dersom befolkningen ikke kjenner seg igjen i formidlingen, vil det gjerne oppstå en gnisning. Jeg har ikke funnet noen sterke indikasjoner på dette, så det ser ut til at lokalbefolkningen i Tønsberg stor grad har anerkjent formidlingen og valgene som har blitt gjort i forbindelse med jubileet. Den identitetsskapende funksjonen kommer til uttrykk i forsøket på å danne et fellesskap basert på byens fortidige historie. Tønsberg-jubileet skiller seg slik ikke nevneverdig ut fra andre byers markeringer eller den nasjonale fortellingen om vår felles historie. Det destinkte ved dette jubileet var snarere hvilke personer og hendelser som ble valgt ut i forbindelse med markeringen. Folkenborg trekker frem at ved å knytte kjente historiske personer til bestemte steder, skaper man identitet for de som har en tilknytning til området.¹⁹⁸

Jeg vil hevde at byjubileet i Tønsberg førte, særlig blant lokalbefolkningen, til en økt stedliggjøring av middelalderen generelt og Kristina spesielt. Kristina forbindes i dag til Tønsberg selv om hennes fødested var Bergen, og Tønsberg blir gjenkjent som Norges eldste by til tross for usikre bevis. Med den voldsomme historiebruken som fulgte valget av henne som gjennomgangsfigur, ble det skapt et kulturelt minne. Disse kulturelle minnene er kollektive referansepunkt som i denne sammenhengen kan knyttes både til middelalderen og prinsessen. Denne overgangen fra fortellinger *om* Kristina til minner og identitet *tilknyttet* Kristina, tror jeg skyldes jubileets evne til å fysisk holde fast minnet, slik Eriksen og Stugu poengterer. Jeg tror det er viktig å ikke undervurdere fysiske gjenstander og skuespillets sterke formidlings- og visualiseringspotensial. Selv om sarkofagen ikke fysisk var i Tønsberg, er det et konkret bevis på levd liv. Middelalderhistorie blir slik ikke bare en fjern fortelling, men snarere en materiell og konkret bekreftelse på den fortellingen som formidles. Selv om de færreste kanskje har sett sarkofagen med egne øyne, kan de ha sett bilder av den, eller ha forestillinger om hvordan den ser ut. Den er, tror jeg, enklere å visualisere enn mye annet middelaldermateriale.

Blanka var egentlig først ut med å tilskrives en slik materiell visualisering gjennom gatenavnet, skuespillet og reenactment. Årsaken til at hun ikke ble valgt tror jeg kan knyttes til flere aspekter som følgelig vil bli drøftet. Det at Kristina og middelalderen generelt ble tilknyttet tønsbergensernes identitet under jubileet, kommer til uttrykk gjennom bl.a. diskusjonen omkring jubileets målsetting og ikke minst i historiebruken under og i etterkant av feiringen.

¹⁹⁸ Folkenborg, *En fortid - mange fortellinger*, 39.

6.2 Målsetting

Det oppstod en offentlig diskusjon omkring målsettingen til jubileet som kan gi en indikasjon på hva dets formål var. Diskusjonen gjenspeiler egentlig utfordringen som eksisterer ved å forsøke å skille mellom de tre historiebruksområdene omtalt innledningsvis, samtidig som den underbygger det identitetsskapende aspektet ved en slik markering.

Journalist og avisredaktør Svein Døvle Larssen kritiserte jubileet 5. oktober 1970 i Tønsbergs Blad for ikke å ha en tydelig målsetting, og etterspurte en avklaring omkring dette spørsmålet.¹⁹⁹ Et eventuelt perspektiv der man anså 1100 års jubileet som målsetting nok i seg selv, var han uenig i. Videre spurte han om formålet var å skaffe flest mulig turister til byen eller fremme byens handelsinteresser, industri og næringsliv. Larssens «forslag» om mulige formål, er alle tilknyttet kommersielle sider ved en offentlig markering, og illustrerer én av flere mulige funksjoner ved et jubileum. I arkivmaterialet har det vært mulig å finne et motsvar. Kilden er verken datofestet, underskrevet eller forteller hvem som eventuelt har vært involvert i opphavet til kilden.²⁰⁰ Ettersom dokumentet har blitt sortert av arkivverket som en del av Tønsbergs rådmannskontor, er det sannsynlig det er skrevet av Theodor Broch som var rådmann fra 1949-1973. I avklaringen om målsettingen skrives det at kommunen på ingen måte er interessert i å «selge» byen, men at tilslutning utenfra i forbindelse med feiringen vil være en nødvendig forutsetning for gjennomføringen.

Forestillinger om fortiden oppstår for å fylle et behov blant nåtidens mennesker, ifølge Folkenborg, og kan slik også gi retning til fremtiden.²⁰¹ Det blir sagt i arkivdokumentet at byen opplever store forandringer gjennom sanering og nybygg, og at det derfor er nødvendig med et aktivt fellesskap i en ellers formløs kulturell tid.²⁰² Formålet med jubileet kan derfor kanskje sies å ha vært å nettopp virke samlende for befolkningen, samtidig som det gis et klart budskap inn i fremtiden. Det ligger en slags uro om at dersom vi ikke minnes denne historien, så vil den gå tapt for oss, og befolkningen har derfor et kollektivt ansvar for å ta vare på «vår» historie og «våre» verdier. I formidlingen av jubileets målsetting har derfor lokalbefolkningen ikke bare en felles og unik historie som strekker seg tilbake til opprinnelsesåret 871, men de har også et slags kollektivt fremtidsmål om å verne om historien. Denne historiebevisstheten kommer frem i arkivdokumentet:

¹⁹⁹ Svein Døvle Larssen, «Tønsberg-jubileet og målsettingen,» *Tønsbergs Blad*, 05.10.1970.

²⁰⁰ IKAK, Målsettingen og Tønsbergjubileet, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²⁰¹ Folkenborg, *Én fortid - mange fortellinger*, 23.

²⁰² IKAK, Målsettingen og Tønsbergjubileet, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

En by er mer enn en organisasjon av levende mennesker. Den representerer både fortid og fremtid. I vårt tilfelle har vi en særlig lang og interessant historie. Kanskje blir folk til slutt lei av å høre at vi er Norges eldste by. Vi må kunne gjøre vår historie levende først og fremst for byens egen befolkning. Tønsberg har en spesiell egenart både i bybilde og i stemning. Men vi har påfallende lite markerte tradisjoner (...). Vi kan ikke skape tradisjoner. Likevel har jubileet en særlig misjon. Det skal minne oss om våre forpliktelser til å ta vare på vår historiske arv, ikke bare som et stemningsfullt objekt for fester men i vårt daglige liv.²⁰³

6.3 Kvinneskikkelser i fokus – skuespillets tema blir valgt

Tidlig ser vi at det har vært et fokus på kvinneskikkelser i forbindelse med

jubileumsfeiringen. Tønsberg var sentral gjennom middelalderen, slik at det har vært rikelig med muligheter for å formidle byens posisjon gjennom en rekke historiske personer og fortellinger. Likevel er det helt tydelig at det har vært viktig å først og fremst trekke frem kvinnene i feiringen til jubileet. Hvorfor valget falt på denne fremgangen finner jeg ikke et tydelig svar på ut ifra de kommunale kildene, men må trolig anses og forklares som en strømning i tiden. Allerede tidlig på 1900-tallet ble det stilt spørsmål ved kvinners manglende representasjon i historien. Kjønnsperspektivet ble derimot ignorert i norsk historieforskning frem til 70-tallet. Inspirasjonen kom da utenfra disiplinen og var en reaksjon på de radikale politiske miljøene i Europa som tok til motmæle om verdinøytral forskning.²⁰⁴ Jeg har ikke oppdaget en tydelig tendens til en diskusjon omkring kvinners posisjon i sammenheng med Blanka og Kristina i avisene, med unntak av noen små drypp. En anonym innsender skrev følgende i 1954: «Det diskuteres, særlig i alle byens kvinnekubber om hvorfor ikke en gate i Tønsberg kan kalles opp etter en kvinne. Finns det ingen så verdige kvinner i Tønsberg, bortsett fra dronning Blanca da».²⁰⁵ Utifra denne innsendelsen kan det se ut til å ha vært et ønske om å få flere kvinneskikkelser inn i bybildet. Innsenderen nevner Blanca i denne forbindelsen ettersom hun fikk en gate oppkalt etter seg i Tønsberg, Dronning Blancas gate, allerede i 1903.²⁰⁶ Disse tendensene i samfunnet kan til dels forklare hvorfor personer slik som Magnus Lagabøte ikke ble trukket frem i jubileumsarbeidet. Han var født i Tønsberg, kjent for å ha utviklet lovverket, og har dramatiske hendelser knyttet opp til seg, slik som Sættargjerden i Tønsberg fra 1277, som kunne vært brukt i populærkulturelle fremstillinger. Det er derimot søsteren hans Kristina, hans kone Ingeborg Eriksdotter, i tillegg til Blanka, som ble løftet frem under arbeidet med jubileet.

²⁰³ IKAK, Målsettingen og Tønsbergjubileet, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²⁰⁴ Ida Blom, "Women's History," i *Making a Historical Culture: Historiography in Norway*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1995), 291.

²⁰⁵ *Tønsbergs Blad*, 02.02.1954, Tilla Valstads gate.

²⁰⁶ *Tønsbergs Blad*, 04.02.1956, Dronning Blancas gate.

Da planleggingen startet ble det opprettet flere komiteer. I 1964 vedtok Tønsberg formannskap å opprette en Forberedende Komite i anledning jubileet. I 1966 møttes denne komiteen og ble samstemmig enig om at man ønsket et historisk skuespill. De antydte at oppdraget ville bli gitt til forfatteren Kåre Holt som nylig hadde skrevet ferdig den historiske romantrilogien om kong Sverre.²⁰⁷ Rådmann Theodor Broch skrev i januar 1967 om overenskomsten med forfatteren, og her kom det frem at det var ønskelig at skuespillet hadde et motiv fra byens eldre historie.²⁰⁸ Hendelsene kunne være fritt bearbeidet, men skulle ikke være i strid med Snorre eller andre anerkjente historiske kilder. Det blir ikke spesifisert i denne delen av dokumentet at det var ønskelig med et skuespill om en kvinne, men i delen om reisestipendet finnes det antydninger til dette. Der står det: «I tillegg til honoraret skal kommunen yte forfatteren et reisestipend på kr. 2000,- for å kunne ta en reise til Spania og/eller Belgia for å samle stoff til skuespillet f.eks. om prinsesse Kristina og prinsesse Blanca».²⁰⁹ Dette er et tydelig tegn på at begge kvinnene har blitt foreslått som kandidater til skuespillet. Allerede i mai samme år finnes det derimot et brev fra Broch til Tønsberg formannskap der det kommer frem at det nevnte reisestipendet skal gå til en tur til Covarrubias og at skuespillet sannsynligvis ville omhandle Kristinas avreise.²¹⁰ Også i kontrakten med Kåre Holt fra november 1967 blir det spesifisert at tematikken gjerne kunne være fra Håkon Håkonssons tid.²¹¹

Broch sier selv i 1970 at Kristina var en biperson i det historiske persongalleriet som jubileet har hatt å velge mellom. Han trekker frem at sarkofagen var foranledningen til hovedposten, dvs. skuespillet, ved jubileumsfeiringen.²¹² Det kan derfor virke som at sarkofagen var utslagsgivende for valget av Kristina, og i så måte må hun sies å ha hatt et fortrinn over Blanka. Det kan derfor argumenteres for at det er tilfeldigheter som gjør at Kristina blir valgt. Sarkofagen var sannsynligvis i vinden, dog lite fremtredende i Tønsbergs Blad, og valget kan derfor ha falt på henne rett og slett fordi det passet seg. Oppmerksomheten som sarkofagen fikk i eventuelle andre aviser ga jubileet en slags gratis markedsføring og var slik gunstig for å skape blest om egen feiring. Selv om valget falt på prinsessen til skuespillets handling, så var det på ingen måte vedtatt at hun dermed skulle være en gjennomgangsfigur for jubileet. Det ble først bestemt i etterkant. Likevel er det stor sannsynlighet for at skuespillets tema var

²⁰⁷ IKAK, bilag, 1967-1968, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²⁰⁸ IKAK, notat, 24.01.1967, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²⁰⁹ IKAK, notat, 24.01.1967, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²¹⁰ IKAK, Formannskapssak nr. 514/67-B, 16.05.1967, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²¹¹ IKAK, Formannskapssak og bilag nr. 1017/67, 07.11.1967, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²¹² IKAK, Formannskapssak nr. 345-A «Fader Vargas», i.d. 1970, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0152.

utslagsgjørende for valget av gjennomgangsfigur. Det kan helt enkelt ha blitt ansett som hensiktsmessig at skuespillet og jubileet fikk en slags «samlet» tematikk og markedsføring.

6.4 Søket etter en gjennomgangsfigur

I 1970 og 1971 ble en rekke bestemmelser omkring utseendet på jubileet avgjort. Det skal ha blitt opprettet en tegnekonkurranse der kommunen hadde som mål å finne et gjennomgående motiv som kunne brukes til publikasjon, dekor og PR i forbindelse med feiringen.²¹³

Forslagene var få, bare syv innsendte tegninger, og det ser ut til at disse aldri ble offentliggjort.²¹⁴ Juryen var ikke tilfreds med resultatet av tegnekonkurransen, og foreslo derfor å få en tegner til å lage et gjennomdrøftet utkast.²¹⁵ Videre ble det lagt frem av Tønsberg formannskap en rekke eksempler på symboler som kunne benyttes. Gjennomgående for disse forslagene var at de fleste av dem hadde kvinner i fokus eller i det minste et feminint uttrykk blant de mer tradisjonelle mannssymbolene. Noen av disse motivene var: en kvinnehånd med Tønsberg-seglet, et kvinnetørkle bundet rundt et spyd og en krans på en lansespiss. Samtidig ble også illustrasjoner av Kristina, Blanka og Ingeborg nevnt, både hver for seg og sammen. Det kan derfor virke som at de tre kvinnene ble vurdert som verdige kandidater til å fronte jubileet. Illustratøren Hans Gerhard Sørensen skal ha lagd vignetter som symboliserte de tre kvinneskikkelsene (fig. 9).²¹⁶ Alle utkastene skal ha blitt diskutert av formannskapet før de landet på Sørensens forslag med prinsesse Kristina som hovedmotiv.²¹⁷ H.G. Sørensen utarbeidet deretter en versjon med kun Kristina som tema (fig 10). Dermed var det ikke bare skuespillet som hadde prinsessen som motiv, men også reklameplakatene om feiringen, programoversikten, frimerkene, konvoluttene, jubileumsmynnten, osv. (se fig. 11 for bilde av myntene). Det ble også lagd en emaljeskål med prinsessemotiv og en ny rose ble oppkalt etter Kristina. Med andre ord ble mer eller mindre hele PR-virksomheten knyttet til prinsessen.

Når så valget om Kristina som gjennomgangsfigur ble bestemt, ble det også fattet interesse for å tilbakeføre den spanske sarkofagen til Tønsberg. Dette blir i mediene og i de kommunale kildene omtalt som «Kristina-saken». Desember 1968 stilte turistsjef Rolf Brevig seg åpen til tanken, men påpekte at initiativet måtte komme fra nasjonalt hold.²¹⁸ Det skapte derimot en

²¹³ IKAK, Formannskapssak nr. 589/69, 04.09.1969, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0150.

²¹⁴ *Tønsbergs Blad*, 05.11.1969, Juryen ikke helt tilfreds, men gir prisen til Cecilia Guijarro de Brevig; *Tønsbergs blad*, 08.11.1969, Fra Ramnes formannskap.

²¹⁵ IKAK, Formannskapssak nr. 812/69-B, 08.11.1969, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0150.

²¹⁶ IKAK, Protokoll, i.d., IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148.

²¹⁷ IKAK, Protokoll, 05.02.1970, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0151.

²¹⁸ *Tønsbergs Blad*, 06.12.1968, Prinsesse Cristinas sarkofag hjem til Tønsberg under 1100 års-jubileet.

del motstand i avisene i 1970. Det ble hevdet at dette ville ødelegge det historiske bildet og virke som en anakronisme, i stedet ble det fremmet et forslag om å få laget et monument av henne.²¹⁹ Tønsberg formannskap besluttet at det ikke var hensiktsmessig å få sarkofagen fraktet til byen. Det som derimot ble fraktet til Tønsberg var Edelfelts maleri av Blanka.²²⁰

Tønsberg var allerede i 1971 vennskapsby med Namur i Belgia, hvilket kom i stand gjennom et initiativ fra en engasjert lokal kvinne som samlet inn stoff til en studiesirkel.²²¹

Borgermesteren i Namur kunne meddele at Blanka levde i befolkningens minne, og at det ble satt opp skuespill blant skolebarna om henne. Skriftutvekslingen dem imellom endte med at Namur ble Tønsbergs vennskapsby, og avisartikkelen avsluttes med at dette vil man nok få merke i jubileumsåret. Til tross for at et slikt bånd allerede var knyttet til Namur, dersom vi skal tro avisartikkelen, ble det i stedet gjort forsøk på å få spanske Fader Vargas til Norge. Da Spania for tiden ble styrt av diktator Francisco Franco, ble det fremmet til Tønsberg formannskap at en invitasjon til presten ville være et lite, men ikke ubetydelig steg for demokratiet.²²² Invitasjonen ble sendt.

6.5 Kristina-feber

Byen hadde flere kjente gjester på besøk under jubileet, deriblant medlemmer av kongefamilien og Vargas selv. Avisartiklene gir uttrykk for at det var en vellykket feiring.²²³ Jubileumsmarkeringen ser ut til å ha fått fart på interessen for prinsesse Kristina. I *Sagabyen forteller* blir det sagt at jubileet skapte en «Kristina-feber», og at selv om hun ikke er sanktifikert så har hun utviklet seg til å bli Tønsbergs skytsengel.²²⁴ Entusiasmen ser ikke ut til å ha roet seg siden den gang, tvert om kan det heller virke som at historiebruken har økt. I dag finnes det en rekke «spor» av hennes navn og fortelling spredt i lokalsamfunnet.

En av de mange direkte forbindelsene til jubileet som vi finner i dag, er monumentsgaven som Tønsbergs Blad ga i forbindelse med feiring, avduket i 1974 (fig. 2, kap. 3). Statuen er posisjonert ved stien opp til Slottsfjellet. En kopi ble reist i Covarrubias i 1978 for å markere den gamle forbindelsen mellom Norge og Spania.²²⁵ En miniatyrgave av statuen har siden

²¹⁹ *Tønsbergs Blad*, 09.02.1970, La sarkofagen i Covarrubias få være i fred.

²²⁰ *Tønsbergs Blad*, 07.10.1970, Edelfelts maleri av dronning Blanka til den byhistoriske utstilling.

²²¹ *Tønsbergs Blad*, 20.03.1971, Skotsk tistel knekket barbente vikinger.

²²² IKAK, Rådmannen i Tønsberg til Tønsberg formannskap, 15.03.1971, IKAK/0705027-1/D/Dc/L0152.

²²³ *Tønsbergs Blad*, 31.12.1971, Tønsberg-jubileet – post festum.

²²⁴ Dittmann og Thoresen, *Sagabyen forteller*, 89.

²²⁵ Kristin Brandtsegg Johansen, "Kristina av Tunsberg 1234-cirka 1262," i *Fast plass. Norske kvinner på sokkel*, red. Hilde Herming (Press, 2017), 146.

1974 blitt utdelt som en årlig pris til en idrettsutøver fra Vestfold.²²⁶ Også H.G. Sørensens illustrasjon av Kristina (fig. 10) lever videre. Siden 1981 har Kristina-løpet, et mosjonsløp for joggere, blitt årlig arrangert med logo hentet fra denne tegningen. I tillegg settes Kåre Holts skuespill jevnlig opp, det nyeste skal avholdes i august 2023. Innenfor skjønnlitteraturen finnes det også flere bidrag. Her har det blitt skrevet en rekke romaner, en tegneserie og lyrikk, både for voksne og barn.²²⁷ Det samme kan sies å ha vært tilfelle for Blanka, men i langt mindre og varierende grad.²²⁸

I 2006 ble Foreningen Prinsesse Kristina av Tunsberg dannet, også i Spania har det blitt opprettet en lignende forening. Kristinaforeningen organiserer turer til Covarrubias og mange av medlemmene eier egne middelalderdrakter som de bruker ved offentlige markeringer. På deres egne Facebook-sider kan man lese at formålet med organisasjonen har bl.a. vært å styrke vennskapsbåndet med Spania og den spanske foreningen. I dag blir dette vennskapsbåndet ofte referert til i sammenheng med Tønsberg og Kristina, men det er for meg noe usikkert når dette båndet skal ha kommet på plass. Sannsynligvis ble det befestet med statuens plassering i Covarrubias i 1978. Den norske foreningen hadde som hovedmål å skaffe midler til byggingen av et St. Olavs kapell i Covarrubias. Idéen oppstod på bakgrunn av Phillipus løfte til Kristina om å få bygget et slikt kapell. I 2011 ble målet til foreningen oppnådd med åpningen av Olavskapellet.²²⁹ Senere i 2014 fikk de også bygd et skip, Kristina-skipet, som ligger i kaia i Tønsberg. Skipet skal representere det samme som prinsessen reiste med til Spania.²³⁰ Foreningen har et stort ønske om å tydeliggjøre fortelling om Kristina i bybildet og blant befolkningen. Derfor holder de ofte foredrag for diverse grupper, samt jobber for økt bevisstgjøring.

I sentrum i Tønsberg finnes det også Kristina-kvartalet og Prinsesse Kristinas Plass, der sistnevnte også inneholder et relieff av prinsessen på et av byggene. I 2017 foreslo kommunen å danne et spansk preg over torget for å hedre de spanske båndene, samt synliggjøre Kristinas

²²⁶ *Tønsbergs Blad*, 28.01.2018, Disse kjemper om Kristina-statuetten.

²²⁷ Her kan nevnes: M. Myklebust (1991) *Kristina av Tunsberg*; M. Søreide (2009) *Prinsesse Kristina av Tunsberg*; M. Skjelbred (2014) *Det Lir Mot Kveld*; P.E. Borge (2019) *Reisen Til Al-Andalus: Kristina av Tunsbergs brudeferd til Sevilla*; O.G. Herland (2021) *Den spanske sarkofagens norske hemmelighet*; T. Strømøy (2022) *Jakten på Den spanske juvel*.

²²⁸ Her kan nevnes: A. Sparre (1986/2018) *Drottning Blanka*; L. Lorentzen (2021) *Dronning Blanka av Norge og Sverige*; W.A. Bull-Gjertsen (2021) *Dronningen på Tunsbergshus*.

²²⁹ Anna Evelyn Lindhjem, *Prinsesse Kristina av Tunsberg 1234-1262*, (Foreningen Prinsesse Kristina av Tunsberg, 2015).

²³⁰ *Aftenposten*, 14.06.2014, Kristina-skipet sjøsatt i Tønsberg.

historie.²³¹ Det vakte derimot uenigheter ettersom flere mente at det var viktig å bevare den lokale kulturarven.²³² Det har også blitt gjort andre forsøk på å minnes Kristina, f.eks. har det blitt foreslått at Sykehuset i Vestfold burde endre navn til Prinsesse Kristinas Hospital.²³³ Med andre ord er det ikke tvil om at Kristina fikk en fremtredende posisjon under jubileet, som også satte fart på historiebruken den gang og fram til vår egen tid. Jubileet skapte slik nye historiebruksarenaer der prinsessen tidligere ikke var blitt brukt. Mer enn noe annet skapte jubileet et kulturelt minne, og i dette fikk fortellingen om Kristina en kulturell betydning med dyptliggende røtter til lokalbefolkningens identitet og historie. Prinsessen ble stedliggjort og ensbetydende med Tønsberg, og representerer verdier slik som diplomati, fred, demokrati og «Tønsberg i verden». Å minnes Kristina i nåtiden er å minnes Tønsberg og lokalbefolkningen sin felles historie.

²³¹ *Tønsbergs Blad*, 22.04.2017, Her kan byen få et lite stykke Spania, med brostein og uteservering.

²³² *Tønsbergs Blad*, 28.05.2017, - Jeg mente aldri at Tønsberg skulle få et spanskinspirert torv!

²³³ *Tønsbergs Blad*, 05.02.2015, - Sykehuset bør skifte navn.

7 Drøfting

Det er mange faktorer som kan være med på å avgjøre hvilke fortellinger som blir viktige for et samfunn. Å finne årsakene til hvorfor fortellingene får rotfeste er svært vanskelig og sammensatt. Selv om valget av Kristina som tema og motiv til jubileet kan være en følge av en rekke tilfeldigheter, tror jeg at det er nødvendig å også drøfte andre mulige årsaker til at hun oppnår historisk hegemoni. En underproblemstilling har derfor vært hvorvidt historikernes formidling og kildematerialet i seg selv, kan sies å ha bidratt til denne utviklingen. Til dette vil jeg hevde det er nødvendig å se nærmere på kildegrunnlaget til kvinnenens liv og hva fortellingene representerer og vekker i oss. Da er det også viktig å understreke at fortellingene som vinner frem på ingen måte trenger å være de mest historiske etterrettelige fordi de kan ha andre kvaliteter og sider ved seg som likevel er betydningsfulle for befolkningen.

7.1 Saga vs. diplom

Et sentralt punkt i forklaringen på hvorfor Kristina ble valgt, og ikke minst hvorfor hun fikk så stor gjennomslagskraft, kan muligens knyttes til kildematerialet og dets tilgjengelighet. For å kunne reflektere rundt dette, har jeg tatt utgangspunkt i Knut Kjeldstadli sin framstilling av kildegransking.²³⁴ Den handler i all hovedsak om hvordan historikere kan gå frem i sin kildekritikk. Selv om den retter seg mot historikere, vil jeg hevde at hans framstilling likevel kan være sentral som utgangspunkt i denne diskusjonen. Det er først ved en kildegransking at vi kan peke på forskjellen mellom Kristina og Blanka i kildematerialet, og forskjellen mellom historikerens og historieinteressertes historiebruk. De fire sidene som danner en grunnmur i historikerens kildegransking er følgende; (1) oversikt, (2) opphav og formål, (3) tolkning og (4) relevans og troverdighet. Disse punktene går gjerne inn i hverandre slik at det tidvis kan være vanskelig å skille dem.

Det første punktet til Kjeldstadli, oversikt, handler egentlig bare om hvilke kilder vi har til å belyse et spørsmål. Vi har færre kilder til fortiden fra eldre historie enn nyere historie. Dersom vi ser bort ifra materielle gjenstander etter de to kvinnene, er det sagamateriale og diplommateriale som er mest relevant. Kildene til Kristina er nesten utelukket *Håkon Håkonssons saga*. Hun er nevnt tre ganger i diplommateriale i forbindelse med giftermålet, og brevene er alle tapt. Det er derfor primært sagaen som må benyttes. For Blanka sin del har vi ingen saga som skildrer mennene i hennes liv. I hennes tilfelle er det derfor diplomene som

²³⁴ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 169.

kan gi oss innsikt. I RN er hun nevnt 52 ganger og i SDHK er hun nevnt 56 ganger.²³⁵ De er derimot noe overlappende. Kildematerialet til de to kvinnene er med andre ord ganske ulikt. I tillegg til diplommaterialet kunne også Erikskrøniken, pamfletten og Birgitta-åpenbarelsene vært nevnt i forbindelse med Blanka. De faller derimot i en slags mellomposisjon sammenlignet med sagaen og diplomene, som jeg har valgt å fokusere på her. Slik kunne de også vært kildegransket på samme måte.

Kjeldstadli opphav og formål stiller spørsmål ved hva slags type kilde det er, og hvilken funksjon kilden hadde i det miljøet eller situasjonen som den ble til i. Bruken av sagaer som beretning om fortidige hendelser har i lang tid blitt debattert. En del av kritikken har vært tilknyttet særlig bruken av fortidssagaer, og store deler av kongesagaene faller innenfor denne kategorien. Selv om *Håkon Håkonssons saga* er en konge- og samtidssaga, er det nødvendig å se på den generelle sagakritikken for å kunne si noe om det særegne ved denne kilden. Kongesagaene er en slags biografisk-kronologisk fremstilling av kongen og hans politikk, og inneholder slik person- og begivenhetshistorie. De bygger gjerne på kortfattede nedtegnelser, krøniker, skaldekvad og muntlige kilder, som i langt senere tid har blitt revidert, utvidet og diktet til større og mer forseggjorte kongesagaer.²³⁶

Sagaer har en berettende og narrativ struktur, og hovedproblemet innad i sagakritikken har gjerne vært hvorvidt man kan bruke dem som levning og beretning. Alle kilder kan benyttes som levninger, og i sagaens tilfelle kan disse benyttes for å fortelle om hvordan samtiden til forfatteren var. Det har derimot vært større problemer festet til den berettende siden av kilden. Kan det kilden forteller oss si noe om den tiden som den skildrer? Disse problemene har ofte blitt knyttet til den store tidsavstanden det har vært mellom begivenhetene som skildres, og når kilden først ble skrevet, slik tilfellet er for fortidssagaene. I dette ligger det også et slags spørsmål om hvorvidt det sagaene skildrer bør anses som ren diktning eller historieskriving.²³⁷ Kjeldstadli sammenligner den berettende siden ved sagamaterialet som å lese en kollegas arbeid.²³⁸ Store deler av arbeidet er allerede gjort fordi sagaforfatteren gir oss kronologien over et hendelsesforløp, og har slik allerede puslet sammen fortidsbildet for oss. Det betyr derimot ikke at denne «kollegaen» er ufeilbarlig eller objektiv i sin framstilling.

²³⁵ I RN er det nødvendig å søke på «Blanche», mens hun i SDHK går under navnet «Blanka». I denne kvantitative fremstillingen har jeg fjernet treff som ikke omhandler Blanka, men som likevel gir treff på navnene.

²³⁶ Knut Helle, "Hvor står den historiske sagakritikken i dag?", *Collegium Medievale* 24 (26.11. 2011): 59.

²³⁷ Helle, "Hvor står den historiske sagakritikken i dag?", 51-52.

²³⁸ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 173-74.

Tidligere tenkte man seg at sagaene, særlig skaldekvadene, var mer eller mindre pålitelige fordi de bygde på en muntlig tradisjon før de senere ble nedskrevet. Slik som folkeeventyrene hadde hendelsene blitt gjenfortalt over mange generasjoner frem til 1100- og 1200-tallet da disse ble skrevet ned. En streng kildekritisk tilnærming til sagaene oppstod derimot med bl.a. brødrene Lauritz og Curt Weibull på tidlig 1900-tallet. Ved å sammenligne sagaene med ulike beretninger var tanken at det var mulig å renske ut senere tillegg og fri diktning; alt man ikke kunne være absolutt sikker på skulle vekk.²³⁹ Dette synet står fremdeles i dag, men har blitt noe moderert i dagens sagakritikk særlig i tilknytning med ordet «absolutt».

Halvdan Koht og Gustav Storm bidro til sagaforskningen gjennom deres betraktninger om at sagaforfatterne var mer enn bare nedskrivere av en tidligere muntlig tradisjon.²⁴⁰ I likhet med et hvert forfatterskap, særlig av historisk karakter, bærer den preg av vedkommende sine valg og egen samtid. Eventuelle endringer eller manglende samsvar med andre kilder kan derfor forklares ut ifra en bevisst utelatelse, ikke nødvendigvis bare manglende kunnskap.²⁴¹ Både Snorre Sturlason og Sturla Þórðarson baserer seg på flere muntlige og skriftlige kilder i sine fremstillinger, men disse er ikke kildereferert. Slik er det vanskelig å vite hva som baserer seg på andre kilder, hvilke kilder det er snakk om, og ikke minst hva som er deres eget arbeid. Ettersom vi vet at de baserte seg på bl.a. skriftlige kilder, kan det også argumenteres for at sagaen ikke kan anses som en ren nedskrivning av muntlig tradisjon.²⁴² Følgelig vil spørsmålet være hva som kan betraktes som faktiske hendelser, hva som er diktning, i hvilken grad og hvordan forfatteren har vært påvirket fra sin egen samtid. Knut Helle trekker frem at mye tyder på at sagaforfatterne selv visste forskjell på dikterisk og historisk sannhet, men at det har vært vanskelig i dag å trekke dette skillet fordi forfatterne ønsket å underholde med sine tekster.²⁴³ Kongesagaene har generelt blitt ansett for å være sterkere forpliktet de muntlige og skriftlige overleveringene enn f.eks. islendingssagaene. Årsaken er at de har hatt ett hovedtema, de norske kongene, som ofte kan tid- og opphavsfestes, og som vi finner igjen i andre verker fra nedskrivningsperioden. Det argumenteres derfor for at det har gjort det mulig

²³⁹ Sverre Bagge, "«När sägen och dikt sopats bort ...» Den weibullske kildekritikk etter 100 år", *Historisk tidsskrift* 93, nr. 4 (2014): 566-67, <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2014-04-04>.

²⁴⁰ Helle, "Hvor står den historiske sagakritikken i dag?", 52. Bagge, "«När sägen och dikt sopats bort ...» Den weibullske kildekritikk etter 100 år", 571.

²⁴¹ Bagge, "«När sägen och dikt sopats bort ...» Den weibullske kildekritikk etter 100 år", 580.

²⁴² Bagge, "«När sägen och dikt sopats bort ...» Den weibullske kildekritikk etter 100 år", 584-85.

²⁴³ Helle, "Hvor står den historiske sagakritikken i dag?", 61.

å i større grad skille mellom de primære og sekundære sidene av skildringene i kongesagaen.²⁴⁴

Sverre Bagge trekker frem at Snorre har forkortet, utdypet, endret og omorganisert forgjengernes fremstilling samt diktet opp episoder i sin egen, for å få en sammenhengende fortelling.²⁴⁵ Selv om flere av disse poengene kan sies å være til stede også hos Sturla, så står nok Håkon Håkonssons saga i en særstilling. Sturlas framstilling er kjent for å være mer nøktern og tørr enn andre sagaer fordi han holder seg strengt til kronologi og er på mange måter pragmatisk i sine forklaringer. Likevel kan vi tidvis skimte et ønske om å underholde, i likhet med Snorre, men i langt mindre grad. F.eks. trekker Anne Holtmark²⁴⁶ i forordet til 2008-utgaven av *Håkon Håkonssons saga* frem at Sturla som en samtidig sagaforfatter ikke har hatt den samme muligheten som Snorre til å benytte seg av kvad. Hoffskaldenes tid var over, og kvadene vi finner i sagaen må derfor anses som skapt av Sturla selv som et estetisk grep. Samtidssagaene om kongene skiller seg også fra fortidssagaene ved at verk fra denne tiden som oftest ble bestilt av kongene selv. De samtidige sagaforfatterne har derfor vært under oppsyn i arbeidet med verket. Med andre ord har ikke sagaforfatterne kunne dikte helt fritt, fordi kongen som det skrives om kan selv bekrefte hendelsene.

Spesifikt for *Håkon Håkonssons saga* vet vi at Sturla skrev på oppdrag fra Magnus Lagabøte to år etter Håkon Håkonssons død i 1263. Han var ikke selv med på det han forteller om, men har fått det beskrevet fra folk som var der, f.eks. i skildringene av det spanske bryllupet som trolig har blitt gjenfortalt fra det norske reisefølget. Det betyr i midlertidig ikke at kongen og sagaforfatteren som sådan har hatt et ønske om å fremstille kongen verdinøytralt, det er han som står i sentrum for fortellingen. Sturla har i likhet med andre sagaforfattere forsøkt å fremheve kongens innsats. Likevel er portretteringene av konger og stormenn ofte fremstilt av sagaforfatterne i både positiv og negativ forstand. Disse vurderingene kan også endre seg ut ifra hvilke begivenheter det er snakk om. Bagge hevder derfor at det er nødvendig å yte forsiktighet når det kommer til å gi sagaforfatterne et helhetssyn.²⁴⁷ Historikeren Narve Bjørge understreker at Sturla langt på vei gir en balansert skildring også av Håkons motstandere.²⁴⁸ Han peker på at det først og fremst er moderne historikere som har tillagt

²⁴⁴ Helle, "Hvor står den historiske sagakritikken i dag?", 72.

²⁴⁵ Bagge, "«När sägen och dikt sopats bort ...» Den weibullske kildekritikk etter 100 år", 588.

²⁴⁶ Þorðarson, *Håkon Håkonssons saga*, 6.

²⁴⁷ Bagge, "«När sägen och dikt sopats bort ...» Den weibullske kildekritikk etter 100 år", 576.

²⁴⁸ Narve Bjørge, "Håkon Håkonssons ettermæle," i *Nye middelalderstudier: Kongedømme, kirke, stat*, Norske historikere i utvalg (Universitetsforlaget, 1983), 157, 62.

personene og politikken i sagaen verdi, og dermed skapt et skjevere bilde enn det som formidles i selve kilden.

Diplommaterialet på sin side, er av rettslig bindende karakter og inneholder enkeltdata om personer og ytre begivenheter. De er deskriptive i sine saksforhold, og har et juridisk og administrativt preg. Først og fremst kaster de lyst over statlig og kirkelig virksomhet i hjemlandet og landets forbindelser med utlandet, men kan også si noe om økonomiske og sosiale strukturer i samfunnet.²⁴⁹ Ettersom de er utsendt av noen, kjenner vi som oftest til opphavsperson og kan tid- og stadfeste dokumentene. Materialet går derimot rett på sak og inneholder ikke en forklaring av f.eks. datidens sedvane som kan være relevant for å forstå det øvrige innholdet i kilden. I motsetning til sagaen har ikke diplomaterialet en narrativ struktur, men består snarere av bruddstykker som det blir opp til leseren å sette sammen og tolke.

Et eksempel på dette kan knyttes til Blankas etterlatelser. I det førnevnte diplommet blir det først redegjort når og hvem det er som har undersøkt Blankas eiendeler, etterfulgt av en lang liste med inventarer før brevet til slutt besegles.²⁵⁰ Utover dette har vi lite annen informasjon om f.eks. Blankas siste dager, dødsårsak, livet på Tunsberghus osv. Så blir spørsmålet hvordan man skal tolke inventarlisten, og potensielt bruke den for å si noe om andre forhold. Her er det som jeg har nevnt tidligere ulike fremstillinger og tolkninger basert på diplommet. Den vanligste har vært at Blanka døde fattig ettersom en del tenker at en dronning av hennes rang ville ha hatt langt flere eiendeler. I tillegg blir det hentydet til i diplommet at tingene var godt brukt. På en annen side trekker G. Blom frem at hun kan ha gitt vekk mye i gave før sin død.²⁵¹ I Tønsbergs Blad finnes det en tredje tolkning. Der blir det skrevet at Blanka hadde vært «en velutstyrt dame viste skrinenes innhold som var bl.a. 3 smaragder, mye parisersilke, dronnings signet m.m.».²⁵² Alle disse fremstillingene viser at det er mange måter å tolke kildene våre på. Diplommaterialet forutsetter mer forkunnskap om et emne og en periode enn det sagaene gjør pga. deres ulikhet i den strukturelle oppbygging.

Rent språkmessig kan sagamaterialet leses i moderne utgaver med et modernisert språk. De ligger lett tilgjengelig, og kan fås både i bokutgaver, leses i sin helhet på nett eller lyttes til på lydbok. Selv om forkunnskaper om perioden eller fortellingen vil kunne gi økt innsyn i

²⁴⁹ Helle, *Norge blir en stat 1130-1319*, 19-21.

²⁵⁰ DN III, nr. 344.

²⁵¹ Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, vol. 1-2, 412-13.

²⁵² *Tønsbergs Blad*, 04.06.1971, Tunsberghus historie.

materialet, så er det ikke nødvendig fordi den har en narrativ struktur som i stor grad forklarer konteksten. Det gjør også at langt flere kan sette seg inn i sagaen og la seg underholde uten at de nødvendigvis trenger forkunnskap for å forstå innholdet. I diplommaterialet er det bare sammendragene som står på moderne norsk. Resten av kilden kan være skrevet på latin, norrønt, tysk eller andre øvrige språk. Det krever langt mer av én å lese disse kildene ettersom det er nødvendig at man har en viss kjennskap til konteksten de oppstod i. Denne tilgjengeligheten henger sammen med formålet til de nye utgavene av kildematerialet. Diplomene er utgitt og digitalisert først og fremst til forskningsbruk. For sagaenes del kan det virke som at det er større muligheter for at folk flest kan lese og forstå disse. Det er også interessant at nyere utgaver av sagaene ofte inneholder illustrasjoner, noe som også er med på å understreke underholdningsaspektet. Diplomene blir sammenlignet med sagaene mer tørre, detaljerte og nøkterne kilder som først og fremst blir benyttet av historikere. I tillegg er det ikke til å unnlate å peke på den høye statusen som sagaene har fått. De ble med 1800-tallets historikere de viktigste kildene til norsk kulturarv og eldre historie, og bør ses i sammenheng med neste underkapittel.

7.2 Storhetstid vs. nedgang- og unionstid

Historie og fortelling henger tett sammen fordi historie ikke kan forstås eller formidles uten å fortelle. Forklaringene våre er derfor avhengige av at vi bruker visse ord og begreper, og disse språklige betegnelse er ikke verdinøytrale. Også verktøy slik som periodiseringer må anses som forenklinger for å kunne gjøre fortellingene mer forståelig. Ettersom historie er preget av tiden som den er skrevet i, må historien til stadighet skrives på nytt. Da historiefaget ble en egen disiplin på 1800-tallet, deltok samtidig historikerne i formingen av det minnet som kjennetegner en kultur.²⁵³ Epoken fra 1240 og fram til 1319 har lenge blitt ansett som en gullalder i norsk historie, ofte omtalt som «Norges storhetstid». I dette ligger kanskje delvis svaret på hvorfor Kristina har fått den oppmerksomheten som hun har. Tiden mellom 1319-1350 under felleskongen Magnus Eriksson har på sin side blitt betraktet som inngangen til Norges unions- og nedgangstid. Moseng et.al. hevder at dette synet er modent for revisjon og nyansering.²⁵⁴

På 1800-tallet kom gjennombruddet for profesjonaliseringen av historiefaget, og historikerne tjente et offentlig og politisk behov i det nasjonsbyggende og identitetsskapende prosjektet.²⁵⁵

²⁵³ Stugu, *Historie i bruk*, 35-36.

²⁵⁴ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 140-42.

²⁵⁵ Stugu, *Historie i bruk*, 58-61.

I dette lå det en trang for å fremstå som noe annet enn dansk eller svensk, og de norske kongesagaene ble langt på vei brukt for å formidle *Norges* historie før unionene. Begreper slik som «storhetstid» og «Norgesveldet» ble da brukt om perioden 1240-1319 av historikerne. Bakgrunnen for betegnelsen «storhetstid» lå i tanken om at dette var en unik tidsperiode som skilte seg fra den tidligere hundreårsperioden med borgerkrigstid og den flere hundre år lange unionstiden som fulgte.²⁵⁶ Begrepet «Norgesveldet» gir på sin side et imperialistisk syn på middelalder-Norge som historikere i nyere tid har tatt til orde for at snarere må anses som et samvelde.²⁵⁷ Narve Bjørge understreker at «storhetstiden» representerte en avgjørende etappe i utbyggingen av statsapparatet, og at utviklingen har blitt karakterisert som en indre rikssamling.²⁵⁸ Men han påpeker at det er sjeldent i nyere historieskriving at samfunnsutviklingen har blitt ansett som innsatsen til ett enkeltmenneske. Dette kongeportrettet av Håkon Håkonsson IV hevder han i stor grad er skapt av bl.a. P.A. Munch. Forsøk på å nyansere bildet ser ofte ut til å ha ført til en negativ vurdering av Håkon og i stedet gitt en svært positiv vurdering av hans motstander Skule Bårdsson.²⁵⁹

Det dominerende synet blant norske historikere har vært at tronbestigelsen til Magnus Eriksson i 1319, var starten på en rekke hendelser som førte til et selvstendighetstap. Dette tar Moseng et.al. et oppgjør med.²⁶⁰ De peker på at verken Magnus' eller andre stormenn i Norge og Sverige arbeidet for å føre de to rikene sammen til én enhet. Det ser imidlertid ut som at de gjorde det de kunne for å holde dem adskilt, noe som sønnenes oppdragelse og fordeling av rikene viser. Det er først med Kalmarunionen at det har vært snakk om et ønske om union, påpeker Moseng et.al., men de fraskriver likevel ikke at Magnus regjeringstid kan ha bidratt på lang sikt til en union. Stugu trekker frem nasjonalteoretikeren Miroslav Hrochs (1996) syn om at en nasjons historie styrker individets identifikasjon med nasjonen.²⁶¹ Selv om historien til Tønsberg ikke er en nasjonal fortelling, så bygger den likevel på det tradisjonelle synet og føyer seg til det nasjonalkulturelle narrativet.

Forestillingen om en storhetstid og en nedgang- og unionstid har vært omstridt blant historikere, og det begynner nå å bli lenge siden man først fremmet et slik syn. Likevel ser det ut til å ha festet seg utenfor forskningen. Boka *Sagabyen forteller* fra 1992 er et bevis på dette.

²⁵⁶ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 140-42.

²⁵⁷ Imsen, "Introduction."

²⁵⁸ Bjørge, "Håkon Håkonssons ettermæle," 155-63.

²⁵⁹ Bjørge, "Håkon Håkonssons ettermæle," 156-57.

²⁶⁰ Moseng et al., *Norsk historie 750-1537*, vol. 1, 140-42.

²⁶¹ Stugu, *Historie i bruk*, 47-49.

Der gjengis en tale av H.G. Sørensen fra 1974 i forbindelse med avdukingen av Kristina-monumentet: «Nu har vi også fått diktet om prinsesse Kristina i bronse på Slottsfjellet. Lett, men fast står hun på berget i avdagsglansen av en forgangen storhetstid, tidløs som tanken».²⁶² Også i våre dager lever denne fortellingen videre. Det kan vi se på nettsiden til Sagabyen Tønsberg, som er navnet på Tønsberg kommunes historiske satsning, i forbindelse med jubileet i 2021. Der omtales Tønsberg i middelalderen som «en by midt i sin storhetstid».²⁶³

Fortellinger om fortiden har gjerne identitetsdannende og mytologiserende funksjoner. Stugu presiserer at forestillinger om samme opphav og utvikling har identitetsskapende potensial og at det som gjør disse fortellingene virksomme henger sammen med teorien om myter.²⁶⁴ Myter har som funksjon å være dannende og formidle de grunnleggende verdiene som er etablert i et fellesskap. Forestillingene om fortiden, ifølge Stugu, trenger ikke være forankret i forskning, men blir påvirket gjennom populære fortellinger som tar sikte på å formidle hvem vi er og hvilke verdier som eksisterer innad i fellesskapet.

Ubevisst eller bevisst kan Kristina ha blitt valgt til fordel for Blanka fordi hennes historie passet mer inn med hva som var ønskelig å formidle i fortellingen om Tønsberg og dens innbyggere. Sagaen har, som nevnt tidligere, vært viktig for oppbyggingen av den nasjonale fortellingen om Norge og har derfor også blitt tilgjengeliggjort for folk flest. Når det så har vært ønskelig å forsøke å etablere Tønsberg som Norges eldste by, og trekke linjer fra 871 til i dag, så vil det naturligvis innebære oppturer og nedturer i byens historie. Da blir det også klart at et narrativ bygget rundt en storhetstid vil være mer virkningsfullt enn en fortelling om nedgang- og unionstid. I likhet med enhver fortelling så må den bygges opp, og kronologien fører også til et forenklet, men forsterket bildet av dette narrative. Gjennom å plassere hendelsene etter hverandre og omtale 1200-tallet som en storhetstid, så skapes det naturlig en sterk sammenligning av påfølgende perioder. Nedgangsperioden representerer slik en slags fugl-fønix allegori om at bedre tider vil komme.

Selv om det er grunn til å tro ut ifra avisartiklene om Blanka før jubileet at det var en positiv vurdering av henne, så ser hun ikke ut til å «unnsnippe» sin egen tid. Faktum er at det var pest, økonomiske problemer, høyt renkespill og en potensiell inngang til en unionesperiode under og etter hennes levetid. Når da Tønsberg, som alle andre fellesskap, ønsket å formidle det

²⁶² Dittmann og Thoresen, *Sagabyen forteller*, 89-91.

²⁶³ "Middelalder 1050-1536," Sagabyen Tønsberg, 2021.

²⁶⁴ Stugu, *Historie i bruk*, 39.

unike og særegne ved dette kollektivet, var det kanskje bedre å gå for Kristina. Fortellingen om Blanka var også en fortelling om Sverige, et annet veletablert fellesskap. Selv om Blanka potensielt har en sterkere tilknytning til Tønsberg by, representerte hun også et fellesskap med Sverige, hvilket ikke passet inn med formidlingen av Tønsberg som noe unikt. Da var det enklere å forme fortellingen om Kristina, som i liten grad var blitt brukt av Spania eller Bergen tidligere, og som man dermed kunne forme i sitt eget bilde.

Hvilke verdier som har blitt lagt i fortellingen om Kristina har endret seg ut ifra nåtidens behov. Tidligere representerte hun kanskje i økt grad Tønsberg sin tidlige viktige posisjon i Norge og verden. I dag har jeg inntrykk av at hun i stor grad også forbindes med diplomati og vennskap på tvers av landegrenser. Denne representasjonen ble nok etablert og viktig først etter at diktaturet under Franco døde ut i 1975. Hvilke verdier som har blitt lagt i Blankas fortelling i nyere tid, er det vanskeligere å kommentere nettopp fordi hun overskygges av Kristina, og dermed ikke har blitt tilknyttet fellesskapets verdier i like stor grad.

7.3 Konklusjon og avsluttende kommentar

Hensikten med denne oppgaven har vært å forsøke å komme nærmere et svar på hvorfor det er fortellingen om Kristina som «vinner kampen» over Blanka og får historisk hegemoni i Tønsberg. Forklaringene på dette spørsmål tror jeg på ingen måte bør vurderes isolert sett, men må snarere ses i sammenheng og kombinasjon med hverandre.

I forkant av jubileumsfeiringen er det tydelig at Blanka har hatt en mer sentralt posisjon enn Kristina blant tønsbergenserne. Fra 1967 og frem til i dag har derimot Kristina tatt over denne rollen. Utviklingen innenfor historiebruksfeltet har vært overraskende lik. Blanka fikk tidlig oppkalt en gate etter seg, det ble utført et historieshow og gjenskapelse av da hun først skal ha ankommet Tønsberg. Tidlig var det et ønske om å tydeliggjøre henne blant lokalbefolkningen, og interessen må ha vært der ettersom det var en lokal kvinne som fikk på plass et såkalt «vennskapsbånd» med Belgia. Kristina har på sin side også blitt plassert i bybildet, det lages skuespill og foreningen som er skapt i hennes navn har også utført slike reenactments. Ikke minst er det i dag vennskapsbåndet mellom Spania og Norge som vektlegges i forbindesle med Kristina.

Den utløsende årsaken til at vi ser et vendepunkt i utviklingen i 1967 kan knyttes til at arbeidet med jubileet for alvor hadde startet. Både Blanka og Kristina ble trukket frem som alternativer til skuespillet og som gjennomgangsfigur, men hvorfor valget faktisk falt på Kristina er mer utydelig. Sannsynligvis kan valget knyttes til et knippe tilfeldigheter. Kåre

Holt kan f.eks. ha syntes at Kristina hadde en mer interessant og passende fortelling som han lot seg inspirere av. Sarkofagen, til tross for overraskende lite oppmerksomhet i Tønsbergs Blad, kan ha blitt ansett som hensiktsmessig å bruke som markedsføring av eget jubileum. Ellers kan også kildematerialet til de to kvinnene ha vært utslagsgivende. Det ble lagt vekt på at skuespillet ikke skulle være i strid med øvrige middelalderkilder. Sagaen har generelt en mer narrativ struktur som egner seg til formidling, den er lett tilgjengelig med stadig nye moderniserte utgaver og språk, og krever generelt langt mindre forkunnskaper enn det diplomaterialet gjør.

Selv om fortellingene om Blanka generelt sett har blitt trukket oftere og flere ganger frem i historien fra hun selv levde og frem til byjubileet, kan det muligens langsiktig ha svekket hennes muligheter for å bli valgt som tema og gjennomgangsfigur. Fortellingene om henne har holdt seg nokså stabile over årenes løp, og slikt tålt tidens tann litt «for» godt. Jeg vil hevde at fortellingene må være tilpasningsdyktige for å kunne få fotfeste, fordi det er først da de kan brukes og få nytt liv i diverse variasjoner. Fortellingen om Kristina har kanskje vært mer tilpasningsdyktig nettopp fordi den har kunnet endre karakter i større grad for å tilpasses tiden og perioden som den settes inn i. I de tidlige spanske fortellingene hører vi om en bitter prinsesse, mens fortellingene på 1800-tallet er langt mer romantiske. Senere vis fortellingene mer mot å være en romantisk tragedie, og blant befolkningen i dag blir hun i stor grad skildret som en helt. Det kan kanskje også knyttes til at det på sett og vis ikke fantes noen «fasit» i portrettering av Kristina, nettopp fordi ingen hadde tatt eierskap til denne fortellingen enda. Fortellingen var enda ikke gjort krav på fra f.eks. Bergen, og slik var det kanskje også enklere å endre og tilpasse fortellingen slik man ønsket fra Tønsbergs side.

Da Kristina ble valgt som både skuespillets tema og jubileets motiv, begynte ballen for alvor å rulle. Jubileet sparket slik i gang nye fortellinger og historiebruksområder der fortellingen om Kristina kunne formidles. Den virkelige store gjennomslagskraften tror jeg må knyttes til sarkofagens og skuespillets evne til formidling av historie. De bidro begge til en levendegjøring av fortiden, og til å trekke forbindelseslinjer mellom prinsessen, byen og dagens lokalbefolkning. Kristina ble slik knyttet til lokalbefolkningens identitet og til fellesskapet. Samtidig formidlet fortellingen om henne et slags budskap om felles verdier, som også kan sies å ha vært i endring. I den grad historikerne fra 1800-tallet sine begreper om «storhetstid» og «unionstid» kan sies å ha hatt en effekt, vil jeg hevde dette vil være tilknyttet denne representasjonen og identiteten. Selv om språkbruken ikke nødvendigvis bevisst har ført til at Kristina ble valgt til fordel for Blanka, så står det for meg klart at det vil være

naturlig å trekke frem de positive sidene ved ens historie og fortid. I den grad har det vært mer gunstig og hensiktsmessig å bruke Kristina. Tønsberg har dessuten hatt en nær tilknytning til både Danmark og Sverige, og i likhet med nasjonalfortellingen på 1800-tallet, så kan det ha vært ønskelig å forsøke å trekke fram det unike ved byen.

Det ser på ingen måte ut som at man har forsøkt å undergrave historien til Blanka i Tønsberg, til tross for at hun blant historikere og forfattere har blitt fremstilt svært dårlig over lengre tid. Det er forbausende at Blankas selvstendige politiske rolle ikke har blitt trukket mer fram de siste 30 årene. Blanka har vel egentlig hatt en historisk sterkere tilknytning til byen enn Kristina, med muligens bryllupet, morgengaven, regjeringen av området og hennes død relatert til Tønsberg. Det finnes tendenser i tiden til at Blanka er i ferd med å få økt innpass, men dette vil nok trolig aldri nå det samme nivået som Kristina. Prinsessen har fått en helt spesiell plass i byen. I 2021 åpnet det en ny utstilling i Tønsberg med navnet «Høyt Hevet – middelalder på Tunsberghus». Utstillingen tar utgangspunkt i borganlegget fra middelalderen, men inneholder også en rekke personskildringer og gjenstander. Portretteringen av kvinnene er den samme som på forsidebildet til denne oppgaven (fig. 1). Selv den nye utstillingen vier liten plass til Blanka, men retter seg i stor grad mot fortellingen om Kristina. Det blir derimot poengtert at dronningen regjerte på vegne av Magnus i den norske riksdelen.

Fra et subjektivt standpunkt må jeg få fremheve den svært så spennende, og i stor grad ukjente fortellingen om Blanka. Hennes liv var preget av storpolitisk dramatik, og intrigene lever på sett og vis videre i en ny form i striden om hvilken forestilling av dronningen som skal få slå rot. Historikerne kan ikke velge hva som får interesse eller oppleves som relevant i befolkningen, men gjennom sin forskning kan de bidra til ytterligere bevisstgjøring og slik aktualisering av fortiden. Tiden vil vise om Kristina-Blanka-utviklingen vil fortsette videre i fremtidige fremstillinger. Så er det heller ikke min oppgave å velge hvem som bør minnes, men å stille spørsmål ved hvorfor slike valg finner sted og hva resultatet av dette er, må sies å være av historieinteresse.

Referanseliste

Kilder

Birgitta, St. *Revelationes celestes*. [Himmelska uppenbarelser]. Oversatt av Tryggve Lundén. Vol. 1-4, Malmø: Allhem, 1957-1959.

Þorðarson, Sturla. *Håkon Håkonssons saga*. Oversatt av Anne Holtmark. Oslo: Aschehoug, 2008.

Aviser

Aftenposten

Tønsbergs Blad, 1945-1975

Diplom

DN = *Diplomatarium Norvegicum*. Redigert av Christian Christoph Andreas Lange m.fl., 23 bd. Oslo: Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt, 1847–2011.

DS = *Diplomatarium Suecanum*. Redigert av J.G Liljegren, 5 bd., Stockholm: Norstedt, 1829-1865

RN = *Regesta Norvegica*. Redigert av Sverre Bagge m.fl., 9 bd. Oslo: Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt, 1978–2010

Interkommunalt arkiv, Kongsberg:

IKAK/0705027-1/D/Dc/L0148 – Div. forberedelser til byjubileet 1967-1969.

IKAK/0705027-1/D/Dc/L0149 – Tønsberg gjennom tidene 1970-1971.

IKAK/0705027-1/D/Dc/L0150 – 1100-årsjubileet. Diverse papirer.

IKAK/0705027-1/D/Dc/L0151 – 1100-årsjubileet. Diverse.

IKAK/0705027-1/D/Dc/L0152 – Diverse arrangementer og aktiviteter i Jubileumsåret 1971, 1969-1974.

Litteratur

- Andreasen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin, og Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*. 2 utg.: Det Norske Samlaget, 2015.
- Bagerius, Henric, og Christine Ekholst. "The Unruly Queen: Blanche of Namur and Dysfunctional Rulership in Medieval Sweden." I *Queenship, Gender, and Reputation in the Medieval and Early Modern West, 1060-1600*, redigert av Zita Eva Rohr og Lisa Benz. *Queenship and Power*, 99-118: Springer International Publishing, 2016.
- Bagge, Sverre. "«När sägen och dikt sopats bort ...» Den weibullske kildekritikk etter 100 år." *Historisk tidsskrift* 93, nr. 4 (2014): 565-94. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2014-04-04>.
- Bandlien, Bjørn. *Å finne den rette: kjærlighet, individ og samfunn i norrøn middelalder*. Oslo: Den norske historiske forening, 2001.
- Bjørge, Narve. "Håkon Håkonssons ettermæle." I *Nye middelalderstudier: Kongedømme, kirke, stat*. Norske historikere i utvalg, 155-63: Universitetsforlaget, 1983. (Først trykt i *Syn og Segn*, 74. årg. 1968).
- Blom, Grethe Authén. *Norge i union på 1300-tallet*. Vol. 1-2, Trondheim: Tapir, 1992.
- Blom, Ida. "Women's History." I *Making a Historical Culture: Historiography in Norway*, 289-310. Oslo: Universitetsforlaget, 1995.
- Dittmann, Erling, og Per Thoresen. *Sagabyen forteller: Tunsberg fra dronning Åsa til Kloster-Lasse 850-1550*. Tønsberg, 1992.
- Eriksen, Anne. *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax, 1999.
- Falkeid, Unn. *Den hellige Birgitta: Enken som utfordret Europa*. Oslo: Kagge, 2021.
- Fett, Harry. *En kongedatters bryllupsferd: En krønike om Kristina*. Cicero-publikasjon. Vol. 3, Tønsberg, 1971.
- Folkenborg, Håkon Rune. *Én fortid - mange fortellinger: Introduksjon til historiebruk*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2018.
- Grønvold, Magnus. *Bak de ville Pyreneer: et streifetog gjennom våre dagers Spania*. Gyldendal, 1936.
- Helle, Knut. *Norge blir en stat 1130-1319: Handbok i Norges historie*. Universitetsforlaget, 1974.
- Helle, Knut. *Under kirke og kongemakt 1130-1350*. Aschehougs norgeshistorie. Redigert av Knut Helle, Even Lange og Sølvi Sogner. Oslo: Aschehoug, 1995.
- Helle, Knut. "Hvor står den historiske sagakritikken i dag?". *Collegium Medievale* 24 (26.11. 2011). <https://ojs.novus.no/index.php/CM/article/view/49>.
- Holck, Per. "Prinsesse Kristin Håkonssdatters grav i Covarrubias, Spania - er identifiseringen til å stole på?". *Michael* 18 (2021): 117-31. <https://www.michaeljournal.no/article/2021/02/Prinsesse-Kristin-Hakonsdatters-grav-i-Covarrubias,-Spania-%E2%80%93-er-identifiseringen-til-a-stole-pa->.
- Holt, Kåre. *Kristina av Tunsberg: Friluftsskuespill til Tønsbergs 1100-års jubileum* Oslo: Gyldendal, 1971. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2007072401026.
- Holt, Kåre. *Kristina av Tunsberg: Slottsfjellteateret 6.-12. juni 1971*. Tønsberg: Slottsfjellteateret, 1971.
- Imsen, Steinar. *Våre dronninger: fra Ragnhild Eriksdatter til Sonja*. Grøndahl og Dreyer, 1991.
- Imsen, Steinar. "Late Medieval Scandinavian Queenship." Kap. 4 I *Queens and Queenship in Medieval Europe*, redigert av Anne Duggan, 53-73. Woodbridge: The Boydell Press, 1997.
- Imsen, Steinar. *Noregs nedgang*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2002.
- Imsen, Steinar. "Introduction." I *The Norwegian domination and the Norse World c.1100-c.1400*, redigert av Steinar Imsen, 13-33. Trondheim: Tapir Academic Press, 2010.
- Jarlsberg, K. Wedel. "Fra Tønsberg til Covarrubias." *Vestfoldminne* 2 (1928): 256-60.
- Jenssen, Einar. "Prinsesse Kristina: myte og virkelighet. Et forsøk på en historisk studie." *Gamle Tønsberg* 7 (1980/2012).
- Johansen, Kristin Brandtsegg. "Kristina av Tunsberg 1234-cirka 1262." I *Fast plass. Norske kvinner på sokkel*, redigert av Hilde Herming, 144-47: Press, 2017.

- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. 2 utg.: Universitetsforlaget, 1999.
- Koht, Halvdan. "Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur." *Historisk tidsskrift* 5, nr. 5 (1924): 566-82.
- Kraft, Salomon. "En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiske och litterära miljö." *Historisk tidskrift* 47 (1927): 1-27.
- Lindhjem, Anna Evelyn. *Prinsesse Kristina av Tunsberg 1234-1262*. Foreningen Prinsesse Kristina av Tunsberg, 2015.
- Magnussen, Edvard (Edv.). *Prinsessens brudeferd: historisk roman fra Norgesveldets tid*. Oslo: Magnussen, 1941.
- Mariana, Juan de. *Historiae de rebus Hispaniae*. [The general history of Spain, 1699]. Oversatt av John Stevens. London, 1592. <https://www.proquest.com/books/general-history-spain-first-peopling-tubal-till/docview/2240921148/se-2?accountid=17260>.
- "Middelalder 1050-1536." Sagabyen Tønsberg, 2021, <https://sagabyentonsberg.no/sagabyen/vikingtid-og-middelalder/>.
- Moseng, Ole Georg, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen, og Erling Sandmo. *Norsk historie 750-1537*. 2 utg. Vol. 1, Oslo: Universitetsforlaget, 2007.
- Munch, Andreas. *Kongedatterens Brudeferd: et Digt i tolv Romancer*. København: G. E. C. Gads forlag, 1861/1911.
- Munch, P.A. *Det norske Folks Historie: Anden Hovedafdeling D.1: Unionsperioden*. Tønsbergs Forlag, 1858.
- Munch, P.A. *Det norske Folks Historie: Deel 4, Bind 1*. Tønsbergs Forlag, 1858.
- Netterstrøm, Jeppe Büchert, og Kasper H. Andersen. "Dronningemagt i middelalderen: En innledning." I *Dronningemagt i middelalderen: Festskrift til Anders Bøgh*, redigert av Jeppe Büchert Netterstrøm og Kasper H. Andersen, 15-50: Aarhus University Press, 2018.
- Nordberg, Michael. *I kung Magnus tid: Norden under Magnus Eriksson 1317-1374*. Norstedts, 1995.
- "Kristina Håkonsdatter." Store norske leksikon, 2020, 12. august, lest 18. oktober 2022, https://snl.no/Kristina_H%C3%A5konsdatter.
- Paris, Matthew. *Chronica Majora*. [Matthew Paris's English history: from the year 1235 to 1273]. Oversatt av John Allen Giles. Vol. 2, London, 1853. <https://archive.org/details/matthewparisseng02pari/mode/2up>.
- "Fehirde." Store norske leksikon, 2021, 10. september, lest 28. april 2023, <https://snl.no/fehirde>.
- Sparre, Anna. *Drottning Blanka*. Saga Egmont 2018.
- Stefansen, Arnt. "En prinsesses saga." *Levende historie*, nr. 2 (2007).
- Stugu, Ola Svein. *Historie i bruk*. 2. utg. Oslo: Det Norske Samlaget, 2016.
- Sturlasson, Snorre, og C. R. Unger. *Heimskringla, eller Norges kongesagaer*. Christiania: Brøgger & Christie, 1868.
- Thorén, Sixten. "En medelstiddrottning genom hävderna." *Vestfoldminne* (1975): 18-25. https://vestfoldhistorielag.no/knowledge-base/en-medelstiddrottning-genom-havderna-1975-sixten-thoren/?seq_no=6.
- Thuesen, Nils Petter. *Norges dronninger gjennom tusen år*. Oslo: Tiden, 1991.
- Torfæus, Tormod. *Historia rerum Norvegicarum*. [Norges historie, 2008]. Oversatt av Åslaug Ommundsen, Tom Holland, Caroline White, Bård Eskeland, Stein Jarving, Aslak Taksdal, Bård Titlestad og Ingvald Aarstein. Redigert av Torgrim Titlestad. Vol. 2: Eide forlag, 1711.

Vedlegg

Figur 4 – Dronning Blanka som avbildet på hennes kongelige segl (øverst) og tegningen av seglet utført av C.F. Lindberg (nederst), ©Wikimedia

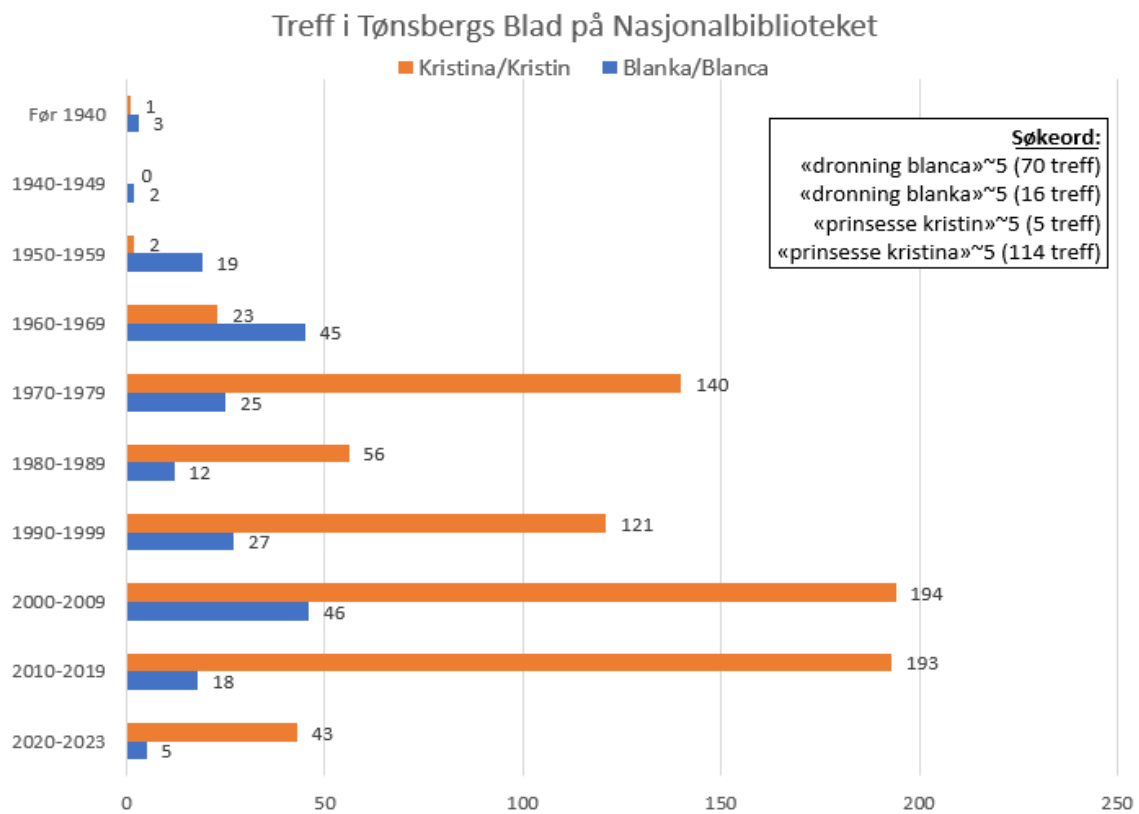
Figur 5 – Kristina slik hun fremstilles i "Kongedatterens Brudefart: et Digt i tolv Romancer" av Andreas Munch (1911, s. 22), illustrert av Lorenz Frølich

Figur 6 – Maleri av Albert Edelfelt (1877), ©Finlands Nasjonalgalleri

Rida, rida ranka,
hästen heter Blanka.
Liten riddare så rar
ännu inga sporrar har.
När han dem har vunnit,
barndomsro försvunnit.

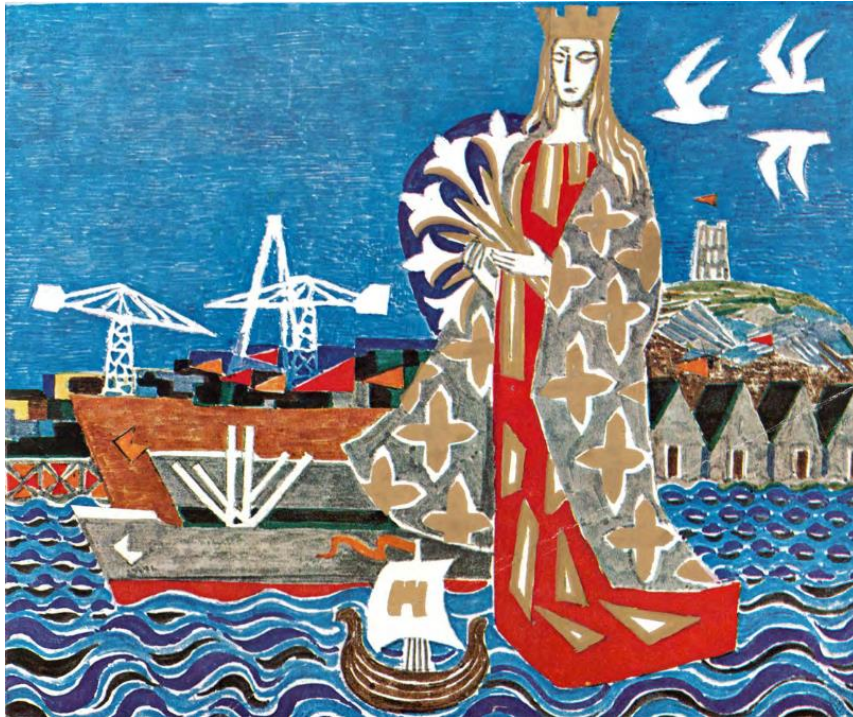
Figur 7 – Förste strofe i Hans Henrik Hallbäcks "Rida, rida ranka", ©Wikisource

Figur 8 – Oversikt over treff og brukte søkeord i Tønsbergs Blad i databasen til Nasjonalbiblioteket, ref. kap. 1.4.3 - Kilder og kildevalg.

Figur 9 – Vignettene av Ingeborg, Kristina og Blanka (egen tolkningsrekkefølge) illustrert av Hans Gerhard Sørensen, ©Tønsberg kommune

Figur 10 - Det valgte motivet til Tønsberg byjubileeum 1971, illustrert av Hans Gerhard Sørensen, ©Tønsberg kommune

Figur 11 – Jubileumsmyntene med motiv av H.G. Sørensens Kristina og Tønsbergs byvåpen fram til 2020. Våpenet baserer seg på et bysegl fra middelalderen. Foto: privat

